

OPINNÄYTETYÖ

Taistelu sosiaalisen taiteen puolesta

Sosiaalinen taide osaksi sosiaali- ja terveysalan sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelujärjestelmiä taistelevan tutkimuksen menetelmin

Anni-Veera Aitolehti

Yhteisöpedagogi YAMK

(90 op)

4/2021

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi YAMK

Tekijät: Anni-Veera Aitolehti

Opinnäytetyön nimi: Taistelu sosiaalisen taiteen puolesta. Sosiaalinen taide osaksi sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmiä taistelevan tutkimuksen menetelmin.

Sivumäärä: 125 ja 11 liitesivua

Työn ohjaaja: Arto Lindholm

Työn tilaaja: Centria-ammattikorkeakoulun OMA-hanke

Kulttuurihyvinvoinnin palvelut jakaantuvat valtakunnallisesti hyvin epätasaisesti. Keski-Pohjanmaalla ollaan valtakunnallisen tason jäljessä kulttuurihyvinvoinnin ja sosiaalisen taiteen palveluiden juurruttamisessa palvelurakenteisiin. Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset painottuvat sosiaalisen taiteen mahdollisuuksien tutkimiseen ja ymmärryksen lisäämiseen, sosiaalisen taiteen käsitteen kehittämiseen sote- ja taidesektorien yhteistyön pohjaksi sekä mahdollisuuksiin, joita yksilöllä on kehittää sosiaalisen taiteen palveluita ja palvelurakenteita taistelevan tutkimuksen menetelmin. Konkreettisten Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen palveluiden kehittäminen tapahtuu erillisen taistelusuunnitelman avulla.

Opinnäytetyössä kuvataan sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin käsitteistöä, vaikutuksia, suosituksia, hyviä käytänteitä ja juurtumista palvelurakenteisiin. Sosiaalinen taide määritellään sosiaalisen kuntoutuksen -ja vahvistamisen kentillä tapahtuvaksi ryhmätaidetoiminnaksi ja sen keskiössä on toipumisorientaation ajatus auttaa kuntoutujia elämään merkityksellistä elämää mielenterveyden haasteista huolimatta. Sosiaalisen taiteen toiminnan tarkoituksena on herättää ja kasvattaa osallistujien toivoa ja motivaatiota.

Opinnäytetyö on toteutettu taistelevan tutkimuksen menetelmillä sekä hengessä. Tietoperusta on koottu taistelevan tutkimuksen kuljeskelumenetelmällä ja päämenetelmänä on käytetty yhteiskehittämisen työpajoja, joissa oleellista on ollut osallistujien unelmointi Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen palveluista. Työssä on käytetty myös Webropol-kyselyjä taustoittamaan ja auttamaan työpajojen suunnittelussa sekä palautteen keräämisessä. Yhteiskehittämisen työpajojen jälkeen kehittämistyötä on jatkettu kuljeskelu-menetelmän hengessä muun muassa ottamalla yhteyttä erilaisiin tahoihin ja kehittämällä yhteistä hankeideaa.

Opinnäytetyön tuloksena on syntynyt Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen toimintamalli sekä toimintaehdotukset. Toimintamallissa esitellään viisi osa-aluetta: sosiaalisen taiteen uusi katto-organisaatio sekä sen tehtävät, sosiaalisen taiteen välittäminen, eri toimijoiden oma sosiaalisen taiteen toiminta, sosiaalisen taiteen verkosto sekä sosiaalisen taiteen koulutus. Opinnäytetyössä on myös syntynyt uusi sosiaalisen taiteen 13 kohdan määritelmä, jossa sosiaalinen taide määritellään uudella tavalla, joka toivottavasti auttaa sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialaa sekä taidealaa käymään yhteisiä keskusteluja ja kehittämään yhteisiä palveluja.

Kulttuurihyvinvointi, yhteiskehittäminen, sosiaalinen taide, palvelujärjestelmät, toivo, Keski-Pohjanmaa, taisteleva tutkimus, kuljeskelu, toimintamalli.

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Master of Humanities, Community Educator

Author: Anni-Veera Aitolehti

Title: Fight for Social Art. Rebellious Research for Advancing Social Art to Become a Part of Service Structures in Social, Health and Wellbeing Institutions

Number of Pages: 125 and 11 attachment pages

Supervisor: Arto Lindholm

Subscriber: Centria University of Applied Science OMA-project

Cultural welfare services are distributed unevenly and Keski-Pohjanmaa is behind the national level in implanting social art practices in its structures. The thesis has two objectives. First it deals with research questions to help develop the concept of social art for the collaboration of the social and health sector and the art sector and to find out possibilities to develop services and structures of services with help of rebellious research methods. Secondly it aims to develop Keski-Pohjanmaa's social art practices.

The thesis aims to describe thoroughly concepts of social arts and cultural welfare and their effects, connected recommendations, good practices and implantation into service structures. Social arts is defined in Finland as group art action at the fields of social rehabilitation and social inclusion and the core idea is recovery in the sense of the participants being able to live meaningful lives in spite of challenges in mental health. The aim of social art is to awaken and increase hope and motivation of participants.

The thesis is based on rebellious research methods and spirit. The database has been collected with walking together technique and as basic method co-development workshops were used. In them the essential content was participants' dreams on services of social art in Keski-Pohjanmaa. Webropol query was used to gather information for planning of the workshops and to collect feedback. After the workshops the developing of social arts was continued in the spirit of walking together technique for example by contacting many quarters and advancing an idea of joint project.

A plan of social art for Keski-Pohjanmaa, suggestions for action and an educational video were created as end products of the thesis. In the suggestions for action five areas are presented: new upper-level organization and its tasks, intermediation of social art, social art activities of different operators, social art network and social art education. Also a new 13 entry definition of social art was born to help social, health and wellbeing sectors and art sector to discuss and create common services.

Social art, art and wellbeing, hope, co-development, rebellious research methods, walking together, Keski-Pohjanmaa.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
	1.1 Taisteleva tutkimus.....	8
	1.2 Tavoitteet.....	12
2	SOSIAALINEN TAIDE.....	14
	2.1 Sosiaalinen taide hahmottuu.....	14
	2.2 Kulttuurihyvinvointi.....	20
	2.3 Sosiaalinen vahvistaminen ja sosiaalinen kuntoutus.....	23
	2.4 Hankkeita.....	30
	2.5 Suosituksia.....	34
	2.6 Hyviä käytänteitä.....	38
	2.7 Keski-Pohjanmaan tilanne.....	48
	2.8 Sosiaalinen taide osaksi palvelujärjestelmää.....	51
3	TAISTELUMENETELMÄT.....	55
	3.1 Kuljeskeluprosessi.....	55
	3.2 Webropol-kysely.....	58
	3.3 Yhteiskehittämisen työpajat.....	59
	3.4 Palautekysely.....	62
	3.5 Kehittämisen jatkaminen.....	62
4	SOSIAALISEN TAITEEN KEHITTÄMISEN TULOKSET.....	63
	4.1 Kuljeskelu tietoperustan pohjana.....	63
	4.2 Kyselyn tulokset.....	64

4.3 Yhteiskehittämisen tulokset.....	67
4.4 Palaute.....	80
4.5 Miten taistelu loppuu?	83
5 TUOTOKSET.....	87
5.1 Toimintamalli.....	87
5.2 Toimintaehdotukset	96
5.3 Videokoulutukset ja materiaali	98
6 POHDINTA.....	100
6.1 Sosiaalisen taiteen määritelmä.....	100
6.2 Taistellessa oppimaani	103
6.3 Lopuksi	112
LÄHTEET	114
LIITTEET	126

1 JOHDANTO

Taide vaikuttaa meihin jatkuvasti kaikkialla ympärillämme. Meillä on esimerkiksi jokin lempikappale, jota kuuntelemme, kun haluamme saada energiaa tai voida hyvin. Kun katsomme merkittävän elokuvan tai teatteriesityksen, tai luemme hyvän kirjan, se liikuttaa meissä jotain ja muokkaa ajatteluamme sekä tunteitamme. Taide vaikuttaa meihin. Kun toimimme itse taiteen tekijöinä, emmekä ainoastaan kokijoina, taide koskettaa meitä vielä syvemmin: luova prosessi muokkaa ajatuksia itsestämme, suhteistamme ja ympäröivästä maailmasta sekä antaa meille mahdollisuuden tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenämme. Kysymys on siis hyvin yksinkertaisesta asiasta; taide auttaa ketä tahansa meistä voimaan paremmin, ymmärtämään syvemmin sekä hyväksymään ja rakastamaan itseämme ja muita sellaisina kuin olemme.

Tässä opinnäytetyössä keskitytään taiteen hyvinvointivaikutuksiin päihde- ja mielenterveyskuntoutujien, pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten parissa ja palveluissa. Olen nähnyt työssäni työpajalla ja sosiaalisen taiteen palveluissa, mitä tapahtuu, kun esimerkiksi pitkäaikaistyötön tai mielenterveyskuntoutuja uskaltaa olla läsnä, kokeilla uusia asioita ja löytää itsestään osiaan; valot syttyvät ja yhtäkkiä koko elämä näkyy väreissä. Kun ehkä ensimmäistä kertaa kokee kuuluvansa tasavertaisena jäsenenä ryhmään, kykenee ilmaisemaan itseään, kokee tulevansa aidosti nähdyksi ja kuulluksi, saa hyväksyntää ja arvostusta omalle tekemiselleen, sekä vertaistukea koko hämmentävään prosessiin, se muuttaa ihmistä ja synnyttää taikaa nimeltä motivaatio. Motivaatio ja toivo kulkevat käsikkäin ja parhaassa tapauksessa sytyttävät osallistujan sisäisen halun löytää oma merkityksellinen paikkansa maailmassa ja osallistua aidosti omaan elämäänsä (Jääskelä, Koskinen & Solla 2017, 3–4, Heikkinen 2018, 96–97, Kallio 2020, 151).

Tämä opinnäytetyö on syntynyt tarpeesta luoda ja kehittää sosiaalisen taiteen palveluja ja erottaa ne omaksi kokonaisuudekseen hieman sekavanakin näyttäytyvästä kulttuurihyvinvoinnin kentästä. Kulttuurihyvinvointiin katsotaan kuuluvaksi kaikki taidemenetelmillä tehtävä hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja näin kenttä on suuri ja sinne mahtuu paljon erilaisia malleja, palveluja, hankkeita, suosituksia ja toiveita (Heikkilä 2017, 25, Kaattari & Suksi 2019, 12, Houni, Turpeinen, & Vuolasto 2020, 17). Sosiaalinen taide taas on sosiaalisen vahvistamisen ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevien ihmisten kanssa tehtävää tavoitteellista taidetoimintaa (ks. Lattunen 2018, 16–17, Kostilainen & Nieminen 2018, 11–12). Sosiaalisen taiteen ryhmää ohjaa sosiaalialan ja taidealan ammattilainen tai näistä koostuva työpari ja ryhmässä

toimitaan yhdessä taidetta tehden, kunkin osallistujan omista lähtökohdista ja tavoitteista käsin ja mahdollisen ”wau-efektin”, loppuproduktion siivittämänä. Toiminnassa ryhmällä on suuri merkitys niin oppimisen, vertaistuen kuin nähdyksi ja kuulluksi tulemisen ja sosiaalisten suhteiden muodostamisessa (Aitolehti & Silvola 2009, 18, Hernelahti 2017, 48–49, Ikonen 2018, 272–273). Sosiaalinen taide pyrkii tukemaan ihmistä kohti itselle merkityksellisen elämän luomista toipumisorientaation keinoin eli toivon, osallisuuden, toimijuuden ja kohtaamisen avulla (ks. Rinkinen & Sedergren 2020, 13–14, SSKY 2019a, SSKY 2019b, Korhonen 2019, 10). Sosiaalinen taide auttaa ihmisiä tulemaan paremmin toimeen itsensä, toisten ja maailman kanssa (ks. Merikivi 2009, 101–102).

Olen asunut Kokkolassa Keski-Pohjanmaalla nyt noin 14 vuotta. Tässä maakunnassa on paljon hyvää, mutta vastapainona moni asia laahaa valtakunnallisen tason jäljessä. Tämän opinnäytetyön konkreettiset tavoitteet syntyvät tarpeesta luoda Keski-Pohjanmaan asukkaille mahdollisuuksia osallistua sosiaalisen taiteen palveluihin. Olen järjestänyt ja pyrkinyt järjestämään tällaisia palveluita jo useita vuosia. Joka kerta lopulta eteen on tullut ylitsepääsemättömiä esteitä; milloin rahoitusta ei myönnetä ollenkaan, milloin evätään jo luvattu kuntarahaosuus, milloin palvelu lopetetaan liian vähäisen osallistujamäärän takia tai milloin tällaisen palvelun tarvetta ei nähdä.

Käytän tämän opinnäytetyön mahdollisuutena muuttaa jotain ja oikeasti vaikuttaa sosiaalisen taiteen tilaan ja asemaan. Alalta puuttuu käsitteitä, joilla eri alojen toimijat voisivat puhua samaa kieltä ja kehittää yhteistä toimintaa. Vaikka Suomessa kehitetään jatkuvasti uusia malleja, hankkeita ja suosituksia, palvelut eivät vakiinnu ja juurru. En ole löytänyt tietoa, miten yksittäinen ihminen voisi edistää kulttuurihyvinvoinnin ja sosiaalisen taiteen palveluiden juurtumista sosiaali- ja hyvinvointialan palvelurakenteisiin. Joitain kattojärjestöjä kulttuurihyvinvoinnille on olemassa, mutta jokainen maakunta ja toimija kehittää toimintaa itsenäisesti, eikä suurempaa yhteiskehittämistä juuri tapahdu. Suomessa on suuri tarve niin valtakunnallisille kehittämishankkeille, sosiaali- ja hyvinvointityön sekä taidealan yhteistyölle, kuin yksittäisten ihmisten rohkeudelle ja innovoinnille sekä uusille käsitteille ja yhdessä ajattelulle.

1.1 Taisteleva tutkimus

Minulla on palava halu muuttaa vallitsevia käytänteitä, seisoa pienen ihmisen puolella ja nousta vastaan sitä epäoikeudenmukaisuutta, jota näen ja koen heidän kohtaavan. Tämä halu on nostanut erityisesti päätään suhteessa työhöni ja sosiaalisen taiteen kehittämiseen. Olen vuodesta 2018 järjestänyt erilaisia tilaisuuksia, jossa päättäjät ja pitkäaikaistyöttömät kohtaavat ja joissa voisin jakaa tietoa sosiaalisen taiteen olemuksesta ja hyödyistä. Olen muun muassa kirjoittanut artikkelin, pitänyt keskustelutilaisuuden, ottanut yhteyttä moniin erilaisiin kuntoutujien kanssa toimiviin tahoihin, mainostanut ohjaamaani teatteripajaa ja antanut siitä syntyneen artikkelin kansanedustajan erityisavustajalle ja yrittänyt löytää erilaisia vaikuttamisen tapoja. Tein siis taistelevaa tutkimusta jo ennen kuin olin kuullut koko termiä.

Taisteleva tutkimus on kantaa ottavaa, osallistuvaa ja toimintalähtöistä tutkimusta ja sen peruselementtinä on osallistuminen kamppailuun yhdenvertaisemman sekä oikeudenmukaisemman maailman puolesta ja se edellyttää yhteistyötä ja dialogia erilaisten tahojen kesken. Sosiologi Sanna Ryyänen ja professori Juho Suoranta ehdottavat, että yhteiskuntatieteilijän tehtäväksi on kirjoittamisen lisäksi tullut osallistuminen ja yhteistoiminta eli taisteleva tutkimus. Tutkimukselta vaaditut vastaukset ja vaikuttamista kaipaavien asioiden lista on kasvanut 2010-luvulla niin pitkäksi, että monet meistä ovat alkaneet tuntea itsensä voimattomiksi kohtaamiemme ongelmien edessä. Miten minä voisin muuttaa maailmaa, kun se on niin suuri ja monimutkainen? Mikäli yhteiskuntatieteilijät aikovat selvittää tehtävistään, on tutkimusmenetelmiä muutettava ja opeteltava uusia vaikuttamisen tapoja. Tämä ei myöskään ole uusi asia, vaikka suomeksi ilmestynyt kirjallisuus ei ole vanhaa. Taistelevaa tutkimusta on toisaalta tehty ja kehitelty 1990-luvun loppupuolelta asti muun muassa Etelä-Amerikassa ja Espanjassa, vaikka edelleenkin nämä keskustelut eivät ole kuuluneet valtavirtaan; ja toisaalta taistelevaa tutkimusta on ollut Macciavellin, Marxin ja Aristoteleen ajoista lähtien. (Suoranta & Ryyänen 2016, 15–17, 47)

Taisteleva tutkimus antaa minulle termin, valtuudet ja rohkeutta mennä eteenpäin valitsemas-tani kohdasta, vaikka välillä tuntuu, että muuri ei murru, vaan päädyn vain hakkaamaan päätäni seinään. Ilman tämän menetelmän löytämistä en uskaltaisi toimia niin häikäileväisesti kuin minusta tuntuu, että välillä toimin. Antaessani opinnäytetyöni tilaajalle ensimmäisen kerran opinnäytetyösuunnitelmani, jossa otsikossa lukee taistella kahdesti, sain kiertelevää palautetta; voisi kohan otsikko vähän pehmentää? Olemme tottuneet kulttuurihyvinnön kentällä kumar-telemaan eri suuntiin ja olemaan nöyriä; ottamaan nöyrästi vastaan mitä meille tarjotaan, jos

tarjotaan. Ja vaikka tämä onkin se perinne ja se tapa, jolla asioita on yleensä tehty, minä haluan sanoa, että ”Ei enää”. Meidän tulee lopettaa maton vetäminen omien ja olemassa olevien palveluiden jalkojen alta. Meidän tulee seistä selkä suorassa samassa rivissä muiden palveluntarjoajien kanssa eikä odottaa pöydän alla, jos sinne sattuu jotain tippumaan. Tämän opinnäyte-työni työelämäohjaaja myös nopeasti huomasi ja vastasi näin: ”Kyllä se kuule on justiinsakin näin! Yhdessä taistellen! Me ollaan välillä liian pehmoisia ja pörröisiä, joten hyvä välillä ravistella yhteisöjä miettimään ja ihan oikeasti tarttumaan toimeen!” (Koivula 2020a).

Taistelevan tutkimuksen tekeminen tuo minulle uudenlaista omanarvontuntoa ja itseluottamusta kysellä sellaisiakin asioita, joita en ole tottunut kyselemään sekä olemaan tarvittaessa yhteydessä korkeimpaan johtoon asti. Joskus se on omastakin mielestäni tuntunut röyhkeydeltä tai tyhmyydeltä; en enää kehtaisi kolmatta kertaa ottaa yhteyttä saman asian tiimoilta, mutta koska en ole edellisillä kerroilla saanut vastausta, painan uudestaan lähetä-painiketta tai vihreää luuria. Välillä toivon, että joku vankempi organisaatio oikeuttaisi toimintani ja minulla olisi käyntikortti, jossa olisi jonkun vakuuttavan organisaation logo.

Taistelevan tutkimuksen ydin on se, että sitä tehdään aina jonkin yhteiskunnallisesti tai ekologisesti tärkeän asian puolesta. Paulo Freiren ajattelusta lähtöisin olevassa perinteessä tätä kutsutaan muun muassa toivon tai sorrettujen pedagogiikaksi. Tarinoita oikeudenmukaisuuden puolesta ja vähemmistöjen puolella taistelevista sankareista on paljon sekä menneisyydessä että nykyisyydessä. Yhteistä niille on jonkin yhteiskunnallisen epäkohdan ja epäoikeudenmukaisuuden huomaaminen sekä se, että tiedostaminen on johtanut ensin pohdintaan ja sitten toimintaan. Yleensä taisteleva tutkija ei taistele yksin, vaan on osa yhteistä joukkoa tai liikettä. Ollakseen taistelevaa tutkimusta, pelkkä taistelu ei kuitenkaan riitä, vaan taistelijan on opittava tekemään tutkimukselle ominaisia systemaattisia havaintoja sekä liittämään ne laajempiin kokonaisuuksiin ja tekemään toiminnan pohjalta kriittistä reflektointia. Havainnointi ja muistiin kirjaaminen on prosessissa tärkeää myös arvioinnin ja dokumentoinnin kannalta. Taistelevan tutkijan tehtävä on siis osallistumisen ja muistiin kirjaamisen lisäksi tapahtuneen ja opitun tekeminen julkiseksi opettamalla, kirjoittamalla, keskustelemalla ja esittämällä. Pelkkä taistelu ei riitä, tuloksista on kerrottava maailmalle tutkimuksen tavoin. (Suoranta & Rynänen 2016, 18–21.)

Taistelevan tutkimuksen vähintään yhtä tärkeä osa kuin tuottaa kerättyjä, analysoituja ja tulkit-
tuja havaintoja, ”tosiasioita”, on tuottaa uusia ideoita ja ajatuksia siitä, millainen maailma ja ihmiset voisivat olla. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tulisi siis avata ihmisten lukkoja ja

innostaa sekä lisätä ihmisten luovuutta ja luovaa ajattelua. (Suoranta & Ryyänen 2016, 30–31.) Tästä syystä myös tässä sosiaalisen taiteen taistelussa on tärkeää antaa tilaa unelmoinnille. Liian usein asiat ajautuvat tiettyyn muottiin tai palvelut muotoutuvat tietynlaisiksi vain siksi, että kukaan ei ole unelmoinut niitä paremmiksi tai nähnyt vaivaa asioiden tai palveluiden järjestelyyn, tai sitten ei osata tai uskalleta katsoa maailmaa laatikon ulkopuolelta.

Byrokraattisia rakenteita, perinteitä ja totuttuja tapoja tulee tutkia ja tehdä huomioita niistä kohdista, jotka ylläpitävät epäoikeudenmukaista valtaa, ja joita tulisi muuttaa demokraattisemmiksi. Avainasemassa on toimijoiden kriittinen reflektio, jonka avulla muutokseen pyritään. Muutosvaatimukset synnyttävät kuitenkin usein myös vastarintaa; virkamiehet ja vaikutusvaltaiset henkilöt käyttävät välillä valtaansa ja torjuvat näin helposti uudenlaiset ehdotukset ideologisena haihatteluna. (Huttunen & Heikkinen 1999, 164–165.) Poliittisesti kantaaottaville ja osallistuville tutkijoille ei olekaan aina käynyt hyvin. Taistelevat tutkijat ovat aina edustaneet yliopistojen vähemmistöä ja monet on erotettu useammastakin yliopistosta turhan kärkevien ajatusten ja lausuntojen vuoksi. Yliopistoilla on ollut tietty linja siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. (Suoranta & Ryyänen 2016, 90.) Minä en koe, että taisteleva tutkimukseni häiritسی jotenkin Humanistista ammattikorkeakoulua. Enemmän opinnäytetyöohjaajani on erittäin kannustava, vaikka välillä varmasti hieman ihmeissään kanssani. Mutta täällä Keski-Pohjanmaalla huomaan, että tällainen toimintatapa ei ole totuttu eikä aina suotava. Täällä mielellään jätetään maton alle lakaistut asiat sinne eikä pöllytetä niitä esiin. Huomaan useamman kerran törmääväni läpipääsemättömään seinään, joka ei anna vihjeitä siitä, miten sen voisın kiertää. Tuntuu, että vastustus muutokselle ja toisin tekemiselle asuu vahvasti rakenteissa tai näkymättömillä korkeilla palleilla.

Taisteleva tutkimus kytkeytyy muun muassa Paolo Freiren sorrettujen ja vapautuksen pedagogiikan lisäksi, Augusto Boalin Sorrettujen teatteriin sekä feministiseen tutkimukseen. (Suoranta & Ryyänen 2016, 115, 123, 234.) Minulle Augusto Boalin sorrettujen teatteri tai tutummin forumteatteri on ollut ravisteleva ja tärkeä työkalu jo 15 vuotta. Forumteatterissa (Suoranta & Ryyänen 2016, 235–239) luodaan esitys, jonka pääosassa on sorrettu, jota sortaa sortaja ja jonka toiminnan mahdollistajat mahdollistavat. Tarina päättyy ensin aina siihen kohtaan, jossa asiat ovat mahdollisimman huonosti. Tämä esitys esitetään yleisölle ja heitä pyydetään muuttamaan tarinaa paremmaksi ja kannustetaan miettimään, miten kukin itse voi vaikuttaa omaan ja toistensa elämään. Sitten tarina esitetään uudelleen erilaisen lopun kanssa. Forumteatteri on vahva taiteen avulla vaikuttamisen menetelmä.

Tähän opinnäytetyöhön on valikoitunut taistelevan tutkimuksen monista menetelmistä kuljeskelu ja unelmointi. Luen, keskustelen, kuulostelen ja kysyn; yhdessä kuljen eli kuljeskelen (ks. Suoranta & Ryyänen 2016, 157) sosiaalisen taiteen tekijöiden sekä sote-puolen palveluiden joukossa. Kuljeskelu on taistelevan tutkimuksen menetelmä, jossa jalkaudutaan erilaisiin ympäristöihin ja tehdään näkyväksi näkökulmia, jotka usein perinteisellä tutkimuksella jäävät huomaamatta (Sotkasiira, Rannikko, Rapo & Ryyänen 2021, 269). Tästä kuljeskelusta syntyy tämän opinnäytetyön pohja sekä ne parannustoiveet ja huomiot, joiden kautta opinnäytetyöni toimintaosuus rakentuu. Alussa tämä nimetön, haahuiluksikin nimitetty toiminta tuntuu turhautavalta; miksi en pääse eteenpäin? Kun prosessi etenee, huomaan kuitenkin, että tämä vaihe on hyvin oleellinen tutkimuksen hahmottumisessa ja taisteluprosessin käynnistymisessä. Opinnäytetyö on tehnyt kuljeskellen pitkän matkan ennen virallista ensimmäistä toimintaa eli Webropol-kyselyä ja yhteiskehittämisen työpajoja. Yhteiskehittämisen työpajat ovat koolle kutsumani sote- ja taidealan verkoston yhteistä sosiaalisen taiteen kehittämistä ja toimivat opinnäytetyön päämenetelmänä. Työpajoihin ei olisi kuitenkaan päädytty ilman kuljeskelussa esille tullutta aineistoa, ideoita ja unelmia.

Opinnäytetyön keskeisin osa on yhteiskehittämisen työpajojen järjestäminen ja fasilitointi. Taiteen kentällä työpaja voi olla synonyymi taiteen opetushetkelle tai yhteiselle osallistavan taiteen tapahtumalle. Nämä työpajat pidetään yhteiskehittämisen hengessä, soveltavaa ja osallistavaa taidetta unohtamatta. Näissä työpajoissa ei ole tarkoitus tehdä taidetta isolla T:llä, forumteatteria tai suuria speaktaakkeleita. Mutta niin kuin taiteessa herätetään ihmisiä, niin on tarkoitus tehdä myös täällä. Toiveenani on, että työpajoissa toimitaan yhdessä, opitaan tekemällä, koe-taan ja ollaan osa yhteisöä. Työpajoissa myös pyritään kuvaamaan osallistujille raporttikirjallisuuden (Suoranta & Ryyänen 2016, 181) keinoin prosessin alkulähde, mikä on se perimmäinen ongelma, johon olemme puuttumassa; Minkä vääryyden tai puutteen haluamme oikaista? Taiteen ja osallisuuden keinoilla pyritään herättämään ihmiset byrokratiasta ja ajattelemaan totutun laatikon ulkopuolelta, ylipäättään näkemään ongelma. Haluan myös antaa ihmisille tilan unelmoida; jos ei tarvitsisi miettiä miten asiat on aina tehty tai miten ne kuuluisi tehdä, niin millaista sosiaalista kuntoutusta haluaisimme tarjota osatyökykyisille, pitkäaikaistyöttömille ja kuntoutujille?

Taistelevassa tutkimuksessa keskitytään yleensä epäkohtien huomaamiseen ja niiden näkyväksi tekemiseen, eikä niin paljon uuden rakentamiseen. Tässä opinnäytetyössä on kuitenkin lisäksi

tarkoitus koota yhteen, rakentaa eteenpäin, päästä pois me ja ne -ajattelusta, kohti yhteisiä unelmia ja päämääriä. Ideasta konkretiaan. On hyvä olla suuria suunnitelmia ja unelmia. Unelmat auttavat taistelun konkretisoinnissa. Tässä opinnäytetyössä ei ole tarkoitus taistella jotakin vastaan, vaan jonkin puolesta. Tässä taistelussa seisotaan pitkäaikaistyöttömien, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien sekä osatyökykyisten puolella ja puhutaan heidän äänellään, jotka eivät aina itse saa ääntään kuuluviin.

1.2 Tavoitteet

Opinnäytetyöni tavoitteet ovat kiteytyneet kolmeen tutkimuskysymykseen, joiden kautta tarkastelen sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin kenttiä:

1. Miten edistää sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialojen sekä taidealan yhteistyötä ja vuorovaikutusta? Miten rakentaa eri sektoreiden käyttöön yhteinen kieli?
2. Millaisia mahdollisuuksia sosiaalisella taiteella on sosiaali- ja terveyssektorilla sekä hyvinvoinnin edistämisessä? Miten lisätä ymmärrystä sosiaalisesta taiteesta? Miten sosiaalinen taide tulisi määrittää ja millainen sisältö sille tulisi antaa?
3. Millaiset ovat yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuudet sosiaalisen taiteen palveluiden ja palvelurakenteiden kehittäjänä taistelevan tutkimuksen menetelmiä ja henkeä hyödyntäen?

Tutkimuskysymykset kulkevat mukani taisteluprosessissa ja antavat suuntaviivoja taisteluleni sosiaalisen taiteen puolesta. Tutkimuskysymysten avulla pyrin tuottamaan lisää tietoa sosiaalisen taiteen olemuksesta ja mahdollisuuksista sekä tarjoamaan välineitä sosiaalisen taiteen juurruttamiseen sosiaali- ja hyvinvointikentän palvelurakenteisiin. Konkreettisen toimintani tavoitteena on lisätä sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluja sekä ymmärrystä ja tietoa näistä työtavoista Kokkolan ja Keski-Pohjanmaan alueella. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi olen luonut taistelusuunnitelman, jonka vaiheiden kautta on mahdollista rakentaa vastauksia tutkimuskysymyksiini:

1. Ota selvää tutkittavasta aiheesta, sen tilasta maakunnassa ja koko Suomessa. Mihin tutkimasi aihe linkittyy? Missä muualla tehdään samantapaista työtä?
2. Aloita taistelu sosiaalisen taiteen puolesta; rajaa kohde, jonka puolesta olet valmis taisteluun sekä etsi keinot ja yhteistyökumppanit taisteluprosessiin.

3. Luo verkosto ja etsi oikeat ihmiset käymään keskustelua sosiaalisesta taiteesta.
4. Järjestä verkostolle yhteinen alusta, yhteiskehittämisen työpajat, jossa keskustelua ja vuorovaikutusta voi tapahtua.
5. Pyri luomaan keskustelun ja vuorovaikutuksen pohjalta yhteinen käsitys siitä, millaista sosiaalisen taiteen palvelua alueella pitäisi olla ja miten se tulisi järjestää.
6. Älä lannistu, vaikkei kaikki mene niin kuin suunnittelet ja kohtaat umpikujia. Jatka pää pystyssä eteenpäin ja taistele vielä vähän kovemmin.
7. Fasilitoi yhteiskehittämisen verkosto ratkaisemaan sosiaalisen taiteen suurimmat alueelliset ongelmat.
8. Rohkaise yhteiskehittämiseen osallistuvia tahoja ja ihmisiä unelmoimaan isosti; jos kaikki olisi mahdollista, millainen sosiaalisen taiteen palvelu meillä olisi?
9. Kuuntele yhteiskehittämiseen kutsuttuja tahoja sekä ihmisiä ja muodosta sosiaalisen taiteen alueellisesta tilasta ja tulevaisuudesta kokonaiskuva.
10. Löydä sosiaalisen taiteen palvelulle palveluntuottaja, rahoitusmalli sekä palveluohjausmalli ja kriteerit.
11. Paketoi kehittämistyössä syntyneet ideat ja ymmärrys sosiaalisen taiteen toimintamalliksi sekä konkreettisiksi toimintaehdotuksiksi siitä, miten sosiaalisen taiteen kehittämisen prosessia tulisi viedä eteenpäin.
12. Jaa tutkimuksessa syntynyt tieto sekä toimintamalli kulttuurihyvinvointikentälle sekä Keski-Pohjanmaan toimijoille videokoulutuksen muodossa.
13. Kirjoita taisteluprosessissa syntynyt uusi tieto, oivallukset, käsitteet, kehittämissuhteet, mutkat ja muu oppimasi ylös ja jaa se muille luettavaksi opinnäytetyössäsi.

Tämä taistelusuunnitelma piirtyy tutkimusmatkailijan kartaksi sitä mukaa, kun matka etenee ja näen uusia alueita, ihmisiä ja asioita. Taistelevan tutkimuksen ideologian mukaan seison sen edessä, mihin uskon ja pyrin lisäämään oikeudenmukaisuutta, yhteistyötä ja yhteistä ymmärrystä kohtaamieni ihmisten ja palvelujen joukossa. Tarkoitukseni on nostaa esiin epäkohtia yleiseen tarkasteluun. Minulle tämä taistelu näyttyy puolustavana eikä hyökkävänä, ja taistelen sen puolesta, että sosiaalista taidetta tarvitsevilla ihmisillä olisi palvelu, johon hakeutua.

2 SOSIAALINEN TAIDE

Tässä tutkimuksellisessa kehittämisessä rikon tietoisesti perinteisen tutkimuksen kaavaa nostamalla tiedonkeruun kuljeskelumenetelmällä yhdeksi keskeiseksi tutkimusmenetelmäksi. Tiedonkeruu ja prosessointi on tärkeä osa tätä kehittämistyötä, ja löydökset ovat antaneet suunta- viivat kaikille seuraavaksi käyttämilleni tutkimusmenetelmille. Ymmärrän, että asioiden järjes- tys ei vastaa konventionaalisen tutkimuksen kulkua, jossa ensin tulee kuvata menetelmät ja vasta sitten sovellukset. Koen kuitenkin, että tämä kertomisen tapa on tässä opinnäytetyössä oikea; esittelen ensin kuljeskelumenetelmällä keräämäni tiedon ja vasta tämän jälkeen kerron tarkemmin kuljeskelumenetelmästä ja -prosessista.

Tässä luvussa kerron, mitä on sosiaalinen taide, miten se on aiemmin määritelty ja miten nyt olen uudelleenmäärittelemässä sen, sekä millainen on kulttuurihyvinvoinnin kenttä laajemmin. Kerron myös mitä on sosiaalinen vahvistaminen ja sosiaalinen kuntoutus ja miten ne ovat oleel- linen osa sosiaalista taidetta. Esittelen myös toipumisorientaation- ja toivon käsitteet ja kerron miksi sosiaalisen taiteen toiminnassa on hyvä olla mukana toivon herättäminen ja kasvattami- nen. Esittelen tässä luvussa myös käynnissä olevia hankkeita ja hyviä käytäntöjä, joita olen kerännyt kirjallisuudesta sekä henkilökohtaisin yhteydenotoin. Lopussa esitän väitteitä sosiaa- lisen taiteen tulevaisuudesta ja summaan yhteen miksi sosiaalista taidetta tulisi lisätä palvelu- rakenteisiin.

2.1 Sosiaalinen taide hahmottuu

Sosiaalinen taide on ollut yksi hyvinvointitaiteen ja kulttuurihyvinvoinnin rinnalla kulkeva termi ennen kuin kulttuurihyvinvointi käsitteenä vakiintui 2010-luvun loppupuolella kattokä- sitteeksi. Ennen tätä vakiintumista termejä oli käytössä enemmän ja niitä käytettiin usein kaik- kia sekaisin. Sosiaalinen taide -käsitettä on käytetty jonkun verran vielä 2010-luvun alkupuol- lella kuvaamaan yhteisöllistä taidetta, joka sittemmin on saanut vakiintuneen käsitteen yhteisö- taide, jolla usein kuvataan kaikkia ryhmien kanssa tehtäviä taidemuotoja. (Hallas 2012, 10–14, Vuorinen 2018.) Yhteisötaiteen rinnalla on käytetty muun muassa termejä uusi julkinen taide, poliittinen taide, sosiaalinen taide, sosiaalisesti sitoutunut taide, aktivistitaide, uusi yhteisötaide, keskustelutaide, performatiivinen taide ja sosiokulttuurinen innostaminen (Lintervo 2007, Hal- las 2012, 10–14), joista suuri osa on sittemmin poistunut aktiivisesta käytöstä.

Yhteisötaiteen ja soveltavan taiteen kentän käsitteistä ei ole olemassa yksiselitteisiä määrittelyjä tai vakiintunutta käsittekartastoa. Käsitteitä käytetään limittäin eikä niiden yhtäläisyyksistä ja eroista ole selkeää jaettua ymmärrystä. Eri tahoilla on erimielisyyksiä siitä, mikä on yläkäsite ja eri taidelajien piireissä käytetään keskenään paikoitellen erilaista sanastoa. Soveltava taide nähdään joissain piireissä nykyään usein yläkäsitteenä ja sillä tarkoitetaan kaikkea taiteen soveltavaa käyttöä. Toisaalta soveltava taide voidaan määrittää siten, että siinä taiteilija soveltaa taiteen menetelmiä taidekentän ulkopuolisiin tarkoituksiin ja että soveltava taide on enemmän väline kuin taiteellinen ulostulo. Yhteisötaide taas nähdään jossakin yhteisössä taiteilijan aloitteesta tapahtuvana vuorovaikutteisena taiteena, jossa on jaettu tekijyys. Varsinkin yhteisötaiteessa kyse on taiteen saavutettavuudesta ja jokaisen oikeudesta taiteeseen perusoikeutena, ja sen keskeisenä arvona nähdään se, että jokainen voi ja osaa tehdä taidetta. Yhteisötaidetta määrittävät lisäksi osallistujalähtöisyys, kuulumisen tunteen ja merkityksellisyyden luominen, aktiivisen toimijuuden tukeminen, prosessiin ja kokemukseen fokuoiminen tuotoksen ja tekniikan sijaan. Yhteisötaiteen työskentely sisältää monenlaisia osallistumisen tapoja ja se voi halutessaan tähdätä johonkin esilletuloon kuten näyttelyyn tai esitykseen. Yhteisötaiteessa on vahvasti läsnä myös voimaantumisen, jolla tarkoitetaan muun muassa ihmisen kapasiteettia hallita omaa elämäänsä ja jonka nähdään olevan yhteydessä aktiiviseen osallistumiseen ja tekemisen omistajuuteen. (Jussilainen 2019.) Osallistava taide voidaan nähdä yhteisötaiteen synonyyminä, mutta sillä on myös toinen merkitys ja sillä usein viitataan esityksen yleisön osallistamiseen (Jussilainen 2019) esimerkiksi forumteatterin tai tarinateatterin kontekstissa.

Esittävän taiteen kentällä käsitteistöä ja olemusta on hahmotettu (Ventola 2013, 90) myös janalla, jossa toisessa päässä on esittävä taide, keskellä osallistava taide ja toisessa reunassa terapiatyöskentely. Opettaja ja tutkija Marjo-Riitta Ventola (2013, 90) toteaa, että taiteentekijöiden oma käyttöteoria määrittää yhteisöllisen taiteen muotoja, ja ne toimijat, jotka ovat saaneet terapiakoulutuksen, voivat liikkua tällä janalla vapaammin. Ventola (2013, 89) tarjoaa sosiaalisen teatterin ja sosiaalisen taiteen termejä kuvaamaan osallistavaa ja soveltavaa taidetta laajemmin myös terapeutin kontekstiin liukuvana ja kuntoutuksen kentillä tapahtuvana taidetoimintana.

Vuonna 2012 Ursula Hallas julkaisi sosionomin opinnäytetyönsä, jossa esitti sosiaalisen taiteen eetoksen: hän kuvasi sosiaalisen taiteen peruskiviksi vapaaehtoisuuden, ihmisten tarpeiden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, sitoutumisen kansalaisuuden lujittumiseen sekä yhteistyön suunnittelemisen ja kehittämisen moniammatillisissa työryhmissä. (Hallas 2012, 32.)

Sosiaalinen teatteri ei ole terminä yleisesti käytössä Suomessa, mutta esimerkiksi Italiassa ja Espanjassa tämä käsite on vakiintunut. Sosiaalisella teatterilla tarkoitetaan teatterityöskentelyä, jolla on sosiaaliset tavoitteet ja jota ei tehdä kaupallinen tai esteettinen kulma edellä, jota esitetään usein muualla kuin perinteisissä teatterisaleissa ja sen rahoitus kostuu usein muista kuin taiteen ja kulttuurin perinteisistä rahoituskanavista. (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 11.) Sosiaalisessa teatterissa tavoitteet määrittyvät usein myös sosiaalityön kautta. Sosiaalisen teatterin uranuurtajana Suomessa toimiva Legioonateatteri yhdistää sosiaalisen teatterin sosiokulttuuriseen innostamiseen ja näkee, että näillä on samanlaiset perustavoitteet: kehittää osallistujien toimintakykyä herättelemällä heitä toimimaan. Tämä mahdollistaa ihmisen astumisen ulos passiivisuudestaan ja ryhtymään aktiivisiin suhteisiin ympäröivien ihmisten sekä maailman kanssa. Sosiaalisen teatterin toiminnassa liikutaan sosiokulttuurisen innostamisen kolmella tasolla; yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla ja se sisältää ajatuksen ihmisen kohtaamisesta sekä itsensä löytämisestä oman työskentelyn ja yhdessä tekemisen kautta. Legioonateatterilla nähdään, että sosiaalinen teatteri pyrkii persoonalliseen, yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen. (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 15–16.)

Sosiaalinen sirkus taas on jo hyvinkin vakiintunut käsite ja sillä tarkoitetaan sellaista erityisryhmien, esimerkiksi maahanmuuttajien, pitkäaikaistyöttömien tai päihdekuntoutujien sirkusopetusta, jossa mahdollistetaan elämänhallinnan taitojen tekemällä oppiminen ja toiminnassa osallistujat harjoittelevat mm. itsenäisyyttä, itseluottamusta, onnistumista, epäonnistumista ja sosiaalisia taitoja. Sosiaalinen sirkus tuli tunnetuksi Sosiaalinen sirkus- ESR-hankkeesta vuosina 2009–2011, jota hallinnoi Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskus. (Jalava 2016, 10, Kakko & Karkkola 2011, 8.) Hankkeen myötä sosiaalinen sirkus on saanut tunnettavuutta ja vakiintunut yleisesti käytettäväksi käsitteeksi. Sosiaaliselle sirkukselle myönnettiin myös Nuorisotyön menetelmä -palkinto mielenterveyden edistäjänä vuonna 2019 ja sille on perustettu oma jaosto vuonna 2015. (Suomen Nuorisosirkusliitto 2020.) Sosiaalinen sirkus on siis saavuttanut vakinaisen aseman omassa genressään sekä ainakin pyrkinyt saavuttamaan aseman myös osana kuntien ostamia hyvinvointipalveluja (Yle 2009).

Yhteisötanssin asiantuntija ja kouluttaja Anna Jussilainen (2019) sanoo, että jokainen voi valita käsiteviidakosta käyttämänsä termit itse. Nyt 2020 luvulla olenkin määrittänyt sosiaalisen taiteen käsitettä uudelleen. Aloitin käyttämään sanaparia sosiaalinen taide keväällä 2018 ja nyt opinnäytetyössäni määrittelen käsitettä tarkemmin. Kulttuurihyvinvointi on hyvinvointitaiteen kattokäsite mutta sen alapuolelle mahtuu monia erilaisia taiteen muotoja. Sosiaalinen taide on

määritelmäni mukaan kulttuurihyvinvoinnin ja yhteisötaiteen muoto, jossa taidetoiminta tapahtuu sosiaalisen vahvistamisen ja -kuntoutuksen kontekstissa. Sosiaalinen taide on taidemenetelmien avulla ja taideprosesseissa tapahtuvaa sosiaalista kuntoutusta ja asiakkaan sosiaalista vahvistamista. Sosiaalisessa taiteessa kuntoutuja, asiakas, on itse toimijana eikä ainoastaan taiteen kokijana tai katsojana. Sosiaalinen taide on siis soveltavan taiteen ja yhteisötaiteen yksi alakäsite, yhteisötaiteen tekemistä sosiaalisen vahvistamisen ja -kuntoutuksen tarpeessa olevan kohderyhmän kanssa sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen painottuessa työskentelyssä.

Sosiaalinen taide on myös enemmän kuin virikeohjauksen askartelua kuntoutujien kanssa. Taiteilija on koulutuksensa kautta oppinut tarkastelemaan merkityksiä ja viestimään niistä esteettisesti ja pyrkii siksi tekemään sosiaalisen taiteen toiminnasta kuntoutujille merkityksellistä maailman tutkimista, kun askartelu tähtää enemmän osallistujien aktivointiin (Tikkaoja & Susi 2017, 11). Sosiaalinen taide on vielä lisäksi enemmän kuin pelkästään taidetoimintaa kuntoutujien kanssa. Toki taidetoiminnan saavutettavaksi tekeminen ja sen vieminen sellaisiin paikkoihin, joissa sitä ei ole ennen ollut, on hienoa. Sosiaalisessa taiteessa taiteen avulla tuetaan lisäksi ihmisten hyvinvointia ja kuntoutusprosessia enemmän kuin perinteisessä taidetoiminnassa, jossa ajatellaan taiteella olevan itseisarvona hyvää tekevä vaikutus. Sosiaalisen taiteen palveluissa taide on väline kuntoutusprosessille, ja taiteen avulla voidaan työstää juuri niitä kipukohtia ja tavoitteita, joita kuntoutujalla matkallaan on. Sosiaalinen taide on parhaimmillaan sekä sosiaalityötä, terapiaa, valmennusta että luovuutta ruokkivaa taidetoimintaa.

Sosiaalisen taiteen toiminnan vaikuttavuutta lisää myös yhteisen loppuproduktion tekeminen (Sirviö 2017, 73) jota yhteiskehittämisen työpajoissa kutsuttiin myös ”wau-efektiksi”. Loppuproduktio sitouttaa osallistujia toimintaan ja tuo mielekkyyttä sekä päämäärän tekemiseen (Sirviö 2017, 73). Yhteisen päämäärän eteen työskentely lisää minäpystyvyyttä sekä osallisuuden ja arvostuksen tunnetta ja tuo tekijänsä näkyväksi suuremmassa yhteisössä. Näkyväksi tekeminen tuottaa myös yhteisvastuuta asioiden hoidosta ja silloin kun loppuproduktio heijastaa tekijöidensä ajatuksia ja kokemuksia, se on myös arvokasta vaikuttamistoimintaa. (Sirviö 2017, 73.)

Kuvatessaan Arki on draamaa -prosessia Piia-Elina Ikonen (2018) nostaa esiin sosiaalisen kuntoutuksen teatteritoiminnasta hyvin samantapaisia asioita, joita itse koin työskennellessäni samankaltaisessa toiminnassa Sormus-hankkeen Teatteripajalla keväällä 2018. Tärkeiksi nuoret

kokivat Arki on draamaa -teatteritoiminnassa hyvän ryhmähengen, vuorovaikutuksen, vertaistuen sekä aidon mahdollisuuden ilmaista itseään ja tulla nähdyksi ja kuulluksi. Myös omien pelkojen voittaminen ja itsensä ylittäminen, onnistumisen kokemusten saaminen sekä elämäntilanteen paraneminen nähtiin ratkaisevana positiivisten jatkopolkujen luojana. (Ikonen 2018, 272–273.) Haastattelin Sormus-hankkeen Teatteripajalla olleita kuntoutujia vuosi pajan päättämisen jälkeen ja erityisen voimaannuttavana teatterityöskentelyssä koettiin omalta mukavuusalueelta poistuminen, sen mukanaan tuoma itsevarmuus sekä ymmärrys siitä, että avain muutokseen lähtee omasta itsestä. Myös itsetunnon kasvaminen, onnistumisen kokemukset ja se oivallus, että ennen itsensä ressuksena nähnyt voi nähdä nyt oman toimintansa kautta itsensä uudessa valossa, osajana, olivat merkittäviä virstanpylväitä kuntoutuspolulla. (Aitolehti 2019, 11.) Tutkin artikkelissani Ankeuttajat ja teatteripajan onni (Aitolehti 2019) myös mitä teatteripajaan osallistujille kuului vuosi pajan päättämisen jälkeen. Vain 25 % oli edelleen kokoaikaisesti työpajalla, 25 % oli työllistynyt ja 50 % lähtenyt opiskelemaan. Kokkolan luku kuntouttavan työtoiminnan positiivisista jatkopoluista yhteensä vuonna 2018 14 %. (Aitolehti 2019, 27.) Samankaltaisia tuloksia nuorten draamatyöpajoista on kirjattu myös Sosiaali- ja terveysministeriön kulttuurihyvinvoinnin työryhmän raporttiin, kun nuoret kertoivat teatterityöskentelyn lievittäneen ahdistusta, auttaneen ylittämään itseä ja kohtaamaan omia rajojaan sekä pelkojaan. Nuoret kertoivat myös huomanneensa aivan uusia positiivisia puolia sekä itsestään että muista ryhmäläisistä toiminnan seurauksena ja onnistumisen kokemukset loivat uskoa tulevaan. (Kaattari & Suksi 2019, 40–41.)

Sosiaalisessa taiteessa tärkeää roolia esittää ryhmä, ja sen merkitys korostuu useissa asiakaspalautteissa sosiaalisen taiteen toiminnasta. Jokaisella ryhmän jäsenellä on tärkeä oma paikkansa ryhmässä ja merkitys ryhmän kehittymisessä (Ikonen 2018, 273). Usein hyvän ryhmähengen nähdään nousevan pelkästään ryhmän osallistujista, mutta ryhmän ryhmäksi kasvaminen on usein taitavan ohjaajan ansiota. Taitava ohjaaja esimerkiksi tasoittaa ryhmädynamiikkaa niin, että myös niillä, jotka yleensä eivät ole sosiaalisesti taitavia ryhmätilanteissa on mahdollisuus muodostaa merkittäviä suhteita ryhmän sisällä (Aitolehti & Silvola 2009, 18). Sosiaalisen taiteen toiminnassa oleellista on ryhmän vertaistuki. Osallistujien välillä tulisi vallita luottamus niin, että ryhmässä voi puhua sekä hyvistä että vaikeista asioista kenenkään tuomitsematta. Sosiaalisen taiteen toiminnassa voidaan saada vertaistukea ja oppia toisilta esimerkiksi masennuk-

sesta, uniongelmistä, henkisestä pahasta olostä, kaverisuhteista ja jatkopoluista. Yhteinen jakaminen myös vahvistaa itsetuntoa ja toimijuutta sekä rohkaisee positiivisiin tulevaisuudensuunnitelmiin. (Ikonen 2018, 273.)

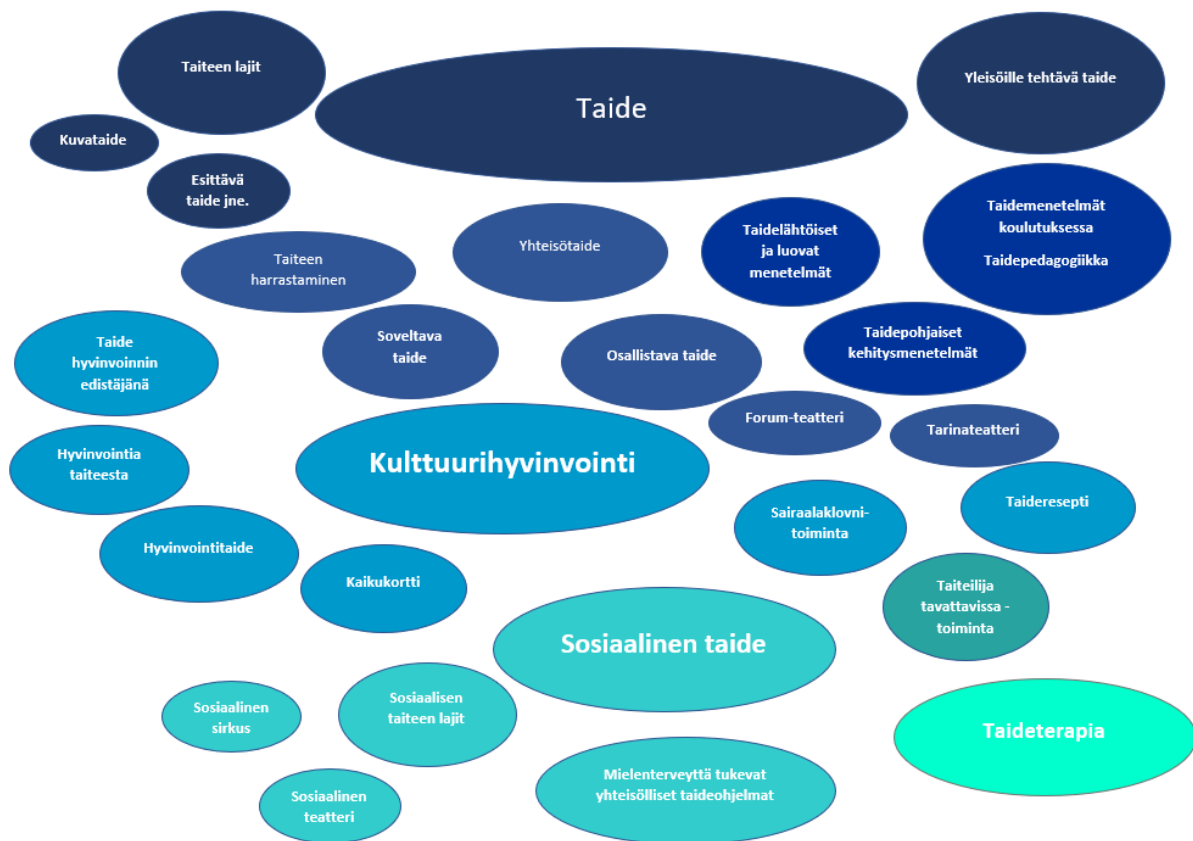
Jenni Hernelahti (2017) tutki työttömien nuorten teatteritoiminnan vaikutuksia ja muutoksen mahdollistaneita asioita Liedon ja Raision kuntien nuorisotoimien sekä työllisyyspalveluiden yhteistyöprojekteina olleissa kahden viikon pituisissa Teatteripajoissa vuosina 2011–2016, joita ohjattiin sekä taiteellisesta, tuotannollisesta että nuorisotyöllisestä näkökulmasta. Tuloksissa tulee ilmi, että osallistujissa tapahtunut positiivinen muutos on pitkälti ryhmän ja ohjaajan ansiota. Kun ryhmä saadaan muodostettua eli ryhmäytettyä alussa hyvin, se kantaa hedelmää koko loppuajan. Hernelahaften ryhmässä nousi esiin tärkeänä osatekijänä myös ohjaajan heittäytyminen yhteiseen tekemiseen, se kannusti muita ja toimi esimerkkinä. Ryhmässä on tärkeää, että ohjaaja pitää huolen siitä, ettei kukaan jää ryhmän ulkopuolelle. Ryhmä rohkaisee ja antaa tärkeää vertaistukea. Kolmanneksi teatterin tekeminen on kokonaisvaltainen fyysinen ja emotionaalinen kokemus ja siinä voi oppia ihmiselle tärkeää negatiivisten ja positiivisten tunteiden käsittelyä. Sosiaalisessa teatterityöskentelyssä on monia puolia, jotka tukevat sosiaalista vahvistumista ja merkityksellisten ystävyysuhteiden syntymistä: esimerkiksi ryhmän alussa leikityt tutustumisleikit, luovan tekemisen kautta syntynyt avautuminen ja vapautuminen sekä yhteisen päämäärän eteen työskentely ja jaetut tunnekokemukset kuten jännittäminen ja onnistumisen ilo. Yksi positiivisten vaikutusten mahdollistaja on oman itsensä ylittäminen; teatterityöskentelyssä on mahdollista tehdä jotain sellaista, johon ei koskaan uskonut pystyvänsä. Usko omaan pärjäämiseen on tärkeää. Kun uskaltaa ylittää itsensä, saa rohkeutta hoitaa muitakin uusia asioita. (Hernelahti 2017, 5, 48, 51, 54–57.)

Sosiaalista teatteria tekevässä Legioonateatterissa nähdään, että ryhmänohjaajan tärkein tehtävä on luoda ryhmästä turvapaikka, jossa jokaisella pajalaisella on turvallista olla oma itsensä. Lisäksi ohjaajan tärkeimpiin tehtäviin kuuluu yhteisten pelisääntöjen luominen ja niihin sitouttaminen, osallistujien valinnan mahdollisuuksien näkyviksi tekeminen, jatkuvasta kysymisen vapaudesta muistuttaminen, tunteiden ilmaisun salliminen, päihteiden, syrjinnän ja häirinnän nolatoleranssista sekä aikatauluista huolehtiminen, traumatietoisesta työskentelyotteen muistaminen sekä olla pitämättä tylsiä harjoituksia. Hyvä ohjaaja on samaan aikaan jämäkkä ja herkkä ja hänen tulee huomioida jokaisen yksilölliset tarpeet ryhmässä (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 31–32.)

Kun puhun tässä opinnäytetyössä sosiaalisesta taiteesta, viitataan tässä luvussa kuvaamani kaltaiseen toimintaan riippumatta siitä, onko toiminnan järjestäjät itse käyttäneet toiminnasta nimitystä sosiaalinen taide.

2.2 Kulttuurihyvinvointi

Kulttuurihyvinvointi on 2010-luvun loppupuolella vakiintunut käytettäväksi yläkäsitteeksi, kun puhutaan hyvinvointitaiteesta (Houni, Turpeinen, & Vuolasto 2020, 17, Kaattari & Suksi 2019, 10) ja sosiaalinen taide on yksi sen alakäsitteistä. Muita nimityksiä taidelähtöiselle hyvinvointitoiminnalle ovat muun muassa hyvinvointia ja terveyttä taiteesta, taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -menetelmät, taide hyvinvoinnin edistäjänä, taidelähtöiset menetelmät, luovat menetelmät, taiteen soveltava käyttö, taidepohjaiset kehitysmenetelmät sekä osallistava ja soveltava taide hyvinvointityössä (Känkänen & Rainio 2010, 7, Kaattari & Suksi 2019, 10–11). Kaikkia käsitteitä ei kuitenkaan ole tarkemmin määritelty ja osittain käytetään myös termejä osallistava ja soveltava taide (Heikkilä 2017, 26, Taikusydän 2019a). Hyvinvointitaide- ja kulttuurihyvinvointikäsitteissä nähdään myös piilevä vaara. Hyvinvoinnin merkitystä tässä yhteydessä ei olla tarkasti määritelty; mitä se hyvinvointi oikeastaan tarkoittaa? Hyvinvoinnista voi tulla sellainen käsitys, että kaiken pitäisi olla vain pirteää ja kivaa, vaikka pahoinvoinnin käsittely on vähintään yhtä tärkeää (Heikkilä 2017, 27, 29). Pahoinvoinnin käsittely ja jakaminen muiden kanssa voi lisätä koettua toivoa ja hyvinvointia (Aholainen, Jäntti, Tammela & Tanskanen 2021).

Kuva 1. Taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin käsitteitä. Kuvassa näkyy taiteen erilaiset tasot, tummimmalla sinisellä ylhäällä perinteinen taide ja sen lajit, välissä yhteisötaide ja taiteen sovellukset, keskellä kulttuurihyvinvoinnin muotoja ja nimiä ja alimpana sosiaalinen taide. Taideterapia erottuu vielä omaksi osakseen. Kulttuurihyvinvointiin liittyvät käsitteet muodostavat viidakon, jossa ei aina ole vain yhtä oikeaa tulkintatapaa. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti.

Kulttuurihyvinvointi on asiakas- ja tarvelähtöistä taiteen avulla tapahtuvaa hyvinvoinnin lisäämistä, jossa korostuu hyvinvointinäkökulma taiteellisten tai opetuksellisten näkökulmien sijaan. (Kaattari & Suksi 2019, 12). Taidetoimintaa hyvinvointipalveluissa voidaan katsoa kahdesta hieman erilaisesta näkökulmasta: toisaalta taide voidaan nähdä itseisarvoisena, muista tavoitteista riippumattomana, eikä sillä tarvitse olla välineellistä arvoa; taide tuo hyvinvointia pelkästään jo sillä, että sen avulla voidaan ilmaista itseä. Toisaalta taiteella voidaan nähdä olevan välinearvo eli taide toimii apuvälineenä arvokkaana nähdyin tavoitteen saavuttamiseksi, esimerkiksi hyvinvoinnin edistämiseksi. (Heikkilä 2017, 25) Taiteella ja taiteentutkimuksella on myös arvo kriittisen ajattelun esille tuomisessa: taide voi auttaa jäsentämään ongelmia ja laajentaa yhteiskunnan käsitystä normaalista (Aholainen, Jäntti, Tammela & Tanskanen 2021).

Toiminnalla voi kuitenkin olla monenlaisia tavoitteita ja näkökulmia samaan aikaan, eivätkä ne sulje toisiaan pois. Kulttuurihyvinvointitoiminnan tavoitteita voivat olla esimerkiksi itseilmaisun oikeuden tukeminen, toimintakyvyn, elämönhallinnan, osallisuuden ja koetun terveyden lisääminen, yksinäisyyden ja sosiaalisen eriytymisen ehkäiseminen sekä työhyvinvoinnin parantaminen ja mielenterveyden tukeminen. (Kaattari & Suksi 2019, 12.)

Kulttuurihyvinvoinnin muotoja ja vaikutuksia on tutkittu viime vuosina paljon. Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi vuonna 2019 raportin, joka käsitti yli 900 tutkimusartikkelia taiteen positiivisista hyvinvointivaikutuksista (Laitinen 2017a, Nyqvist 2019, 79, Fancourt & Saoirse 2019) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL) on tehty alan tutkimusta jo parikymmentä vuotta. (Kaattari & Suksi 2019, 8.) Tulokset ovat selkeitä, taide vaikuttaa positiivisesti ihmisen hyvinvointiin (Laitinen 2017a, Fancourt & Saoirse 2019, 7–29, Kaattari & Suksi 2019, 40, Nyqvist 2019, 79). Taidetoiminta tutkimusten mukaan mm. parantaa mielialaa, edistää toimimista, ehkäisee negatiivisia tunteita, lisää resilienssiä, tarjoaa mahdollisuuden korjaaviin kokemuksiin sekä lisää oppimista ja oppimisvalmiuksia. Osallistava ja yhteisöllinen taidetoiminta voi lisätä myös sosiaalista vuorovaikutusta, sosiaalisia taitoja, luottamusta sekä kokemuksia nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta. Seurantatutkimusten mukaan monet vaikutukset ovat myös pysyviä. (Houni 2019, 10–12, Laitinen 2017a, THL 2019, 16.) Kansainvälisten tutkimusten mukaan taiteellisella toiminnalla on vahvaa näyttöä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämässä, ja osallistuminen taidetoimintaan voi esimerkiksi lisätä osallisuutta ja erilaisuuden sekä moninaisuuden hyväksymistä, kehittää kriittistä ajattelua ja reflektointitaitoja, lisätä turvallisuudentunnetta ja vähentää pelkoja, tukea aktiivista kansalaisuutta, lisätä kykyä tunnistaa ja hallita mielialoja sekä tunteita, lisätä itseluottamusta ja rohkeutta, vähentää yksinäisyyttä ja auttaa solmimaan positiivisia sosiaalisia suhteita sekä lisätä empatiakykyä ja konfliktienratkaisutaitoa. (Laitinen 2017b.)

Kulttuurihyvinvointi ei laajemmalti ole vielääkään juurtunut Suomen palvelurakenteisiin, toimintakenttä ei ole yhtenäinen, termit eivät ole vakiintuneita, sosiaalialan ammattilaisille koko käsite on usein tuntematon (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 17) ja palveluiden saatavuudessa on suuria alueellisia eroja (Taikusydän 2021a). Vuonna 2019 tuli voimaan uusi laki kuntien kulttuuritoiminnasta ja sen tavoitteena on tukea ihmisten mahdollisuuksia luovaan ilmaisuun, yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen, kulttuurin ja taiteen kokemiseen sekä tekemiseen ja edistää palveluiden saatavuutta. (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019, Selkee 2019) Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän raportissa (Kaattari & Suksi 2019, 12) todetaan, että on

oleellista erotella yleinen kulttuuritoiminta sekä kulttuurihyvinvointitoiminta varsinkin rahoituksen kannalta. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore teetti vuonna 2020 tutkimuksen kuntien kulttuuritoiminnan nykytilasta ja kehittämistarpeista ja raportista käy ilmi, että kunnat tarvitsevat lisää resursseja, osaamista, malleja, yhteistyötä ja niin edelleen pelkän kaikille saatettavan kulttuuritoiminnan tuottamiseen (Ruusuvirta, Renko & Luonila 2020, 72–75). Nykyisten kulttuuritoimien varat ja resurssit eivät riitä kulttuurihyvinvointitoiminnan tarjoamiseen räätälöidysti ja asiakkaan tarpeista lähtöisesti, vaan tarvitaan muitakin toimijoita kuin apurahoilla työskentelevät taiteilijat ja kolmannen sektorin toimijat rahoittamaan esimerkiksi sosiaalisen taiteen palveluja. On myös välttämätöntä saada kulttuurihyvinvoinnin osaamista sosiaali- ja terveysalalle, jotta kulttuurihyvinvointitoiminta juurtuu osaksi vakituista palvelujärjestelmää. (Kaattari & Suksi 2019, 12.)

Erilaiset kulttuurihyvinvoinnin palvelut alkavat usein hankkeena ja loppuvat sen mukana, eikä palveluja ole sidottu rakenteisiin ja niin niiltä puuttuu jatkuvuus ja mahdollisuus pitkäjänteiseen kehittämiseen (Kaattari & Suksi 2019, 22, Heikkilä 2017, 25). Projektirahoitukset ovat ongelmallisia juuri siksi, että kilpailuja rahoituksia myönnetään pilotteihin ja projekteihin, joissa innokkaasti luodaan uusia malleja ja niiden sisällä tärkeitä yhteistyösuhteita. Osassa projekteista rakennetaan jatkuvuus ja juurruttamistyö jo projektin sisään, mutta silti se ei aina onnistu. Liian usein käy niin, että kun projekti saadaan kunnolla käyntiin ja toimimaan, rahoitus loppuu, osaajat karkaavat seuraaviin projekteihin ja osallistujat jäävät tyhjänpäälle. Esteiksi toiminnan jatkumiselle muodostuu esimerkiksi erilaisten instituutioiden rakenteet, standardit, sertifikaatit, kilpailutusten myötä poukkoilevat resurssit sekä ihmisten vaihtuvuus. Useat mallit ja toimintasuunnitelmat eivät ole sinällään siirrettävissä muihin ympäristöihin, koska mielekäs toiminta syntyy aina osallistujista itsestään ja heidän toiveiden, toiminnan ja ajatusten pohjalta. Uuden toiminnan aloittamisessa on kuitenkin hyötyä kertyneistä suhteista, verkostoista ja yhteistyöstä. (Jäntti & Loisa 2018, 46–47.)

2.3 Sosiaalinen vahvistaminen ja sosiaalinen kuntoutus

Olen rajannut opinnäytetyössäni käsiteltävän sosiaalisen taiteen kohderyhmän mielenterveys- sekä päihdekuntoutujiksi, pitkäaikaistyöttömiksi ja osatyökykyisiksi. Tämä on se kohderyhmä, johon olen itse tutustunut ja joiden kanssa tehtävästä työstä olen nauttinut Kokkotyö-säätiöllä sekä sittemmin freelancerina toimiessani. Vaikka jokaisella neljästä kuntoutujatyypistä on omat

erityispiirteensä ja päämääränsä, työpajalla huomasi näiden ihmisten näyttäytyvän myös yhtenä yhtenäisenä kohderyhmänä, joilla on samantapaisia ongelmia, tavoitteita, selviytymiskeinoja sekä arjen haasteita. Heille myös yleistäen ”toimii” samantapaiset kuntoutuksen muodot. Sanoitan tätä samanlaisuutta sillä, että he ovat sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen tarpeessa, vaikka usein rinnalla saattaa kulkea muitakin haasteita kuten päihteitä ja vakavia mielenterveysongelmia. Tässä luvussa pyrin kuvaamaan sekä sosiaalisen vahvistamisen - ja sosiaalisen kuntoutuksen käsitteet, että tämän kohderyhmän kuntoutusprosessia ja kuntoutuspalveluita. Lopussa nostan esiin myös toipumisorientaation sekä toivon käsitteet.

Nykyajan suurimpia haasteita on erilaisten mielenterveyshäiriöiden nopea lisääntyminen. Euroopan kansalaisista yksi neljästä kärsii jossain elämänsä vaiheessa mielenterveyshäiriöistä, ja ne muodostavat keskeisen osan työ- ja toimintakykyä heikentävistä sairauksista. (Laitinen 2017a.) Suomen hyvinvointi ja menestyminen riippuu pitkälti suomalaisten mielenterveydestä: mitä paremmin kansalaiset voivat, sitä paremmin maallamme menee. Muuttuva työelämä ja vaikeutuneet työtehtävät asettavat mielenterveydelle suuria vaatimuksia. Mielenterveyden osuus sairauksista on kasvussa myös Suomessa ja vuonna 2018 joka neljäs sairauspoissaolo johtuu mielenterveydellisistä syistä, ja ne ovatkin suurin syrjäytymiseen tai syrjäytetyksi tulemiseen johtava tekijä. Mielenterveyden häiriöiden kustannukset ovat noin 6 miljardia euroa vuodessa ja yhä pienempi osuus terveydenhuoltomenoista ohjautuu mielenterveyspalveluihin. Silti kuntoutuspalveluja ja polkuja työelämään on liian vähän, eivätkä resurssit jakaudu tarvitsijoiden kesken tasaisesti. (Mieli ry 2018)

Kun ihmisellä ei ole kaikki hyvin, vaan hänen terveydentilassaan on joitain puutteita, ohjautuu hän terveys- ja sosiaalipalveluihin. Näissä palveluissa työntekijä kartoittaa kuntoutumistarvetta yhdessä asiakkaan kanssa. Kuntoutuminen lähtee liikkeelle aina kuntoutujan tarpeista ja tavoitteista. (Sosiaali- ja terveysministeriö, STM 2020a.) Hyvässä palvelutarpeenarviossa tarkastellaan tilannetta myös positiivisessa valossa ja kiinnitetään huomiota asiakkaan voimavaroihin. (Kostilainen & Nieminen 2018, 15). Kuntoutus on prosessi, jossa kuntoutuja ylläpitää toimintavalmiuksiaan ammattilaisten tuen avulla. Kuntoutuksen tavoitteena on edistää yksilön toimintakykyä, osallistumismahdollisuuksia, itsenäistä selviytymistä, työ- ja opiskelukykyä, työllistymistä sekä työssä jatkamista. Keskeistä kuntoutuksessa on kuntoutujan oman motivaation, aktiivisuuden ja osallisuuden tukeminen sekä toimintaympäristön varmistaminen ja muokkaaminen kuntoutumista tukeväksi. (STM 2020a.)

Sosiaalinen vahvistaminen on uudehko termi, jolla pyritään korvaamaan syrjäytymisen ehkäisyn käsite, joka koetaan nykyään leimaavana. Sosiaalisen vahvistamisen tavoitteena on aktiivisesti parantaa yksilön elämänhallintaa ja tarjota ihmiselle arkeen ja työhön konkreettisia työkaluja sekä tukea ihmisiä takaisin yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. (Lattunen 2018, 16–17.) Voidaan ajatella, että jokainen tarvitsee sosiaalista vahvistamista, tukea, neuvontaa ja ohjausta jossakin elämänsä vaiheessa. Tuen ei silloin välttämättä tarvitse olla suuri toimenpide, vaan oikea-aikaisuus ja saavutettavuus ovat keskiössä. Sosiaalinen vahvistaminen voidaan määrittää myös yksilön ja yhteisön kasvun tukemiseksi. (Lundbom & Herranen 2011, 6.)

Sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä ollut käytössä 1950-luvulta asti ja sen tavoitteeksi on määriteltä yksilön kuntoutuminen kohti keskimääräistä elämäntapaa. Vasta vuonna 2014 sosiaalinen kuntoutus tuli sosiaalialan lainsäädäntöön ja se määritellään sosiaalihuoltolaissa sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön keinoin annettavaksi tehostetuksi tueksi sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen keinoja ovat muun muassa kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta, arjen taitojen valmennus, ryhmätoiminta ja sosiaalisten suhteiden tuki. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorta sijoittumaan positiivisiin jatkokolkuihin eli työhön, työkokeiluun tai opiskelumaan sekä työpajalle tai muuhun kuntoutuspaikkaan ja ehkäistään näissä keskeyttämistä. Laissa kiinnitetään erityistä huomiota nuorten työllistymiseen, mutta aikuisten työllistymistä ei laissa mainita kuntoutuksen tavoitteena ollenkaan. Taustalla voi olla ajatus siitä, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaina olevien aikuisten toimintakyky on niin alentunut, ettei heidän työllistymisensä eteen kannata nähdä vaivaa. (Kostilainen & Nieminen 2018, 11–12.) Tässä opinnäytetyössä sosiaalista kuntoutusta katsotaan kuitenkin siitä näkökulmasta, että jokaisen ihmisen eteen kannattaa työskennellä ja toiveenani on, että nuorille aikuisille suunnattujen palvelujen, kuten etsivän nuorisotyön, yläikärajaa nostettaisi nykyisestä 29-vuodesta vähintään 39 ikävuoteen.

Sosiaalinen kuntoutus perustuu aina palvelutarpeen arvioon ja siinä yhdistyy yksilöllinen ja toiminnallinen tuki. Sosiaalisella kuntoutuksella vahvistetaan kuntoutujan selviytymistä arkipäivän tilanteissa, vuorovaikutussuhteissa ja rooleissa. Sosiaalinen kuntoutus on moniammatillista yhteistyötä ja siihen voidaan yhdistää myös esimerkiksi mielenterveyshoitoa. Taustalla tulee olla ymmärrys kokonaisvaltaisen työskentelyn hyödyistä etenkin silloin, kun ongelmiin puuttuminen on pitkittynyt. (STM 2020b.) Sosiaalinen kuntoutus voi tulla tarpeelliseksi esi-

merkiksi pitkittyneen työttömyyden, oppimisvaikeuksien, väkivaltakokemusten tai mielenterveyden haasteiden jälkeen. Sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä myös ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä, jolloin ongelmiin saadaan apua ennen kuin ne kasautuvat liian suuriksi (Kostilainen & Nieminen 2018, 14–15). Välineitä sosiaaliseen kuntoutukseen ovat muun muassa erilaiset toiminnalliset ryhmät, kotikäynnit, vertaistuki, vapaaehtoistyö ja työtoiminta osana kuntoutujan henkilökohtaista suunnitelmaa. (STM 2020b.)

Juuri nyt sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallinen merkityksen tulisi korostua, kun sekä kuntoutusjärjestelmä että sosiaalityö ovat muuttumassa sekä sisällöiltään että rakenteiltaan. (Lindh, Härkäpää & Kostamo-Pääkkö 2018, 8.) Lainsäädännön muuttuessa on syntynyt tarve sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittämiseksi (Kostilainen & Nieminen 2018, 4) ja THL hallinnoi SOSKU-hanketta, jossa sosiaalista kuntoutusta kehitettiin vuosina 2015–2018 (THL 2020).

Suurimman osan mielenterveyskuntoutuksen interventioita ja hoitomuotoja keskeisessä roolissa on kuntoutujan tavoitteiden asettaminen. Omien tavoitteiden eteen työskentely koetaan myös pääosin mielekkääksi ja motivoivaksi. Mielenterveyskuntoutujilla voi kuitenkin olla erityisiä haasteita saavuttaa tavoitteitaan. Erilaiset toimintasuunnitelmat auttavat kuntoutujia etenemään niitä kohti. Tavoitteiden asettelun olisikin hyvä olla toistuva ongelmanratkaisuprosessi, jossa räätälöidään yksilöllisesti ja olosuhteet huomioon ottaen ympäristön odotukset suhteessa kuntoutujan taitoihin ja arvoihin. Tavoitteiden tulisi olla tarkkoja, mitattavia, tavoiteltavia, soveltuvia ja sidottuja aikaan sekä tarpeeksi haastavia, mutta realistisia. Kuntoutujalle tarjottujen tai sovittujen mielenterveyspalveluiden tai kuntoutusten tulisi tukea asetettuja tavoitteita. (Tolonen 2019, 23–25.)

Oman kokemukseni mukaan usein kuitenkin tavoitteiksi sosiaalipalvelujen aktivointisuunnitelmassa tai muissa tavoitekeskusteluissa laitetaan kaikille samat korulauseet, eikä oikeasti asioiden edistämistä tai asioihin puuttumista juuri tapahdu. Ihmettelin ennen miksi ihmiset eivät tunnu saavan oikeasti apua, kunnes ymmärsin, että oikea puuttuminen koetaan monesti liian vaikeana. Ehkä myös vaikuttavia työmuotoja on saatavilla liian vähän. Sosiaalisen kuntoutuksen toiminnan tulisi olla aina ihmistä oikeasti motivoivaa ja jopa innostavaa ja tavoitteiden tulisi perustua ihmisten tarpeisiin, vahvuuksiin ja tilanteisiin, eikä ainoastaan järjestelmän tai yksittäisen työntekijän määrittelyihin ja toimenpiteisiin vaan toimintaa tulisi rakentaa siten, että erityistä tukea tarvitsevien tukitoimet tuodaan sinne, missä he muutenkin haluavat olla (Ikonen 2018, 267, 269).

Työpajakentällä työskennellessäni koin usein, että kaikki tunteista puhuminen koetaan terapiaksi, jota esimerkiksi sosiaalityöntekijän ei ole tarkoitus työnsä puitteissa tehdä. Siksi vältetään pureutumasta asioihin, jotka herättävät kuntoutujissa tunteita. Kuntoutujat, jotka ”joutuvat tunteidensa valtaan” koetaan rasitteiksi tai hankaliksi ja tunteita pyritään välttämään. Tällaisella tulokulmalla tavoitteiden asettaminen ja seuranta onkin hyvin hankalaa ja kuntoutujia enemmän säilytetään esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa kuin tuetaan ja työstetään heidän ongelmiaan niin, että positiivisia sijoittumisia ja jatkopolkuja olisi saavutettavissa. Kuntoutuksen näkökulmasta pitäisikin pohtia, että miten esimerkiksi nuorten toimijuutta ja kuntoutumista voidaan oikeasti tukea rakenteellisin keinoin ja lisätä varsinkin nuorille suunnattujen konkreettisten toimintamahdollisuuksien mielekkyyttä yhteiskunnassa (Ikonen 2018, 271).

Usein koetaan, että työpajatoiminta ja esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien sosiaalipalvelut ovat varsinkin nuorille käyttäjilleen leimaavia (Ikonen 2018, 266). Miten kirjoittaa työpajakso tai kuntouttava työtoiminta työhakemukseen tai ansioluetteloon? Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut olisi todennäköisesti mahdollista brändätä nuorille vetovoimaiseksi osallisuutta vahvistavaksi ja toimijuutta lisääväksi palveluksi, kun se markkinointi tehtäisi taitavasti. (Ikonen 2018, 266).

Sosiaalisen kuntoutuksen keskeinen tavoite on ihmisen itsetunnon ja rohkeuden lisääntyminen. Varsinkin kun nuori tulee kohdatuksi, nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään, lisääntyy hänen luottamuksensa muita ihmisiä sekä yhteiskuntaa kohtaan, ja hänen kykynsä tarttua edessä oleviin mahdollisuuksiin kasvaa. Kaikki ihmiset tarvitsevat kokemuksia hyväksytyksi tulemisesta ja onnistumiset vahvistavat ihmisen hyvinvointia ja minäpystyvyyttä. Se, että koemme oleamme tärkeitä, on yksi hyvinvointimme peruspilareista ja ihmiset rakentavat arvostetuksi tulemisen kokemustaan juuri ihmissuhteissaan ja erilaisissa ryhmäprosesseissa. (Sirviö 2017, 77.) On myös todettu, että sosiaalinen teatteritoiminta täyttää ainakin tutkituissa tapauksissa sosiaalihuoltolain vaatimukset sosiaalisen kuntoutuksen osalta ja se soveltuu hyvin työpajojen menetelmäksi sosiaaliseen kuntoutukseen. (Jakobsson 2018, 58, 62.)

Vertaistuki auttaa osin työttömyyteen, syrjäytymiseen tai mielenterveysongelmiin, mutta ajatellen, että eristäminen muusta maailmasta ja muista saman ikäisistä voi olla hyvinkin vahingollista. Erilaisuuden ja polarisaation hyödyntäminen kuntoutuksessa on melko vähän tutkittu aihe. Noora Lattunen (2018) tutki opinnäytetyössään Teatteri sosiaalisen vahvistamisen ja kahden-

suuntaisen integraation menetelmänä kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien yhteistä teatteri-prosessia (Lattunen 2018, 16–17). Yksi sosiaalisen teatterin ja sosiaalisen taiteen vahvuuksista voisikin olla erilaisuuden kahdensuuntainen integraatio. Toisaalta se, että esimerkiksi mielen-terveyskuntoutujat saavat olla osana ”tavallisten” välivuotta viettävien nuorten ryhmää. Ja toisaalta, että nämä koulussa ihan hyvin menestyneet ”tavalliset” nuoret saavat kokemuksen mielen-terveyskuntoutujista, pitkäaikaistyöttömistä ja muista syrjäytymisvaarassa olevista, sosiaalisen vahvistamisen tarpeessa olevista, että hekin ovat ihan samanlaisia tavallisia ihmisiä. Juuri erilaisten ihmisten kohtaamisilla luodaan mielestäni tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa, empatian ja ymmärryksen lisäämistä. Kahdensuuntaisella integraatiolla tarkoitetaan juuri sitä, että myös yhteiskunnan on sopeuduttava erilaisuuteen, eikä sopeutuminen ole pelkästään niiden erilaisten vastuulla (Lattunen 2018, 20).

Toipumisorientaatio on Suomen sosiaalipsykiatristen yhdistysten keskusliitto ry (SSYK) Recovery-menetelmästä suomeksi kääntämä termi (SSYK 2019a, Rinkinen & Sedergren 2020, 14). Toipumisorientaatio on mielenterveystyössä käytetty menetelmä, ja ajattelutapa ja sen neljä elementtiä ovat toivo, osallisuus, toimijuus ja kohtaaminen. Toipumisorientaation tarkoituksena on auttaa ihmisiä elämään merkityksellistä ja tyydyttävää elämää mielenterveyden haasteista huolimatta (SSYK 2019a, Korhonen 2019, 10). Menetelmä koetaan hyvänä vaihtoehdona perinteiselle mielenterveyskuntoutukselle ja kaikki SSKY:n jäsenjärjestöt ovat sitoutuneet käyttämään kuntoutuksessaan toipumisorientaation periaatteita. Perinteisessä hoitotyössä toipumisella tarkoitetaan paranemista ja saman tilan saavuttamista kuin ennen sairastumista. Toipumisorientaatiossa keskitytään uuden, itselle merkityksellisen elämän luomiseen, jossa eletään tulevaisuudennäkymiä sisältävää elämää tasavertaisena kansalaisena ja täysipainoisena yhteiskunnan jäsenenä. (Rinkinen & Sedergren 2020, 13–14.)

Toivo voidaan määrittää esimerkiksi ihmisen ominaispiirteisiin kuuluvana sisäisenä elämisen voimana. Toivo on positiivinen ilmiö, joka sisältää odotuksia paremmasta huomisesta, tunteen elämän tarkoituksenmukaisuudesta sekä uskon omaan mahdollisuuteen ylittää elämän nykyiset vaikeudet. Toivo syntyy monen eri asian positiivisena lopputuloksena ja siihen vaikuttavat muun muassa omat vahvuudet, saatu tuki, uskonto, kasvatus, taloudellinen tilanne ja koulutus. (Kylmä 1996, 36–37, Jääskelä, Koskinen & Solla 2017, 3.)

Toivo mahdollistaa ja edistää hyvinvointia ja edesauttaa kuntoutujan jatkuvuuden tunnetta, positiivisia odotuksia, ilon kokemuksia, varmuutta tulevasta, levollisuutta ja kokemuksia huolenpidosta ja rakastettuna olemisesta. Nämä toivon tulokset motivoivat kuntoutujia ja edesauttavat tavoitteiden saavuttamista. Toivo on myös puolustusmekanismi ja se estää ihmistä vaipumasta epätoivoon samalla kun se vahvistaa itsetuntoa. Toivo tarjoaa tunteen sekä kokemuksen siitä, että vaikeuksista on mahdollista selviytyä ja että ihmisellä on oikeasti mahdollista hallita niin sisäistä kuin ulkoista todellisuuttaan. (Kylmä 1996, 18, 39, Jääskelä ym. 2017, 3–4.)

Toivo koetaan monin tavoin ja se voi olla henkilön luona vahvasti läsnä tai joiltain toiselta toivo voi puuttua kokonaan. Toivottomuus on voimakas hälytysmerkki itsetuhoisuudesta, jota ruokkii näkymättömyyden ja yksinäisyyden kokemukset (Kallio 2020, 150–151). Toivon menettäminen voidaan rinnastaa tulevaisuuden menettämiseen ja ilman toivoa elämän tapahtumat jäävät usein kokonaan ilman merkityksiä. Toivo auttaa ihmisiä hyväksymään vaikeudet väliaikaisina elämän etappeina ja auttaa sopeutumaan siihen, mitä elämä eteen tuo. Toivo on myös ulospääsy pimeydestä ja tekee elämän siedettäväksi. Toivo auttaa epävarmuuden kohtaamisessa ja vähentää ahdistusta ja pelkoa. Toivo voi näkyä esimerkiksi vahvana uskona paremman kuin nykyhetken olemassaolosta ja se antaa rohkeutta aloittaa matka toipumiseen. Toivo on myös luottamusta; luottamusta itseen ja omaan kykyyn selviytyä, luottamusta läheisiin ja turvaverkkoon sekä luottamusta elämään, sen hyvyyteen ja kauneuteen. (Kylmä 1996, 13–19, 22, 37, 43, 58, Jääskelä ym. 2017, 3–4.)

Toivoa edistää muun muassa kokemus nähdä tulemisesta ja yhteisöllisyydestä (Kallio 2020, 151) kuin myös arvostava suhde itseen sekä merkitykselliset päämäärät ja tavoitteet (Heikkinen 2018, 2). Keskeistä näissä keinoissa on kyky etäännyä haitallisista ajattelumalleista sekä muodostaa uusia merkityksiä hyvästä elämästä ja ihmisyydestä, eikä vain tavoitella jotain vanhaa ja mennyttä (Heikkinen 2018, 2). Toivo ilmenee nuorten itsensä mukaan myönteisessä asenteessa, tulevaisuuteen suuntautumisessa, elämän jatkuvuuden muistamisessa ja menneen ymmärtämisessä. Voidaan myös nähdä, että monenlainen kulttuuritoiminta tukee toivon vahvistamista. (Tikkanen 2012, 40–50.) Vertaistuella on positiivisia vaikutuksia tavoitteiden asettamiseen ja saavuttamiseen sekä hyväksynnän antamiseen ja saamiseen. Toivo voidaan määrittää myös toimijuudeksi ja haluksi toimia oman elämän parantamiseksi. (Heikkinen 2018, 2).

Toivoa voi edistää mielenterveyskuntoutujien parissa muun muassa sillä, että mahdollistetaan enemmän sellaisia vastavuoroisia kohtaamisia, joissa on tilaa avautua, mutta myös mahdollisuus säilyttää etäisyyttä. Uudet merkitykset ja kohtaamiset ovat avain uusiin mahdollisuuksiin ja sitä kautta avain toivon kasvamiselle. Mielenterveyskuntoutujia auttaa myös yhteiskunnan odotusten kriittinen esiintuominen sekä häpeän ja stigman lievittäminen mielenterveyden haasteiden ympäriltä. (Heikkinen 2018, 96–97.) Ihmisen toivon kannalta on myös tärkeää käsitellä elämän haasteita ja realiteetteja läpinäkyvästi; vaikeatkin asiat on hyvä tunnustaa, mutta niiden ei pidä antaa hallita elämää. Toivon kasvattamisessa on hyvä korostaa sitä, että jokainen voi itse vaikuttaa omaan elämään ja sen suuntaan. (Kallio 2020, 151.)

2.4 Hankkeita

Suomessa on tällä hetkellä käynnissä muutamia valtakunnallisia hankkeita kulttuurihyvinvoinnista sekä lukemattomia pienempiä, alueellisia hankkeita, joista on löydettävissä kattavasti tietoa esimerkiksi Taikusydämen internetsivuilta (Taikusydän 2021b.). Taikusydän kerää ja julkaisee tietoa kulttuurihyvinvoinnin ympärille rakennetuista hankkeista ja tutkimuksesta (Taikusydän 2021c). Tässä luvussa nostan esille muutamia valtakunnallisia sekä Keski-Pohjanmaalla ja sen viereisissä maakunnissa tehtyjä kulttuurihyvinvointihankkeita.

Yksi valtakunnallisista kulttuurihyvinvoinnin hankkeista on Arts Equal, vuodesta 2015 lähtien Suomessa toiminut Taideyliopiston koordinoima hanke, jossa kyseenalaistetaan taiteen perinteistä asemaa ja tulkitaan sitä uudelleen niin, että taide on kaikille tasapuolisesti kuuluva peruspalvelu. Hankkeessa muun muassa tutkitaan taiteen mahdollisuuksia julkisena palveluna, analysoidaan taiteen hyvinvointivaikutuksia ja esitetään suosituksia poliittisen päätöksenteon tueksi. Hanke kestää vuoteen 2021 saakka ja mukana on kuusi tutkimusryhmää ja yli 90 tutkijaa. Hanke on yksi laajimmista taidetta ja taidepedagogiikkaa käsittelevistä tutkimuksista Suomen historiassa. (Arts Equal 2020.)

Vuonna 2010 käynnistyi valtakunnallinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia (Taiku) -toimintaohjelma, joka antoi sysäyksen taiteen hyvinvointivaikutusten laajalle, hallintorajat ylittäville kehittämistyölle Suomessa (Taikusydän 2018). Toimintaohjelman tarkoituksena oli saada kulttuurihyvinvointi asettumaan osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa (Houni 2021a, 7). Jatkona toimintaohjelmalle Turun ammattikorkeakoulu sai vuonna 2015 Taiteen edistämiskeskuselta valtionavustuksen, jonka turvin Taikusydämen toimintaa on siitä lähtien kehitetty.

Taikusydän on nykyään verkosto, joka yhdistää kulttuurihyvinvoinnin kentän toimijat toisiinsa ja jonka tarkoitus on levittää tietoa toimivista taiteen ja hyvinvoinnin yhdistävistä palveluista ja käytänteistä. (Taikusydän 2021a.)

Pirkanmaa oli ensimmäinen maakunta Suomessa, joka teki maakunnallisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman. Vuonna 2017 päättynyt hanke oli Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) rahoittama ja sillä pyrittiin turvaamaan kaikkien alueen asukkaiden kulttuuriset oikeudet ja kaventamaan ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin eroja. Hanketta koordinoi Pirkanmaan sairaanhoitopiiri. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa on kuvattu muun muassa 11 toimenpide-ehdotusta ja niille vastuutahot. Yksi esimerkki toimeenpanosta on laajennetun prosenttiperiaatteen suositus, jossa jokaiselle ihmiselle suositellaan taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista vähintään 100 minuutin ajan viikossa. (Pirkanmaan sairaanhoitopiiri 2017, 18, 23, 33–35.)

Pirkanmaan esimerkistä innostuneena Etelä-Savon maakuntaliitto haki Taiken hankerahoitusta oman kulttuurihyvinvointisuunnitelmansa tekemiseen. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman teko-prosessissa vuosina 2017–2018 on osallistettu alueen toimijat yhdessä miettimään millaisia palveluja alueella on ja pitäisi olla sekä miten palvelut pitäisi palvelujärjestelmässä organisoida. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmasta on Etelä-Savossa todella hyviä kokemuksia. Vaikkei kaikkea unelmoitua toimintaa ole vielä saatu käyntiin, on suunnitelman tekeminen lisännyt tietoutta kulttuurihyvinvoinnista ja sosiaalisesta taiteesta koko alueella sekä auttanut uutta toimintaa syntymään. (Etelä-Savon maakuntaliitto 2019, Gynther 2020.)

Kulttuurisote -hanke syntyi kuuden maakunnan yhteistyönä, Taikusydän alueverkoston laajenemisen ja yhteistyön lujittumisen seurauksena. Hankkeen päätoteuttaja oli Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, ja osatoteuttajia olivat Etelä-Pohjanmaan liitto, Pohjanmaan liitto, Pirkanmaan liitto, Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä – Carea ja Turun kaupungin Hyvinvointivoimala ja se toteutettiin vuoden 2018 aikana. Hanke kuului hallituksen kärkihankkeisiin ja sitä rahoitti Taike sekä osatoteuttajat. Hankkeessa oli kullakin alueella noin puolikasta työaikaa tekevä projektipäällikkö yhdeksän kuukauden ajan. Hankkeessa oli monia tavoitteita, joista tärkeimmät yhteiset tavoitteet olivat tehdä ehdotuksia kulttuurihyvinvoinnin kirjaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakirjoihin, kulttuurihyvinvoinnin palveluketjujen mallintaminen eri väestöryhmille, kulttuurihyvinvointia tukevien rakenteiden ja käytänteiden mallintaminen sekä osaamisen kehittämisen ja koulutuksen tuki.

Kulttuurisote pyrki vaikuttamaan kannanotoin kulttuurihyvinvoinnin kansalliseen valmiste- luun ja kehittämislinjauksiin sekä antamaan omia kansallisia ja alueellisia suosituksiaan. (Lehmusaho, Kleemola, Siltanen, Rouhelo, Virjonen, Vienamo, Kleimola, Mäkinen, Rosenlöf 2019, 3, 5–6.)

Kulttuurisote keskittyi Etelä-Pohjanmaalla vanhusten kulttuurihyvinvointipalvelujen kartoitta- miseen yksinäisyyden vähentämisen näkökulmasta. Hankkeessa selvitettiin, millä tavoin kult- tuuria ja taidetta voidaan parhaiten hyödyntää yli 65-vuotiaiden yksinäisyyden ehkäisyssä ja hyvän elämän edellytysten luomisessa. Tietoa kerättiin järjestämällä 6 ikäihmisten kulttuuri- kahvilaa ja tapaamalla yli 200 kotona asuvaa, kotihoidon tai palveluasumisen asiakasta. Sel- vitystyö osoitti, että järjestämällä monipuolista ja osallistavaa taidetoimintaa voidaan ehkäistä ikäihmisten yksinäisyyttä ja tukea heidän psyykkistä hyvinvointiaan. Hankkeen tuloksena syntyi päätelmä, että palveluja pitää suunnitelmallisesti kehittää monialaisen yhteistyön turvin sekä 6 toimintaehdotusta ja lista hyviä käytänteitä. (Vienamo 2019, 57–59.)

Kulttuurisoten Pohjanmaan osahankkeessa keskityttiin myös ikäihmisten kulttuurihyvinvoin- nin edistämiseen ja siinä luotiin ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli. Mallinnuksen tavoitteena oli kehittää yhteistyötä sotetoimijoiden ja vapaan ken- tän taide- ja kulttuuritoimijoiden kesken, jotta kunnan kulttuuritoimella olisi edellytykset vä- littää palveluja. Hankkeessa osallistettiin viiden kunnan vanhusneuvostot pohtimaan yhdessä, millaista kulttuurihyvinvointitoimintaa tulisi kohderyhmälle järjestää, mitä esteitä palveluihin osallistumiseen on, millaisia ratkaisuja ongelmiin löytyy sekä miten palautetta ja toiveita ke- rätään. (Kleemola 2019, 60.)

Etelä-Pohjanmaan liitossa tehtiin vuonna 2019 hankintapäätös kulttuurihyvinvointitoiminnan selvityksestä. Selvitystyön tavoitteena oli tehdä näkyväksi maakunnassa tehtyä työtä ja tukea kulttuurihyvinvoinnin kehittämistä. Selvityksessä keskityttiin kartoittamaan, kuka maakun- nassa toteuttaa kulttuurihyvinvointitoimintaa sekä missä ympäristöissä ja millaisille kohde- ryhmille toimintaa on tuotettu. Tarkoituksena ei ollut arvioida tai arvottaa tehtyä toimintaa. Selvityksessä on käytetty lähteinä Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategiaa 2015–2020, maakun- nan toimijoiden projekti- ja loppuraportteja, erilaisia ohjelmia ja kulttuurihyvinvoinnin kirjallisuutta. Lisäksi lähetettiin sähköpostikysely maakunnan sosiaali- ja terveystalviteita järjestä- välle toimijoille ja kuntien kulttuurivastaaville, jossa selvitettiin näkemyksiä kulttuurihyvin-

vointiprojektien toteutumisesta ja haasteista. Kyselyn antia käsiteltiin yhteisessä verkkotyöpajassa lokakuussa 2020. Selvityksessä tuli ilmi, että maakunnan voimavarana ovat yhteistyöverkostot ja tiedolla vaikuttaminen, mihin on vaikuttanut muun muassa se, että Etelä-Pohjanmaa on tehnyt merkittävää yhteistyötä Taikusydän verkoston kanssa ja luonut vahvaa alueverkostoa maakuntaan. Selvitys antaa sekä lyhyen- että pitkántähtäimen tavoitteita maakunnalle kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämiseen. (Houni 2021a, 11, 13, 85, 88.)

Pohjois-Pohjanmaalla Oulunkaaren kuntayhtymä ja Taidekeskus Kulttuurikauppila ovat järjestäneet yhteisiä kolmivuotisia ESR-hankkeita, joista käynnissä vuosina 2020–2023 on toinen; Lähde! Taiteesta osallisuutta -hanke, jonka tavoitteena on tarjota heikoimmassa asemassa oleville henkilöille mahdollisuus osallisuuteen ja kulttuuriseen hyvinvointiin ja edistää heidän työ- ja toimintakykyään kulttuurihyvinvointitoiminnan avulla. Hankkeessa tavoitellaan myös taidelähtöisten menetelmien pysyvää juurtumista kohderyhmän sote-palvelupolkuihin. Hankkeen pääkohderyhmänä ovat 16–64-vuotiaat mielenterveys- ja päihdekuntoutujat, sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevat, syrjäytymisvaarassa olevat nuoret sekä vammaiset ja maahanmuuttajat. Kohderyhmään kuuluu lisäksi osallisuutta ja kulttuurista hyvinvointia edistävät ammattilaiset sosiaali- ja terveyspalveluista, kuntasektorilta, taidealalta ja kolmannelta sektorilta. Hankkeessa muun muassa toteutetaan taiteilijoiden vetäminä erilaisia taideprosesseja ja luodaan työpaketteja. (Kulttuurikauppila 2021.)

Keski-Pohjanmaalla kulttuurihyvinvoinnin hankkeita ja projekteja on ollut hyvin vähän. Suurimman näkyvyyden on saanut vuonna 2020 päättynyt LUmOaVA-hanke, joka oli Centria-ammattikorkeakoulun hallinnoima kolmevuotinen ESR-hanke. LUmOaVA-hankkeen kohderyhmää olivat heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevat. Heidän osallisuuttaan ja oman osaamisen tunnistamista tuettiin monitaidemenetelmillä, ja tavoitteena oli etsiä uusia toimintamalleja kohderyhmän toimintakyvyn parantamiseksi (Koivula ja Karvonen 2020, 4.). Hankkeessa kehitettiin Elävä Portfolio -mallia oman osaamisen tutkimiseen ja esilletuomiseen. Yksi prosessissa syntyneistä työkaluista oli Helmikortit, jotka ovat kaikkien saatavilla ja joilla jokainen voi tunnistaa omia kehittämiskohtia sekä ylläpitää ja lisätä hyvinvointia monitaidemenetelmien avulla. (Koivula ja Karvonen 2020, 4–6.)

Jatkona LUmOaVA-hankkeelle Centria-ammattikorkeakoulussa käynnistyi keväällä 2020 OMA – Osa Minusta osanA meitä ESR-hanke, jonka tavoitteena on etsiä heikoimmassa työ-

markkinatilanteessa oleville uusilla toimintamalleilla osallisuuden parantamiseen (Centria-ammattikorkeakoulu 2021a) luomalla sosiaalisen osallisuuden yhteiskehittämisen malli sekä kehittää uusia yhteiskehittämisen muotoja, joissa kokoontuvat yhdessä sekä palveluiden tarjoajat että kohderyhmä (Centria-ammattikorkeakoulu 2021b). Hankkeessa kehitetään osallisuuden merkistöä selkiyttämään erilaisia osallisuuden muotoja (Centria ammattikorkeakoulu 2021c) sekä osallisuuspelejä, jonka tarkoituksena on auttaa hahmottamaan millaista osallisuutta pelaaja kaipaa hyvinvointinsa tueksi sekä löytää olemassa olevista palveluista hänelle parhaiten sopiva (Centria ammattikorkeakoulu 2021d). OMA-hanke järjestää myös kehittäjäasiakkailleen taide- ja menetelmin tapahtuvaa ryhmätoimintaa kerran viikossa (Centria-ammattikorkeakoulu 2021e). OMA-hanke toimii myös tämän opinnäytetyön tilaajana

2.5 Suosituksia

Sosiaaliselle taiteelle ja kulttuurihyvinvoinnille on monia suosituksia siitä, miten toimintaa pitäisi järjestää ja miten se tulisi juurruttaa osaksi palvelujärjestelmää. Sanna Marinin hallitusohjelma vuodelta 2019 otti myös kulttuurin saavutettavuuden ja saatavuuden esille linjatessaan, että kulttuuri mahdollistaa yhdenvertaisuutta, sananvapautta ja demokratiaa ja luo sivistysvaltion perustan (Hallitusohjelma 2019, 3.7.1). Terveystieteiden ja sosiaalipalveluissa on nähtävissä palveluiden riittämättömät resurssit, sirpaleinen palveluiden järjestäminen sekä muuttuneet palvelutarpeet ja näiden tuomat vajeet henkilöstön osaamisessa. Nähdään, että sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet, rahoitus sekä palveluiden sisällöt eivät enää pysty turvaamaan yhdenvertaisia ja laadukkaita palveluita kaikille. (Hallitusohjelma 2019, 3.6) Nyt tarvitaan vaikuttavia toimia osatyökykyisten, vaikeasti työllistyvien sekä maahanmuuttajien työllistämiseksi (Hallitusohjelma 2019, 3.5). Hallitusohjelma on myös asettanut tavoitteeksi, että nuorten syrjäytyminen vähenee, osallisuutta vahvistetaan ja että jokaiselle löytyy polku työelämään tai opiskelemaan. (Hallitusohjelma 2019, 3.7.1)

Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö ovat jo vuonna 2018 yhdessä antaneet suositukset taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa, mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Suosituksissa annetaan muun muassa ehdotuksia toimenpiteistä: Toiminta tulee saada osaksi maakuntastrategiaa, järjestämisen suunnitelmaa, palvelustrategiaa sekä palvelulupaa. Kunnan rakenteisiin nimetään vastuhenkilö, jonka tehtävänä on taide- ja kulttuuritoiminnan koordinointi ja

integrointi sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Osana hyvinvointikertomustyötä kunnissa valmistellaan kulttuurihyvinvointisuunnitelma, tai vaihtoehtoisesti hyvinvointikertomukseen sisällytetään taide ja kulttuuritoiminnan keskeisimmät tavoitteet ja kuvaus painottuen asukkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Kuntien tulisi varata määrärahat hyvinvointia ja terveyttä edistävään sekä osallisuutta tukevaan taide- ja kulttuuritoimintaan käyttötalousmenoista. (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2018, 3–4, THL 2019, 16–17.)

Maailman terveysjärjestö WHO suosittelee Euroopan alueen jäsenmaille kolmea suosituskokonaisuutta perustuen kattavaan taiteen ja hyvinvoinnin tutkimukseen. Ensimmäinen kokonaisuus liittyy taiteen hyvinvointivaikutusten tunnustamiseen. Niiltä osin, kun vahvaa näyttöä taiteen hyvinvointivaikutuksista löytyy, tulee maiden ottaa taideinterventiot, kuten mielenterveyttä tukevat yhteisölliset taideohjelmat, käyttöön. Tietoa taiteen hyödyistä ja toimintamalleista tulee jakaa Euroopan sisällä sekä panostaa alan tutkimukseen. Toinen suosituskokonaisuus kannustaa tunnustamaan taiteisiin osallistumisen lisäarvon ja toiminnan vaikutukset terveydelle ja hyvinvoinnille. Jäsenmaita kehoitetaan lisäämään tietoisuutta taiteen hyödyistä sekä varmistamaan taidepalvelujen saatavuus ja saavutettavuus. Kolmas suosituskokonaisuus liittyy kulttuurihyvinvointialan luonteeseen, ja raportti suosittaa jäsenmaita vahvistamaan kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalan yhteistyörakenteita esimerkiksi perustamalla poikkiallisia yhteistyöohjelmia. Myös sotealan lähetekäytäntöjä olisi hyvä kehittää eteenpäin ja ottaa valtakunnallisesti käyttöön esimerkiksi kulttuurilähete tai taideresepti. Lisäksi WHO suosittelee, että taiteiden ja humanististen tieteiden pitäisi sisältyä terveydenhuoltoalan koulutukseen. (Francourt & Saoirse 2019, 55–56, Taikusydän 2019b).

Arts Equal -hankkeessa rohkaistaan terveystalouden palvelujärjestelmää huomioimaan terveyden kulttuuriset ulottuvuudet ja integroimaan taidetta ja kulttuuria osaksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Syksyllä 2020 julkaistuja suosituksia on yhteensä 17 ja niissä paneudutaan terveystalouden palveluorganisaatioiden kehittämiseen, seurantaan, arviointiin ja tutkimukseen, ennaltaehkäisyyn ja terveyden edistämiseen, sairauden hoitoon, hallintaan ja kuntoutukseen, henkilökunnan osaamisen kehittämiseen ja työhyvinvointiin sekä terveydenhuollon toimintaympäristöihin. Suosituksissa kehoitetaan muun muassa sairaanhoitopiirejä sisällyttämään kulttuurihyvinvointisuunnitelma strategisiin suunnitelmiin ja ohjaaviin asiakirjoihin sekä kuntia kuin yksityisiä terveystalouden palveluita sisällyttämään kulttuurihyvinvointiajattelun osaksi strategioita, palveluluokkia ja hyvinvointikertomuksia. Suosituksissa kehoitetaan terveystalouden palveluorganisaatioita

palkkaamaan kulttuurihyvinvointikoordinaattorin, jonka tehtävänä on toiminnan käytännön ja eri toimijoiden yhteistyön koordinointi. (Koivisto, Lehikoinen, Lapio, Lilja-Viherlampi & Salanterä 2020, 1–2.)

Lisäksi Arts Equalin suosituksissa kehoitetaan terveysterveyspalveluorganisaatioita lisäämään kulttuurihyvinvoinnin dokumentointi ja arviointi osaksi dokumentointiprosessiaan sekä kuntia jatkamaan terveydenedistämistä aktiivisuutta mittavaan TEA-viisarin käyttöä. Terveyden edistämässä suositellaan otettavan taide monipuolisesti käyttöön vuorovaikutuksen tukemisessa ja taidesuhdetta tuetaan esimerkiksi kulttuurilähetteellä ja taideviestinnällä. Taideterapioiden asemaa tulee vahvistaa osana hoitoa ja kuntoutusta sekä taiteilija sairaalassa ja terveysterveyspalveluissa -toimintaa tulee vakiinnuttaa esimerkiksi sairaalamuusikoiden, taiteilijaresidenssitoiminnan, sanataiteilijoiden ja sairaalaklovnien kanssa yhteistyössä. Terveysterveyspalveluiden tulee tukea henkilökunnan taide- ja kulttuurisuhdetta osana elinikäisen oppimisen periaatetta. Myös prosentti-periaatteen käyttöä tulee laajentaa koskemaan taide- ja kulttuuritoimintaa osana hoitotyötä, ja digipalveluiden avulla suositellaan hankkimaan kulttuurisisältöjä taideorganisaatioilta, esimerkiksi suoratoistoina ja verkkotallennuksina. (Koivisto ym. 2020, 2–3.)

Arts Equal antaa suosituksistaan myös esimerkkejä. Taideoppilaitosten ja terveysterveyspalvelujen pitäisi luoda malleja pitkäikäiselle yhteistyölle ja järjestää muun muassa vierailuesityksiä, avoimia harjoituksia, työpajoja ja näyttelyitä. Myös taideterapeutti, yhteisötaiteilija ja hoitaja voivat muodostaa työtiimin ja hoitava lääkäri arvioi tämän taideterapian sopimisesta esimerkiksi saatohoitopotilaiden palvelupolkuun. Taidemenetelmiä pitäisi tuoda myös terveydenhuoltohenkilökunnan välineiksi asiakaskohtamisissa, esimerkiksi oman voimien reflektointi sanataidemenetelmin tai elämänpuu -menetelmää käyttämällä. Kun taiteen ja kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutuksia koskeva tieto vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, yhteiskunnallisiin arvoihin, organisaatioiden toimintatapoihin ja rahoitukseen, kaikkien ihmisten kokemusta kulttuurihyvinvoinnista voidaan vahvistaa panostamalla taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuuteen, osallistavuuteen ja saavutettavuuteen. Näin kulttuurihyvinvoinnin vahvistamisesta tulee hyväksytty osa kaikenlaisten organisaatioiden toimintaa. Tähän tarvitaan kulttuurialan, opetusalan ja sosiaali- ja terveysterveysalan välistä vahvaa moniammatillista yhteistyötä ja koordinoitua. (Koivisto ym. 2020, 3–4.)

Kulttuurisote-hankkeen loppuraportissa suositellaan, että kunnissa ja sote-organisaatioissa sovitaan kulttuurihyvinvoinnin vastuutahoista ja yhdyshenkilöistä sekä tunnustetaan ne verkostot

ja ryhmät, joissa kulttuurihyvinvoinnin edustuksen tulisi olla mukana, esimerkiksi hyte- ja järjestöyhteistyön ryhmät sekä lapsi- ja perhepalveluiden ja ikäihmisten palveluiden kehittämistyö. Kulttuurin hyödyt kehittämistyössä kannattaa ottaa huomioon muun muassa laitteiden ja hoitomuotojen innovoinnissa, kehittämisessä ja koulutuksessa. Kehittämiseen on tärkeää osallistaa myös asiakkaat ja muut palveluja käyttävät. Tarvitaan tekoja ja koulutusta, jotta kulttuurihyvinvointi ja sen ilmeiset hyödyt saadaan vakiintuneeksi osaksi yhteiskuntaa. Kulttuuri-sote-hankeessa suositellaan, että maakunta varmistaa, että kulttuurihyvinvointipalveluiden käyttö ja hankinta on mahdollista läpi palvelurakenteen sekä edellyttää ja valvoo kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Maakunnan tulisi tukea myös kuntia ja muita toimijoita vahvistamaan omaa kulttuurihyvinvointitoimintaansa ja tuottamaan laadukkaita palveluja. Lisäksi maakunta sisällyttää taiteen ja kulttuurin osaksi toimintansa strategista kehittämistä. (Lehmusaho ym. 2019, 47–48.)

Kulttuurisoten Etelä-Pohjanmaan osahanke suosittelee, että sotepalveluista vastaavan tulee laatia taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja savutettavuutta koskevat tavoitteet ja ne tulee sisällyttää osaksi suunnittelua, toimintaa ja seurantaa. Tavoitteisiin pääsemiseksi ehdotetaan muun muassa, että kulttuurin hyvinvointivaikutukset lisätään hyvinvointikertomuksiin, kulttuurihyvinvoinnin indikaattoreita ja seurantaa kehitetään, asiakas- ja palveluohjauksen tueksi laaditaan palvelutarjotin, kulttuuri kirjataan hoitosuunnitelmiin ja järjestöjen kulttuurihyvinvointitoiminnalle annetaan riittävästi tukea. (Vienamo 2019, 58–59.)

Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvoinnin selvityksessä (Houni 2021a) suositellaan, että Etelä-Pohjanmaalla lyhyellä aikavälillä kirkastetaan kulttuurihyvinvointityötä, tehdään toimintamalli ja jaetaan tietoa, rakennetaan yhteistyötä sote-sektorin kanssa ja tehdään kartoitus sekä suunnitelma kulttuurihyvinvointitoiminnan toteuttamiseksi, rakennetaan alueellista taiteilijoiden työn välittäjätoimintaa, haetaan hankerahoituksia, vahvistetaan kehittämistyötä ja käynnistetään tutkimushankkeita, rakennetaan kuntien välistä yhteistyötä ja mietitään miten kunnat voisivat yhdessä toteuttaa kuntien kulttuurilain edellyttämiä toimia sekä yksittäisten, alueellisesti tärkeiden osa-alueiden kehittäminen. Pitkän aikavälin toiminnaksi suositellaan ikääntyneiden hyvinvoinnin ennaltaehkäisevän toiminnan kehittämistä, monialaisten asiakkaiden tunnistamista ja heille suunnatun kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämistä ja esimerkiksi tällä tavoin mielen-terveysongelmien vähentämistä sekä maakunnan alueen taide- ja kulttuurialojen ylemmän koulutuksen kehittämistä. (Houni 2021a, 84–85.)

Kulttuuri- ja taidealan edunvalvojaksi on perustettu vuonna 2018 Kulttuurin ja taiteen keskusjärjestö KULTA ry, jonka yhtenä vaikuttavuustyön osana on kulttuurihyvinvoinnin edistäminen (KULTA ry 2021a). KULTA on koonnut yhdessä Sitran ja Taikusydämen kanssa tietokortteja taiteen ja kulttuurin vaikutuksista muun muassa sosiaaliseen hyvinvointiin ja talouteen (KULTA ry 2021b) ja pyrkii edistämään taiteen ja kulttuurin arvostusta ja toimintaedellytyksiä monin tavoin (KULTA ry 2021c). KULTA ry:n pääsihteerinä toimiva Rosa Meriläinen kutsuu nyt maakuntajohtajia vuoropuheluun kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksista maakunnissa ja esittää, että maakunnat valitsisivat kulttuurin ja luovat alat maakunnalliseksi painopisteeksi ja erottautumisen tekijöiksi (Meriläinen 2021).

2.6 Hyviä käytänteitä

Sosiaalisella taiteella tai sellaiseksi määriteltävällä toiminnalla on valtakunnallisesti lukemattomia pilotteja, hankkeita, toimintamalleja ja palveluja. Esittelen seuraavaksi kartoittamiani malleja ja hyviä käytänteitä Seinäjoen Tolkkupajalta, Jyväskylän Taidepajalta sekä Kotiteatteriprojektista, Rovaniemen nuorisotoimen parkkikokeilusta sekä Tampereen Legioonateatterilta. Lisäksi kerron valtakunnallisesta Kaikukorttitoiminnasta, joka on hyvä esimerkki valtakunnalliseksi malliksi levinneestä kulttuurihyvinvoinnin edistämisestä. Tällaisia valtakunnallisia hankkeita ja malleja, joita voisi helposti kopioida ympäri maata, toivoisi meille vakiintuvan enemmänkin.

Kaikukortti

Kaikukortti on kehittynyt liki kahdenkymmenen vuoden aikana Kulttuuria Kaikille- yhdistyksen erilaisissa Kaikukorttia koskevissa hankkeissa ja sen pohjana oli tarve selvittää keinoja työskennellä taloudellisen ja sosiaalisen saavutettavuuden edistämiseksi. Palvelu halusi selvittää mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan ilmaiseksi tai hyvin edullisesti. Tämä työ kannatti. Kulttuuri- ja opetusministeriön taiteen ja kulttuurin saavutettavuus -työryhmässä ehdotettiin loppuraportissa vuonna 2014, että Suomeen tulisi luoda järjestelmä, jonka turvin vähävaraiset saisivat osallistua kulttuuritoimintaan yhdenvertaisesti. Ensin toiminta alkoi yhden kunnan alueella. (Kaikukortti 2021a, Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 62–63.) Vuonna 2019 Keski-Pohjanmaa lähti mukaan Kaikukortti-kokeiluun, (Kulttuuria kaikille 2020) ja vuonna 2021 Kaikukortti vakiinnutetaan pysyväksi toimintamalliksi Soiten eli Keski-Pohjanmaan ja

lähialueiden sotelapvelujen alueella (Purontaus 2020). Nyt Kaikukortti on vakituisena toimintamallina 15 alueella ja kokeilussa 4 alueella. (Kaikukortti 2021b.)

Kaikukortti on kortti, joka oikeuttaa kantajansa ilmaisiin taide-elämyksiin esimerkiksi museoissa, teattereissa, konserteissa ja kansalaisopistoissa. Kaikukortin saa, kun on Kaikukortti-verkostossa olevan sosiaali- ja terveysalan toimijan asiakas ja Kaikukortti on kantajalleen ilmainen. (Kaikukortti 2019.) Vuonna 2021 Kaikukortti on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa toimintaa. Vaikka malli on hieno ja hyvää tarkoittava, kritiikkiä sitä kohtaan löytyy. Kaikukortti toimii edelleen niin sanotusti ”good will” -periaatteella kulttuuripuolen ollessa antavana osapuolena, vaikka sosiaali- ja terveysala on kortin suurin edunsaaja. Olisikin tärkeää saada sosiaali- ja terveysministeriö myös tukemaan kortin levittämistä ja kehittämistä. (Kaattari & Suksi 2019, 27.)

Tolkkupaja

Tolkkupaja on vuonna 2018 käynnistynyt Seinäjoella sijaitseva nuorille suunnattu taidepaja, jonka rahoitus tulee ESR-hankkeesta sekä Seinäjoen Kaupungin Nuorisotoimelta. Tolkkupajalla on vaihtuvia noin kolmen kuukauden mittaisia taideprojekteja esimerkiksi ympäristötaiteesta, teatterista, musiikista ja valokuvauksesta. Lisäksi Tolkkupajalla on teemaprojekteja kuten luonto ja liikunta sekä tapahtumien tuottamista ja erilaisia tempauksia. Projektiryhmät koontuvat maanantaista torstaihin kello 9:00-14:00 ja niitä on samaan aikaan käynnissä yhdestä kolmeen. Lisäksi Tolkkupajalla kokoontuu Avoin Tolkku keskiviikkoisin kello 9:00-14:00 ja sen toimintaan voi osallistua vaikka tunniksi tai koko päiväksi. Tolkkupajalla työskentelee kaksi kokoaikaista työntekijää yksilövalmentajina ja projekteista vastaavat vaihtuvat ammattitaiteilijat. Tolkkupajalle voi tulla lähettävän tahon kautta tai hakeutua toimintaan mukaan itse. Kaikki toimintaan hakeutuvat haastatellaan. (Tolkkupaja 2019, Lampinen & Ylinen 2020.)

Tolkkupajan työntekijät ovat selkeästi ylpeitä omasta palvelustaan ja se näyttää toimivan hyvin. Valmentajat kertovat, että Tolkkupajan käynnistäminen on ollut pitkä taistelu ja matka ideasta Tolkkupajan alkuun kesti viisi vuotta. Tolkkupajaa yritettiin alussa perustaa monen eri toimijan alaisuuteen. Ratkaisevaa oli viedä päättäjät katsomaan Jyväskylän taidepajan toimintaa, vasta silloin innostus syntyi ja ymmärrettiin, että samantapaista toimintaa pitää saada myös Seinäjo-

elle. Näin saatiin Seinäjoen Kaupungin Nuorisopalvelut hakemaan tätä ESR-hanketta. Ensimmäisellä kerralla hankehakemus ei mennyt läpi, mutta pienen viilailun jälkeen rahoitus saatiin ja toiminta aloitettiin. Tolkkupaja on ollut käynnissä nyt noin kaksi vuotta ja ohjautuvuus toimii hienosti. Lähettävät tahot ovat nykyisin hyvin tietoisia toiminnasta, vaikka alussa se oli joidenkin tahojen osalta haastavaa. (Lampinen & Ylinen 2020.)

Kolmen kuukauden pajajaksot toimivat ihan hyvin, vaikka toisaalta pidemmät pätkät voisivat joskus auttaa asiakasta enemmän. Ulkopuoliset pajaohjaajat toimivat myös hyvin, ja toimintaan on tavoitettu laajasti erilaisia taiteen ammattilaisia. On tärkeää, että yksilövalmennus on saatavilla koko ajan. Myös yhteiset aamunavaukset sekä ruokailu yksilövalmentajien kanssa ovat tärkeitä ja luovat tilaa kohtaamiselle. Erityisen hyvänä valmentajat pitävät sitä, että Tolkkupajan budjettiin on kirjattu ulkopuolinen arviointi. Arvioijat pitävät työpajoja ja tekevät kyselyitä nuorille sekä verkostolle ja Tolkkupajan työntekijät saavat näistä raportit nähtäväkseen. Ulkopuolinen arviointi tuo toiminnalle läpinäkyvyyttä ja laadukkuutta ja tekee toiminnan vaikuttavutta näkyväksi. (Lampinen & Ylinen 2020.)

Jyväskylän taidepaja

Myös Jyväskylän nuorten taidepaja on suunnattu alle 30-vuotiaille ja siellä harjoitellaan työelämätaitoja, suunnitellaan omaa tulevaisuutta ja keskitytään omaan hyvinvointiin. Taidepajan työmenetelmiä ovat muun muassa draama, kädentaidot sekä taiteen ja ilmaisun eri muodot. Lisäksi pajoissa tehdään ruokaa, liikutaan ja keskustellaan yksilövalmentajan kanssa. Pajoja on käynnissä samaan aikaan 10–15 ja tarjonnasta löytyy jokaiselle jotain. Nuorten taidepajalla on erikseen arjentaitopajoja, kuten 15–17-vuotiaille suunnattu ryhmä, Starttipajatoimintaa, työelämäpajoja, joissa on monia eri taiteenlajien ryhmiä sekä muuta pajatoimintaa kuten kansainvälinen ryhmä, ja Kasvun hankkeen toimintaa. Toiset ryhmät tähtäävät johonkin tuotokseen ja toisissa ryhmissä tavoitteena on tukea toimintakykyä ja opiskelunvalmiuksia. Osa ryhmistä koontuu neljänä päivänä viikossa 4–6 tuntia kerrallaan ja osa 1–2 päivänä viikossa muutaman tunnin. Pajaohjaajat ovat pääasiassa taiteen ammattilaisia, mutta esimerkiksi Akku-pajaa vetävät etsivät nuorisotyöntekijät. (Jyväskylän kaupunki 2021.)

Jyväskylän Nuorten taidepajan työntekijä ja yksi perustajista kuvaa taidetyöpajan syntyä kaksikymmentä vuotta sitten käydyksi kahvipöytäkeskusteluksi, jossa murehdittiin sitä, että työttömille tarjotaan vain lannistavaa ja latistavaa puuhastelua. He ideoivat työpajatoiminnan, joka ei olisi rähjäisessä hallissa rähjäisten asioiden korjaamista, vaan asianmukaisissa ja hienoissa tiloissa tavoitteellisesti tekemistä. Kulmakiviksi muodostui kunnioitus ihmisiä kohtaan ja erilaisten ihmisten näkyväksi tekeminen. Ensin rahoitus toiminnalle saatiin puoleksi vuodeksi Jyväskylän kaupungilta ja sen jälkeen toimintaa rahoitettiin kolme vuotta ESR-hankkeella. Aikoinaan Nuorten taidepajan nimi oli raflaava ja perustajat kuuluivat paljon kritiikkiä, että ei sinne ketään tule, työttömien kanssa kuuluu rakentaa linnunpönttöjä tai vessoja. Nykyään mallia omaan toimintaansa Jyväskylän Nuorten taidepajoista on ottanut esimerkiksi monella alueella toimiva Vamos. (Nieminen 2021.)

Jyväskylän nuorten taidepajan toimintaperiaate oli alusta asti se, että valmennuksen välineenä on taide ja itseisarvona ovat ne ihmiset, joita palvelussa kunnostetaan. Alussa taidepajalla tehtiin monenlaisia nuoria kuntouttavia asioita kuten rumpuja, teatteria, puun veistämistä sekä keramiikkaa ja toimintaan sisältyi myös kirjoittamista ja liikuntaa. Toiminnassa oli mahdollisuus olla mukana ja osallistua, eikä ollut pakko tehdä tuotosta. Työmuodot ja tavoitteet olivat toiminnassa jo silloin itsessään yksinkertaisia, tavoitteena oli voimaannuttaa nuoria ja auttaa heitä löytämään itseään. Yksinkertaista ja erittäin toimivaa. (Nieminen 2021.)

Jyväskylän Nuorten taidepajan käytännöissä nähdään paljon hyvää ja haastateltu työntekijä antaa myös monta vinkkiä siitä, miten taidetyöpajatoimintaa kannattaa muuallakin toteuttaa. Ensiksikin kaikki toimintaan hakeutuvat nuoret kannattaa haastatella ja tehdä heille selväksi, että nimenomaan heidät on valittu toimintaan mukaan, se sitouttaa nuoret osallistumaan ja tuo olon, että he ovat tärkeitä. On kuitenkin myös tärkeää painottaa, että osallistuminen on työntekoa. Taidepajoihin kannattaa valita heterogeeninen ryhmä niin, että muutamalla nuorella on jonkin verran haasteita, muutama on kovatasoinen tekijä ja loput sijoittuvat sille välille. Jos toiminnassa voidaan tarjota nuorille myös ruokaa ja tukea näin terveitä elämäntapoja, se on hienoa. Toiminnalle varatut tilat ovat myös tärkeitä; niiden täytyy olla kunnolliset ja tällaiselle toiminnalle osoitetut. Tiloissa pitää olla hyvät sosiaalililat ja niiden pitää olla nuorten näköiset, siistit ja lämpimät. Parasta on, jos niitä päästään jo rakentamaan nuorten kanssa yhdessä. Ohjaajia kannattaa olla vähintään kaksi, toinen on yksilövalmentaja ja toinen pajaohjaaja. Myös muut verkostot ja varsinkin nuorisotyö kannattaa kytkeä toimintaan mukaan. Toiminnan kannattaa olla valtakunnallisen Työpajayhdistyksen Into ry:n jäsen ja täyttää muun muassa Sovarimittaria

ja muita AVIn suosittelomia arviointeja. Tärkeintä on, että nuoria kunnioitetaan ja että toiminnan sisältö ei ole tylsää tai ”pönöttämistä”, ja että siellä vallitsee selkeät säännöt; esimerkiksi toiminnan aikana ei käytetä puhelimia ja ollaan kunnioittavia kaikkia kohtaan. Toiminnassa pitää olla mukavaa ja pajaohjaajien tulee olla päteviä ammattilaisia. (Nieminen 2021.)

Rovaniemen parkkitoiminta

Vuonna 2016 Rovaniemen nuorisotoimessa tehtiin parkkitoimintakokeilu, jossa nuorisopalvelut, TE-toimisto, sosiaalipalvelut ja Ohjaamo tekivät yhteistyötä ja järjestivät taidetoimintaa työttömille nuorille. Toiminnassa oli kolme erillistä pajaa, joissa tehtiin teatteri-, musiikki- ja pelitoimintaa. Parkkitoiminnan keskiössä olivat voimavarojen löytyminen, sosiaalinen vahvistuminen ja arjenhallinnan kehittyminen. Toiminnalla tähdättiin nuorten saavuttamiin onnistumisen kokemuksiin työelämässä. Parkkitoiminnassa korostui ryhmäprosessi ja toiminta lähti vahvasti nuorten omista lähtökohdista ja toiveista. Parkkitoiminnassa oli hieman ryhmästä riippuen, noin 12 osallistujaa. Teatterin menetelmin tapahtuvalla ArtPajalla nuoret olivat työkokeilusopimuksella ja viikossa pidettiin kolme työpäivää, joista kaksi vietettiin yhdessä esitystä valmistautuen ja kolmas oltiin mentoreiden johdolla työssäoppimassa taidealan laitoksissa. Musapajalla taas oltiin kuntouttavassa työtoiminnassa ja osallistujien ikähaitari oli 20–50-vuotta ja toimintaa oli vain yhtenä päivänä viikossa. Keimers-ryhmässä taas oli 9 nuorta, jotka kokoonoutuivat kolmen viikon ajan kolmena päivänä viikossa, ja toiminta muodostui digitaalisen pelaamisen ympärille (Sirviö 2017, 14–16, 18, 21–22, 24.)

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon yhteisöpedagogi opinnäytetyönsä parkkitoiminnasta tehnyt Sirviö (2017, 69–74) listaa 10 suositusta vastaavan toiminnan järjestämisestä ja jatkokehittämisestä. Hän painottaa, että toiminnan painopisteen tulee olla hyvinvoinnin tukemisessa ja sitä kautta työelämätaitojen vahvistamisessa. Ensinnäkin parkkitoimintaan tai vastaavaan sosiaalisen taiteen toimintaan osallistumisen pitää tuoda osallistujilleen toimeentuloa. Ilmainen työpäivään sisältyvä ruokailu toimii myös hyvänä kannustimena. Sirviö myös suosittaa, että nuorten sosiaalisen taiteen toiminta olisi kytketty nuorisotyöhön. Toiminnan tulee myös olla oikeaa työtä eikä kerhomaista puuhastelua, mutta yksilötyön sijasta on työ hyvä tehdä ryhmässä ja tukea ryhmäprosessia. Neljänneksi ryhmän ohjaajan tulee keskittyä nuorten vahvuuksiin ja osaamiseen kuitenkin sivuuttamatta haasteita tai ongelmia, koska ihminen on tyytyväinen ja

kokee onnistumisen kokemuksia silloin kun saa käyttää vahvuuksiaan. Viidenneksi Sirviö suosittaa sosiaalisen taiteen prosessille noin kolmen kuukauden kestoaa, silloin se ehtii vaikuttaa, mutta ei ole liian sitovaa. Työpäiviä on hyvä olla noin puolet työviikosta, esimerkiksi kolme. Sirviö näkee ohjaajan ammattitaidolla olevan suuri merkitys. Parkkitoiminnan tapaisessa toiminnassa olisi hyvä olla myös moniammatillinen työpari ja kummallakin vahva menetelmäosaaminen. (Sirviö 2017, 69–72.)

Seitsemänneksi Sirviö suosittelee sosiaalisen taiteen toiminnassa toteutettavaksi jonkinlainen loppuproduktio, jonka tekeminen vahvistaa ryhmäytymistä, osallisuuden sekä arvostuksen tunnetta ja tuo nuoret näkyväksi muille kaupunkilaisille. Jos toiminnassa kulkee rinnakkain useampi paja, voi kevät- ja syyskauden loppuproduktio olla myös pajojen yhteinen, mutta tarvitsee silloin myös erillisen ja yhteisen koordinaattorin. Rovaniemen parkkitoiminnassa oli mukana työelämäkumppaneita, joiden kanssa nuoret tekivät oikeita työtehtäviä oikeilla työpaikoilla. Oikeat työelämäkokemukset toivat merkittävyyttä ja vaikuttavuutta toimintaan. Vaikka kumppanuuksien sopiminen oli työlästä, se toi toiminnan positiivisesti eri tavalla koko alueen yhteiseksi. (Sirviö 2017, 73–74.)

Jatkokehittämiskohteiksi Sirviö antaa toiminnan rakenteen ja seurannan. Toiminnalla pitää olla yhteistä kehittämistä, vaikka pajojen toimintamenetelmät olisivat erilaiset. Toiminnalla pitäisi olla myös selkeät yhteiset tavoitteet ja niille mittarit ja toteutumisen seuranta. Määrällisiä mittareita voisi olla osallistujamäärän lisäksi toteutuneiden työtuntien määrä sekä kumppanuuksien, projektien ja positiivisten jatkopolkujen määrät. Laadullisiksi mittareiksi suositellaan toimintakyvyn arviointia ja oman potentiaalin käytön arviointia. Viimeisenä suosituksena Sirviö listaa toiminnan vaikuttavuuden ja laadun mittaamisen ja painottaa, että mittaristolla pitäisi pystyä mittaamaan myös nuorten kokemuksia ja asioita, joista on apua jatkopolkuja ajatellen. Parkkitoiminnan keskeyttämistä esimerkiksi tulkittiin ristiriitaisesti, kun ohjaajat ajattelivat onnistuneensa, kun nuoret etenivät työelämään ja tarvitsemiinsa palveluihin, mutta esihenkilöt näkivät keskeyttämiset epäonnistumisiksi. (Sirviö 2017, 74.) Sirviö kertoo (2020), että Rovaniemen Parkkitoimintaan haettiin kokeilujakson jälkeen rahoitusta muun muassa AVI:ltä, mutta rahoitusta ei tullut ja toiminta ei siksi jatkunut. Tekijät hajaantuivat muihin töihin eikä rahoitusta haettu uudelleen.

Kotiteatteriprojekti

Teatteri toipumisen välineenä, mielenterveyskuntoutujat teatterin tekijöinä sosiaalipsykiatrisen kuntoutuksen kehittämisen kentillä eli Kotiteatteriprojekti oli Suomen Akatemian rahoittama, 2016 aloittanut kahden vuoden tutkimus- ja taideprojekti, jossa tutkittiin tutkivan teatterin mahdollisuuksia toimia osana kuntoutusta sekä asumispalveluasiakkaiden ajatuksia kodista. Projektin kohderyhmänä olivat Jyväskylän Sopimusvuoren kuntoutus- ja asumispalveluiden asiakkaat. (Jäntti & Loisa 2018, 2.) Kotiteatteriprojektissa perustettiin Sopimusvuoren asiakkaista yhteisötaiteilijan johdolla teatterityöryhmä, joka alkoi pitää tutkivia teatterityöpajoja Sopimusvuoren eri yksiköissä. Kansainvälisyys oli mukana projektissa alusta alkaen ja teatterityöryhmä vieraili useamman kerran ulkomailla tutustumassa erilaisiin sosiaalisen teatterin ryhmiin ja toimintaan. Myös työryhmän ensimmäisen esityksen ensi-ilta pidettiin ERROR-teatterifestivaaleilla Bratislavassa. Prosessin alussa perustettiin dokumenttityöryhmä, joka dokumentoi teatterityöryhmän toimintaa ja siitä syntyi koskettava dokumenttielokuva. Kotiteatteriprojektissa oli monenlaisia vaiheita, esityksiä, monologeja ja festivaalien järjestämistä. Osaksi aikaa teatterityöryhmän jäsenet työllistyivät projektiin tuntityöntekijöiksi ja teatterin tekeminen nähtiin oikeana työnä. Yksi osa projektia oli myös päiväkirjatutkimus, jossa osallistujat kirjoittivat puolen vuoden ajan päiväkirjaa, jotka toimivat vaikuttavuuden tutkimuksen menetelmänä. (Jäntti & Loisa 2018, 4–10, 61.)

Kotiteatteriprojektissa tuotettiin taidetoiminnan malli, jossa taiteellisen työn ohjaajan ja kuntoutusohjaajan luotsaamana ryhmä luo esityksiä ja toteuttaa työpajoja muille ryhmille. Työpajat antavat matalan kynnyksen osallistumismahdollisuuden taidetoimintaan ja pikkuhiljaa toiminnan vaativuutta voidaan lisätä. (Jäntti & Loisa 2018, 46–47.) Kotiteatteriprojektissa kehitettiin myös kaava työpajojen kulusta teatterityöryhmän käyttöön. Työpajoissa oli kiertävä vetovastuu ja jokainen sai vuorollaan kokeilla muiden ohjaamista ja ohjeistamista. Työpaja alkaa aina yhteisellä aloituksella, jossa esitellään ohjaajat ja tehdään draamasopimus sekä luodaan osallistujien kanssa yhteiset säännöt. Tämän jälkeen tehdään yhteisiä lämmittelyharjoituksia kuten esimerkiksi kävelyä tilassa, peukunnappausta ja zip, zap, boing -harjoitteita. Lämmittelyn jälkeen virittäydytään aiheeseen esimerkiksi väittämien ja mielipidejanojen kanssa. Virittäytymisestä siirrytään käsittelyyn, jonka aikana aihetta käsitellään erilaisten toiminnallisten harjoitteiden kautta ja toiminta päättyy kohtaustyöskentelyyn. Välillä käsittely ja sitä seuraava kiinnitysvaihe myös sekoittuvat. Kiinnitysvaiheessa kiinnitetään syntyneitä ajatuksia ja materiaalia osallistu-

jien omaan elämään. Kiinnitysvaiheessa voidaan esimerkiksi kerätä sanoja ja tehdä niitä patsasmenetelmällä näkyväksi. Syntyneitä patsaita voidaan vaikka haastatella. Lopetuksessa kuullaan osallistujia siitä, miltä toiminta tuntui ja millaisia ajatuksia se herätti? Työpajasta saatiin myös palautetta. Viimeisenä tehtiin vielä yhteinen rentoutus esimerkiksi suihkumenetelmällä, jossa pareittain työskennellen tehtiin toiselle leikkisuihku ja käärittiin hänet lämpimään pyyhkeeseen. (Jäntti & Loisa 2018, 17–18.)

Projektin aikana Sopimusvuoreen saatiin luotua tahtotila toiminnan juurruttamisesta ja ymmärrys tämänkaltaisen toiminnan tärkeydestä, mutta siitä huolimatta toiminta päättyi hankkeen rahoituksen loppuessa. (Jäntti & Loisa 2018, 46–47.) Kotiteatteriprojektissa mukana ollut tutkijatohtori Saara Jäntti näkee, että kotiteatteriprojektissa olisi paljon elementtejä, mitä voisi suositella myös muihin projekteihin tai palveluihin. Kotiteatteriprojekti oli hyvin laaja kokonaisuus, ja siksi osin vaikea hallittava, mutta toisaalta juuri monipuolisuutensa vuoksi hyvin antoisa. Osallistujien työllistäminen sitoutti ja motivoi heitä, mutta vaati myös paljon sitoutumista ja pitkäjänteisyyttä onnistuakseen. Erilaiset työmuodot kuten festivaalin järjestäminen ja työpajojen pitäminen toivat osallistujille monenlaisia osallistumismahdollisuuksia. Työpajojen pitäminen toi toiminnan pariin uusia ihmisiä sekä antoi ydinryhmälle mahdollisuuden toteuttaa erilaista toimijuutta ohjaajana kuin ohjattavana ja osallistujana oleminen. Ulkomaanmatkat olivat haastavia, mutta toivat paljon mahdollisuuksia. Varsinkin työntekijäjäsensille ne avasivat silmiä ja antoivat tilaisuuden yhteiselle reflektiolle. (Jäntti 2021.)

Pitkäjänteisyys sekä ohjausryhmä olivat projektin onnistumisen kannalta avainasemassa, jotta Kotiteatteriprojektissa kyettiin reagoimaan muuttuviin tilanteisiin. Ohjausryhmässä oli sekä yhdistyksen johtoa, että draamaryhmän osallistujia. Tämä yhteistyö ja toisten kanssa tutuksi tuleminen oli hyvin oleellista, jotta toimintaa voitiin suunnata uudelleen ja pysyä perässä organisaation muutoksissa. Keskustelulle varattu aika työryhmässä oli hyvin tärkeää: ettei vain tehty, vaan myös pohdittiin sekä koko ryhmän, että vetäjien kesken. Oli tärkeää, että resursseja käytettiin yhteisen suunnan etsimiseen. Ryhmässä oli vahva yhdessä tekemisen henki sekä pyrkimys tukea toisia. Toisten kunnioitus peilautui myös esityksiin, joissa kaikki olivat tasaveroisissa rooleissa. Jokainen prosessissa mukana ollut oppi paljon, voitti erilaisia haasteita ja esteitä ja kaiken päälle kyettiin nauramaan yhdessä. Huumori oli tärkeässä roolissa koko ajan, ehkä juuri siksi, että kipeitäkään asioita ei vältetty. (Jäntti 2021.)

Legioonateatteri

Legioonateatteri on Tampereella toimiva pian 30-vuotias yhdistys, jonka tavoitteena on vahvistaa nuorten sosiaalista hyvinvointia ja ennaltaehkäistä syrjäytymistä teatteritoiminnan avulla. Legionateatterissa toimitaan esittävän taiteen, sosiaalityön, nuorisotyön ja työvoimapolitiikan kentillä ja rikotaan näitä rajoja luovasti. Legionateatteri syntyi vuonna 1993 yhden vuoden rahoituksen saaneen työttömien nuorten musiikkiteatteriesityksen jäljessä ja erilaisia rahoituskanavia on vuosien saatossa ollut useita. Tällä hetkellä Legionateatterin päärahoitus on Tampereen ja Pirkkalan kuntien maksamat kuntouttavan työtoiminnan palvelumaksut sekä AVI:ltä vuosittain haettava nuorten työpajatoiminnan avustus. Kuntouttavan työtoiminnan lisäksi yhdistys tekee perinteistä harrastajateatteritoimintaa, jonka rahoitus haetaan produktiokohtaisesti (Järviluoma 2021). (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 7, 9.)

Legioonateatteri on suunnattu 18–28-vuotiaille työttömille, jotka tulevat toimintaan kuntouttavan työtoiminnan sopimuksella. Legionateatterissa alkaa uudet pajat syksyisin ja keväisin ja pajat kestävät noin puoli vuotta. Suurin osa osallistujista on mukana kahdessa pajassa eli noin 12 kuukautta ja paikkoja on yhteensä noin 50 vuodessa. Työpaja toimii neljänä päivänä viikossa noin kuusi tuntia päivässä. Päivä alkaa kello 9:00 aamupalalla ja jatkuu yhteisellä lämmitteilyllä. Kello 10:00 alkaa harjoittelu, joka jatkuu kello 15:00 asti, sisältäen kolme taukoa. Kello 15:00 alkaa päivän päättäminen ja kotiin lähdetään viimeistään 15:30. Legionateatterissa on myös selkeä työpajan runko, jossa on nähtävillä viikko viikolta, miten erilaisten harjoitteiden avulla esitys rakentuu ja luottamus omiin taitoihin kasvaa. Legionateatterissa on myös mahdollista opinnollistaa työpajatoimintaa ja suorittaa tutkinnonosia. Vuodesta 2017 asti Legionateatterissa on ollut palkattuna kokoaikainen sosiaalityöntekijä ja yksilöohjaaja ja näin ammatillinen sosiaalityö on integroitu tiiviiksi osaksi Legionateatterin arkea. Kun nuori hakeutuu Legionateatteriin, hänet ensin haastatellaan ryhmänohjaajan ja yksilöohjaajan toimesta. Mitä enemmän haasteita nuori on elämänsä aikana kohdannut, sitä varmemmin hän pääsee mukaan toimintaan; tärkeintä on halu yrittää sitoutua ja liittyä yhteiseen toimintaan. (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 7, 15, 20, 22, 30, 40.)

Kun työpajajakso alkaa, osallistuu pajalainen ensin vain ryhmätoimintaan. Laaja sekä kokonaisvaltainen alkukeskustelu yksilöohjaajan kanssa käydään noin 1–2 kuukauden kuluttua. Legionateatterissa nähdään tärkeänä, että pajalaisen henkilöhistoria kuullaan häneltä itseltään ja

että luodaan yhteinen ymmärrys siitä, miten henkilöhistoria on vaikuttanut ja vaikuttaa pajalaisen tässä hetkessä. Monella Legioonateatteriinkin tulleella on taustalla hoitamattomia traumoja, ja yksilökeskustelun tärkein työväline on usein nenäliinat. Henkilöhistorian säröjä ei voi ohittaa, jos tavoitteena on saavuttaa työ- ja toimintakyky. Kuulumiskierrokset ovat Legioonateatterissa vertaistuellisen tason perusta, ja niissä jokaisen on mahdollista kertoa omista asioistaan sekä tulla kuulluksi ja nähdyksi yhteisössä. Lisäksi kuulumiskierroksissa opetellaan muiden syvällistä kuuntelemista, kunnioitusta, suoraa puhetta ja oman vuoron odottamista. (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 21, 28.)

Legioonateatterissa tähdätään pajajakson alusta asti siihen, että sen aikana tehdään kokoillan näytelmä tai jokin muu esittävän taiteen teos. Prosessi on ryhmälähtöinen, eli ryhmäläiset tuottavat esityksen materiaalin erilaisten teatteriharjoitteiden avulla. Teatteriohjaaja ja ryhmäohjaaja kasaa materiaalista käsikirjoituksen, joka harjoitellaan esityskuntoon. Legioonateatterissa on aina tavoitteena tehdä kunnianhimoinen ja taiteellisesti korkeatasoinen näytelmä. Legioonateatterissa on esitetty vuosina 1993–2020 yli 80 näytelmää, joista suurin osa on ollut kantaesityksiä. Legioonateatteri on palkittu Suomessa ja ulkomailla. Huumemaailmasta kertova menestysnäytelmä Kuningas Laukkajalka sai Monacossa vuonna 2001 maailman harrastajateatterifestivaaleilla parhaan näytelmän palkinnon. Ensi-illan lähestyessä sosiaalinen paine myöhästymiseen tai poissaoloon kasvaa. Pajalaisille on alusta asti selvää, että pajalla työskennellään yhteisen päämäärän eteen ja yhteinen jännitys ja tekemisen maku sitouttaa pajalaisia yhteiseen toimintaan ja päämäärään. Kuitenkin sosiaalisen teatterin toiminnassa välillä joku jää toiminnasta pois tai ei päädy lavalle, mutta vaikuttaa usein silloinkin taustajukoissa. (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 9, 34.)

Monelle pajalaiselle Legioonateatterin ensi-ilta on ensimmäinen kokemus yleisölle esiintymisestä ja silloin yhteinen taiteellinen tuotos avautuu maailmalle ja tulee osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Legioonateatterin esitykset eivät pelkää ottaa kantaa ajankohtaisiin asioihin. Näin ryhmä saa kokemuksen siitä, kuinka taiteen tehtävä on herättää kriittistä keskustelua yhteiskunnallisista teemoista, luoda marginaalin ääntä kuuluviin ja edesauttaa muutosta yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseksi. Legioonateatterissa pyritään työpajajakson jälkeen jokaiselle löytämään positiivinen jatkopolku, vaikka ensisijainen päämäärä onkin ihmisen sisäinen kasvu ja elämän eteneminen. Vuonna 2019 yli 60 % pajalaisista siirtyi Legioonateatterista suoraan työelämään tai opiskelemaan ja vain 13 % työttömyys jatkui, 8,7 % jatkoi muuhun toimenpi-

teeseen, 4,3 % muutti toiselle paikkakunnalle ja 13 % sijoittui muualle, esimerkiksi perhepaikalle ja armeijaan. Legioonateatterin pajalaisista 100 % on kokenut, että pajajakson aikana heissä on tapahtunut sosiaalista vahvistumista. Moni Legioonateatterissa työpajajaksolla ollut pitää Legioonateatteria käännekohtana elämässään; Legioonateatterilaisten koskettavissa tarinoissa muun muassa omien ongelmien kohtaaminen ja niiden esittäminen, yhteisöllisyyden kokemus ja muiden aito välittäminen olivat kuntoutumiseen vaikuttavia asioita. (Järviluoma, Koski & Tuomi 2021, 31, 37, 39, 41, 43–44.)

Legioonateatterissa toiminta on vakiintunutta, mutta edelleen vuosittain rahoitusta haetaan uudelleen ja perustellaan, miksi teatterin toiminta on vaikuttavaa sekä jännitetään; saadaanko rahaa vai ei. Monesti toiminnan alta on vedetty matto ja koko rahoituspohja on täytynyt rakentaa uudelleen. Rahoitus ja rakenne ovat muuttuneet liki 30 vuoden aikana entisestä RAYn rahoituksesta työvoimapolitiittisten hankkeiden kautta nykyiseen Nuorten työpajatoiminnan ja kuntouttavan työpajatoiminnan rahoitukseen. Sosiaalinen teatteri yhdistää sosiaalityötä ja teatteritaidetta ja siinä pitää oppia puhumaan niin sanottua jargonia, eli sitä kieltä, mitä rahoittajat ymmärtävät. Legioonateatterissa ei nojata pelkästään taiteen itseisarvoon, vaan mennään hyvinvointi edellä. Silloin täytyy voida osoittaa, että toiminnalla voidaan positiivisesti vaikuttaa nuorten hyvinvointiin ja sitä kautta Suomen talouteen, koska syrjäytyminen on kallista. (Järviluoma 2021.)

2.7 Keski-Pohjanmaan tilanne

Keski-Pohjanmaa on noin 68 000 asukkaan maakunta, jonka pääkaupunkina toimii 50 000 asukkaan Kokkola. Keski-Pohjanmaa sijaitsee Pohjanlahden rannalla Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan välissä. (Kase 2020.) Keski-Pohjanmaalla toimii sosiaali- ja terveystalvluokuntayhtymä Soite, joka aloitti toimintansa vuonna 2017 (Soite 2020).

Nostan keväällä ja kesällä 2020 kuljeskelu -menetelmällä tekemästäni tarvekartoituksesta esiin muutamia keskeisiä hankkeita, toimijoita, palveluja ja päätöksiä, jotka ovat auttaneet luomaan kokonaiskuvaa maakunnan sosiaalisen taiteen tilanteesta. Jotkin asiat ovat tämän kartoituksen jälkeen edenneet, mutta tässä luvussa kerron alueen tilanteen opinnäytetyöprosessini alussa.

Keski-Pohjanmaalla Centria-ammattikorkeakoulussa koulutettiin teatteri-ilmaisun ohjaajia 10 vuotta, kunnes linja lopetettiin (Ekoluoma 2016, 4). Kokkolasta loppui myös Pohjoismainen taidekoulu (Nikula 2019). Loppuneita on myös Kokkotyö-säätiön ja Kokkolan Nuorisotoimen

Nuorten varhaisen kuntoutuksen palvelu Varkku (Kokkotyö-säätiö 2019) sekä monet hyvät hankkeet kuten Sormus-hankkeen teatteripaja (Aitolehti 2019, 28) ja K.H. Renlundin Mun juttu -hanke (Nikula 2017, 115). Myös Kokkolan kaupunki leikkaa kulttuurista (Saari 2020).

Keski-Pohjanmaan maakuntaliitto on ollut mukana Hyvinvointia kuntiin ilman rajoja -hankkeessa vuonna 2015. Ikäihmisten palveluiden pilotit toteutettiin pienissä kunnissa Halsualla, Kannuksessa ja Toholammilla sekä kiertävinä Loisto-bussin avulla. (Vienamo & Harju 2015, 3, 5.) Pohjanmaan taidetoimikunta on tehnyt selvityksen vuosina 2010–2011 hyvinvointihankkeiden suhteutumisesta Opetusministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia toimintaohjelman 2010–2014 asettamiin tavoitteisiin. (Hagström 2011, 3). Näistäkin kehitys- ja kartoitustoimista on kuitenkin jo aikaa.

Keski-Pohjanmaalta löytyy mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen sekä pitkäaikaistyöttömien peruspalvelut, joita toteuttavat muun muassa Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu TYP, kuntoutuspalveluja mielenterveysasiakkaille tarjoava Keski-Pohjanmaan sosiaalipsykiatrinen yhdistys (KPSPY), Soiten Portin Päihde- ja riippuvuuspalvelut, Soiten nuorten aikuisten sosiaalista kuntoutusta tarjoava Siilinpesä sekä työvalmennuspalveluita tarjoava Kokkotyö-säätiö. Jokaisella toimijalla on omia ryhmiä, päivätoimintaa tai työpajoja sekä jonkinlaista henkilökohtaista valmennusta. Palvelut eivät kuitenkaan sisällä ollenkaan varsinaista sosiaalisen taiteen toimintaa, vaikka kädentaitoja ja askartelua ryhmissä tehdäänkin aktiivoinnin näkökulmasta. Toimijoilla saattaa olla satunnaista sosiaalisen taiteen toimintaa yksittäisinä ryhmäpäivinä tai muuna vastaavana yhteistyössä taidetoimijoiden kanssa tai ostopalveluina.

Keski-Pohjanmaalla on jonkin verran sosiaalisen taiteen toimijoita, pieniä yrityksiä tai hankkeita, jotka toimivat muutaman taiteilijan voimin. Kokkolassa esimerkiksi toimii Sirkuskoulu Kuu, joka tekee muun sirkustoiminnan lisäksi sosiaalista sirkusta tilauksesta eri toimijoille, mutta avointa aikuisille suunnattua sosiaalisen sirkuksen toimintaa Kuulla ei ole (Airola 2020.) Oman palansa kuntoutuskentälle tuovat Centria-ammattikorkeakoulun hankkeet; LUmOaVA-hanke, joka loppui 2020 sekä nykyinen OMA-hanke, jossa tehdään taidelähtöistä ryhmätoimintaa (Koivula 2020b). Keski-Pohjanmaalla toimii myös kahden yhteisömuusikon Sävelsaari, monenlaista hyvinvointia tukevaa musiikkia tarjoava kokoonpano (Sävelsaari 2020), joka toteutti syksyllä 2020 Perhejamit toimintaa (Store 2020).

K.H. Renlundin museossa Kokkolassa on ollut jonkin verran kehitysvammaisille suunnattua erityistaidetoimintaa ja vuoden 2019 lopussa museossa käynnistyi Taide boxissa -hanke, jossa

kuvataidetta viedään mm. hoitolaitoksiin (Kokkolan kaupunki 2019a). Museolla on aiemmin toiminut muun muassa Mun juttu -hanke, jossa etsittiin luovia keinoja nuorten osallisuuden ja osaamisen tunnistamiseen (Nikula 2017, 115).

Keski-Pohjanmaan kansanopistolla Kälviällä on erityistä tukea tarvitsevien Virtaset-ryhmä, jonka sisällä toimii TaideVirtaset, joilla on kesäisin myös oma viikon pituinen leiri. Toiminta on tarkoitettu lähinnä kehitysvammaisille. (Matveinen 2020.) Keski-Pohjanmaan kansanopistolla on myös Kälviä Arts -linja, jossa annetaan vapaan sivistystyön maksullista taideopetusta. Kokkolan kaupungin nuorisopalveluiden alaisuudessa taas toimii Rökkikoulu, jossa annetaan musiikkiopetusta ja joka on tarkoitettu pääsääntöisesti 10–20-vuotiaille nuorille (Kokkolan kaupunki 2019b). Nuorisokeskus Villa Elbassa toteutetaan Nuotta-valmennusta, joka on etsivän nuorisotyön ja työpajojen nuorille tarkoitettua valmennustoimintaa (Villa Elba 2019).

Kokkolan kaupunginteatteri tekee yleisötyön alla yhteistyötä erilaisten toimijoiden kanssa, mm. Kokkotyö-säätiön kanssa teatteriesityksiä, jotka eivät kuitenkaan ole jääneet vakituiseksi toiminnaksi. Useimmiten toimintana yleisötyö on suunnattu lapsille ja nuorille, esimerkiksi leireinä (Kokkolan kaupunginteatteri 2020a, Kokkolan kaupunginteatteri 2020b). Keski-Pohjanmaan kamariorkesterin yleisötyö on lähinnä konserttien jalkautumista erilaisiin laitoksiin, kouluihin ja työpaikoille (Häli 2020). Myös Kokkolan kaupunki ostaa palvelutaloille ja hoitoyksiköihinsä pienimuotoista esitystoimintaa (Purontaus 2021a).

Sosiaalisen taiteen tarpeessa olevan henkilön, esimerkiksi mielenterveys- tai päihdekuntoutujan kannalta nykyinen tilanne on hankala: sosiaalisen taiteen toimintaan ei voi hakeutua mukaan. Mistään ei ole löydettävissä tietoa sosiaalisen taiteen olemassaolevista palveluista eikä niihin ole hakulomaketta. Muihin sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin hakeudutaan esimerkiksi Mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelujen Mieku-tiimin kautta (Soite 2021).

Taloudellisesti tilanne on myös haastava. Sosiaalisen taiteen palveluilla ei ole Soiten kanssa sopimuksia kuntoutuksen järjestämisestä. Jos esimerkiksi yksityinen toimija tai hanke tarjoaa ilmaista sosiaalista taidetta sosiaalisen kuntoutuksen välineenä osallistujalle, tämä ei saa 9 € kulukorvausta, jonka suurimmasta osasta muista kuntoutuksista saa. Sosiaalinen taide ei näin ollen ole ollenkaan osana palvelujärjestelmää Keski-Pohjanmaalla, vaikka yksittäisiä ryhmäpäiviä aiheen tiimoilta onkin välillä tarjolla.

2.8 Sosiaalinen taide osaksi palvelujärjestelmää

Kulttuurihyvinvointialan kasvusta, monista valtakunnallisista hankkeista, ministeriöiden suosituksista ja moneen kertaan tutkitusta tiedosta ja taiteen hyvinvointivaikutusten todistamisesta huolimatta kulttuurihyvinvointitoiminta on hajanaista ja tapahtuu edelleen suurimmaksi osaksi hankkeiden varassa. Jostain syystä hyvät käytännöt ja tutkimustulokset eivät juurru vakituiseksi toiminnaksi eivätkä hankkeiden tulokset leviää valtakunnalliseen tietoisuuteen. (Taikusydän 2021a.) Varsinkin sote-sektorin ja taidepuolen yhteistyö on ollut kohtalaisen hiljaista ja odottaa edelleen systemaattista rakentamistaan. Tulevaisuudessa olisi hyvin tärkeää luoda pysyvät tai vähintään hyvin pitkäaikaiset rakenteet tälle hallintorajat ylittävälle yhteistyölle. Tarvitsemme sitovia suosituksia ja rahoitusta, joka tukee sotealan ja taidealan yhteistyötä. Myös uudenlaista sosiaali-, hyvinvointi- ja taidealaa yhdistävää koulutusta tarvitaan, koska eri aloja yhdistävässä ja muuttuvassa kulttuurihyvinvointikentässä tarvitaan uudenlaisia taitoja ja ymmärrystä. (Laitinen, Jakonen, Lahtinen & Lilja-Viherlampi 2020, 15.)

Kulttuurihyvinvoinnin irrallisuudessa palvelurakenteista on useita miinuspuolia. Ensinnäkin hankkeissa tehdään osin päällekkäistä työtä ja hukkaamme resursseja erilaisten hankkeiden aloittamiseen ja päättämiseen. Myös alueelliset erot kulttuurihyvinvointitoiminnan järjestämisessä ja rakenteisiin saamisessa ovat todella suuret. (Taikusydän 2021a.) Ongelmia tuo myös se, että tuloksellisuuden ja sosiaalisen taiteen pitkäaikaisten vaikutusten mittaaminen jäävät paitsioon. Suurin menetys lienee kuitenkin kohderyhmällä, elämän valtaa pettymys ja turhautuminen, kun heidän elämäänsä löytyneet sosiaalisen taiteen palvelut taas lakkaavat. (Heikkilä 2017, 30.)

Aina kun saadaan uutta tietoa ja uusia tutkimustuloksia, tulisi niiden hyöty saada osaksi vallitsevaa järjestelmää. Voidaan nähdä, että uusi tutkimustieto velvoittaa yhteiskuntaa toimimaan. (Juurinen 2020, 32:00–32:50) Projektiyhteiskunnan tyypillinen ongelma on se, että usein tutkimuksen näkökulmasta työ jää hankkeessa puolitiehen, koska tavoitellaan nopeita tuloksia nopeilla sovelluksilla. Näin sovellukset jäävät vain pienen piirin käyttöön. (Jäntti 2021.) Usein hankkeista ei rahoituskauden puitteissa ehditä seuloa yleistettävää ja kunnolla käsitteellistettyä ja levitettävää tietoa, joka olisi jaettavissa ja sovellettavissa toisiin konteksteihin (Jäntti 2021). Näin tietoa ei saada yhteiskunnan hyödyksi. Nyt kun sotepalveluja järjestetään uudelleen, antaa se haasteiden lisäksi kulttuurihyvinvointipalveluille mahdollisuuksia uudelle rakenteellisille ratkaisuille ja avauksille, joiden ansiosta sosiaalinen taide saataisi säännölliseksi osaksi

sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa ja palvelumallia. (Pekkinen 2016.) Jos sotepalveluja kilpailutetaan ja niitä alkavat tuottaa yhä enemmän ulkopuoliset palveluntarjoajat, on tärkeää pitää huolta siitä, että saadaan luotua konkreettisia toimintamalleja ja kehitettyä niitä eteenpäin, jotta kulttuurihyvinvointi on kentällä aktiivisesti mukana. (Houni 2021b.) Avainasemassa toimivat esimerkiksi alueelliset asiantuntijaryhmät, joiden avulla voidaan parantaa systemaattisuutta, laatua ja vaikuttavuutta. (Pekkinen 2016.) Valtakunnallisesti pitäisi myös löytää pysyviä ratkaisuja toimijoiden hankeväsymykseen sekä siihen, että hankemaailma vääristää taiteen arvokäsitystä; sote-sektori ottaa yleensä mielellään vastaan erilaisia kulttuurihyvinvoinnin ja sosiaalisen taiteen palveluja niin kauan, kun niistä ei tarvitse maksaa. Resursseja ja rahoitusta taidetoiminnan vakiinnuttamiseksi ei tunnu millään löytyvän. (Heikkilä 2017, 30.)

Kulttuurihyvinvoinnin kentällä ja sosiaalisen taiteen palveluiden parissa tunnistetaan laajasti sote-sektorin ja kulttuurisektorin yhteistyön haasteet. (Houni 2021b, Saukko 2021, Rosenlöf 2021.) Toisten työkenttiä ei tunneta riittävän laajasti, jotta se mahdollistaisi helposti erilaisia ammattitaitoja kunnioittavan yhteisen ideoinnin, vaan sen eteen on tehtävä työtä (Saukko 2021, Rosenlöf 2021). Yhteistyön tueksi pitäisi muodostaa riittävän hyviä rakenteita, joilla olisi omat koordinaattorinsa, jotka kutsuisivat kokoon yhteistyöryhmiä. Rakenteet ja yhteistyöryhmät ovat tärkeitä kulttuurin välittäjätahoja ja yhteistyön mahdollistajia. (Rosenlöf 2021.) On myös tärkeää kutsua toista sektoria mukaan omaan työhön, tutustua toisen työtehtäviin ja etsiä yhteisiä rajapintoja ja mahdollisuuksia työskennellä yhdessä asiakkaan parhaaksi (Saukko 2021, Rosenlöf 2021). Aina helposti lähestyttäviä yhteisiä kahvipöytiä ei ole näköpiirissä ja silloin yhteiskehittämislle täytyy erikseen järjestää aikaa ja resursseja (Overstevns 2021). Vuorovaikutuksen pitäisi olla kuitenkin jatkuvaa eikä kertaluontoista, jotta aito yhdessä innovointi on mahdollista (Saukko 2021).

Varsinkin sosiaalisen taiteen palveluissa tulee kehittää palvelu- ja asiakasohjausta. Usein palvelutarpeen arvioinnissa ja jatkopolutusta tehdessä ei tiedetä kaikkia niitä mahdollisuuksia, joihin asiakasta voidaan ohjata. Tulevaisuuden sotemuutoksessa palveluohjauksen tiedonkulkua tulee kehittää. On myös tärkeää, että sotepuolen lähettävä taho kulkee palvelun alussa asiakkaan rinnalla niin, että asiakas kunnolla sitoutuu uuteen palveluun. Palveluiden toteutumista olisi hyvä myös seurata. Palveluohjaajilla tulee olla myös keinoja kirjata ylös asiakkaan toiveita ja kokemuksia. (Rosenlöf 2021.)

Kun tavoitellaan vaikuttavaa sosiaalisen kuntoutuksen rakennetta ja sosiaalisen taiteen palvelujen saamista palvelujärjestelmään, on tarkasteltava asiakastyötä tekevien sosiaalisen kuntoutuksen työntekijöiden toimintaa sekä vaikutettava tahtotilaan ja palvelujen kehittämiseen. Pelkkä osallisuus-sanan käyttäminen tai Ohjaamo-logo ikkunassa eivät riitä, elleivät ammattilaiset esimiehineen uskalla haastaa itseään aitoon kohtaamiseen ja yhdenvertaisuuteen kuntoutujien kanssa. Kyse on ihmisten eikä järjestelmän tarpeista. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tulisi antaa osallistujalle aito mahdollisuus olla itse osallisena omassa kuntoutuksessaan. Osallisuuteen edellytetään tasa-arvoista vuorovaikutusta ja luottamusta työntekijän ja asiakkaan välillä, aitoa yhteistyötä ja kohtaamista. (Ikonen 2018, 274, 277.)

Nuorten työllisyyden hoidossa keskeisessä roolissa on toimintavalmiuksien vahvistaminen, ja se on juuri se asia, johon sosiaalisella taiteella voidaan vaikuttaa. Työllisyyden nostamiseen tarvitaan työkykyisiä tai vähintään osatyökykyisiä ihmisiä, koska avoimet työpaikat eivät yksistään hoida työllisyyttä. Työllistyminen ei siksi saisikaan olla itseisarvo, vaikka se olisikin jotain, johon pitkällä tähtäimellä pyritään. Sosiaaliselle kuntoutukselle ja sosiaaliselle taiteelle tulisi antaa riittävästi tilaa ja aikaa. Yhteiskunnan tulisi houkuttaa ihmisiä ylläpitämään toimintakykyään, eikä säilöä heitä erilaisissa puuhasteluryhmissä, jotka eivät tarjoa tarpeeksi haastetta tai vie ihmistä aidosti eteenpäin. (Sirviö 2017, 76–77.) Voidaan myös sanoa, että käytännössä ihmisen sisäinen kasvu tapahtuu aina yhteisöissä ja suhteessa toisiin ihmisiin. Sosiaalisen taiteen ohjaaminen on paljon muutakin kuin taideharjoitteiden läpiviemistä ryhmissä, ja sen mahdollisuudet yksilön sekä yhteisöjen kasvun tukemisessa ovat paljon laajemmat kuin mitä perinteisesti sosiaali- ja terveystalalla on ajateltu. (Häkkinen 2017, 20, 22.)

Taidetoiminnan juurtuminen kuntoutukseen on pitkäjänteistä työtä ja siihen liittyy tietotaitoa, sitoutuneisuutta ja tuntemusta, jotka syntyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kuntoutuminen tapahtuu kiinnittymisen, sitoutumisen ja kokemuksen karttumisen myötä ja kuitenkin kuntoutuksen onnistumisen mittarina käytetään ihmisten eteenpäin siirtymistä. Toiminta juurtuu ihmisiin, mutta ihmisten ei toivota juurtuvan toimintaan, vaan etenevän jatkopolkuja pitkin. Kun ihmiset vaihtuvat, täytyy toimintaa ikään kuin rakentaa uudelleen ja tiedolle sekä taidolle tulee löytää uusia muotoja, mikä vaatii aikaa ja työntekijöiden sitoutumista. (Jäntti & Loisa 2018, 46–47.)

Sosiaalisen taiteen tulevaisuus voidaan nähdä monella tavalla. Yksi tulevaisuuskuva on se, että vuonna 2025 Suomessa lanseerataan poikkihallinnollinen kulttuurihyvinvoinnin toimintaohjelma, jossa viidessä maakunnassa toteutetaan kokeilu, jossa jokaista tuhatta asukasta kohden tulee palkata yksi yhteisötaiteilija. Osa taiteilijoista sijoittuu kuntiin ja osa sote-sektoreille. (Rosenlöf 2019.) Haluan uskoa, että suositukset, jaettu tieto hyvistä käytänteistä sekä valtakunnalliset ja alueelliset hankkeet vievät koko kulttuurihyvinvoinnin kenttää eteenpäin sitä kohti, että sosiaalisen taiteen palvelut juurtuvat lopulta osaksi palvelurakenteita. Kaikki elementit ovat olemassa, nyt täytyy vain löytyä rohkeutta ja sisua toimeenpanoon.

3 TAISTELUMENETELMÄT

Taistelumenetelmät ovat tässä opinnäytetyössä käyttämiäni tutkimusmenetelmiä, joiden avulla olen käynyt taistelua sosiaalisen taiteen puolesta. Tässä luvussa avaan jokaista näistä keinoista menetelmänä ja kerron aikajärjestyksessä kuljeskelun, Webropol-kyselyn, yhteiskehittämisen työpajojen, palautteen sekä kehittämisen jatkamisen menetelmistä ja askelmerkeistä sekä miten olen valinnut kyseiset menetelmät. Yhteiskehittämisen työpajat toimivat opinnäytetyöni päämenetelmänä ja niitä ennen käytetyt menetelmät ovat auttaneet suunnittelussa ja valmistelussa sekä ohjannut oikeaan suuntaan. Kuljeskeluksi olen määrittänyt kaiken sen taistelun ja kehittämisen, mitä on tapahtunut ennen yhteiskehittämisen työpajoja ja kehittämisen jatkamiseksi sen, joka tapahtui työpajojen jälkeen.

Tässä opinnäytetyössä on käytetty pääasiassa laadullisia menetelmiä, vaikka Webropol-kyselyissä on käytetty myös muutamia kvantitatiivisia kysymyksenasetteluja, joilla on hankittu taustatietoa. Erilaisilla menetelmillä saadaan erilaista tietoa ja monenlaisia näkökulmia eli käytettyjen menetelmien moninaisuus tukee saatuja kehittämistyön tuloksia (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 40).

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni olen joutunut useamman kerran kyseenalaistamaan perinteisiä käsityksiä tutkimusmenetelmistä. Ymmärrän, että taustatiedon hankkimista ei yleensä pidetä menetelmänä, mutta tässä opinnäytetyössä olen nostanut kuljeskelumenetelmän esiin aineiston tuottamisen ja tilanteen kartoittamisen välineenä. Näen kuljeskelun ja taistelevan tutkimuksen viitekehyksen pelkkää aineiston tuottamista syvempänä toimintana ja yhteistyön luojana, joka parhaimmillaan purkaa tutkijoiden ja tutkimukseen osallistuvien välisiä valtasuhteita ja edistää kamppailua yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. (ks. Sotkasiira, Rannikko, Rapo & Rynänen 2021, 270.)

3.1 Kuljeskeluprosessi

Kuljeskelu on yksi taistelevan tutkimuksen menetelmä. Kuljeskelu nähdään yleensä tapana toimia; se on yhdessä liikkeelle lähtemistä jonkin teeman tai asian tiimoilta, ja olennaista siinä on yhteinen kiinnostus ympärillä tapahtuvaan, kokemusten kartoittamisen ja jakamisen halu sekä tarve vaikuttaa tilanteen muuttumiseen. Kuljeskelumenetelmä on tutkimusmatkailua, jossa paikallisen oppaan tai teeman johdatettavana lähdetään liikkeelle esimerkiksi työpaikkojen käytävälle, liikennevälineisiin ja kaduille. (Suoranta & Rynänen 2016, 158–161.)

Varsinkin, koska koronavirus ja Covid 19 pandemia on vaikeuttanut ihmisten tapaamista kasvokkain, kuljeskelu on muuttunut työskentelyssäni enemmän monenlaiseksi tiedonkeruuksi ja ihmisten tapaamiseksi sähköisissä välineissä. Tutkija Juha Suorannan ja yhteiskuntatieteilijä Sanna Ryytäsen (2016, 159–160) mukaan kuljeskelu on aina kuitenkin myös tilallinen väliintulo, koska se myös haastaa itseä ja muita ihmisiä uudenlaiseen näkemiseen. Siksi näen, että työskentelyni on kuitenkin ollut taistelevan tutkimuksen hengessä tapahtuvaa kuljeskelua; vaikka en ole kuljeskellut kujilla ja tavannut outoja sattumanvaraisia ihmisiä, matkani sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin kentillä on muuttanut sekä omia käsityksiäni että joskus myös kohtaamieni ihmisten käsityksiä ja toimintaa.

Opinnäytetyöni kuljeskeluprosessi alkoi keväällä 2019, kun hain yhteisöpedagogi YAMK opintoihin ja suunnittelin ennakkotehtävää varten tätä opinnäytetyötä. Suunnitelmissani oli silloin kehittää Kokkotyö-säätiön Nuorten työpajan toimintaa sosiaalisen taidetoiminnan ja kulttuuripajan suuntaan. Tämän jälkeen konkreettinen toiminta on ehtinyt muuttua monta kertaa. Lopeitin työt Kokkotyö-säätiöllä marraskuussa 2019 ja etsin opinnäytetyölleni uutta tilaajaa. Kävin keskustelua muun muassa Nuorisokeskus Villa Elban ja valtakunnallisen, mutta ei Kokkolassa toimivan Sosped-säätiön kanssa. Keväällä 2020 päädyin allekirjoittamaan opinnäytetyön tilaajasopimuksen Keski-Pohjanmaan Sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen (KPSPY) kanssa. Tutkimukseni oli konkretisoitunut Sosiaalinen taide toivon herättäjänä -otsikon alle. Pidin ensimmäisen tutustumiskerran KPSPY:n Kulmakartanossa ja keräsin ilmoittautumisia. Sitten iski Covid 19, kaikki toiminta lopetettiin ja minulla oli aikaa lukea. Luin paljon taiteen vaikuttavuustutkimuksia, suosituksia toiminnan järjestämisestä sekä otin selvää millaisia sosiaalisen taiteen prosesseja ja hankkeita muualla on tehty. Olin yhteydessä päättyneiden hankkeiden toteuttajiin ja kyselin heiltä, että mitä hyväksi havaitulle toiminnalle kuului ja miksi toiminta ei juurtunut rakenteisiin. Ymmärsin, että sosiaalisen taiteen juurtumattomuus rakenteisiin ei johdu siitä, etteikö tietoa sen hyvinvointivaikutuksista olisi tarpeeksi. Tutustuin tehtyihin kulttuurihyvinvointisuunnitelmiin ja yritin löytää tahoja, jotka olisi tilannut minut tekemään Kokkolaan tai Keski-Pohjanmaalle sosiaalisen taiteen kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa.

Opinnäytetyön tilaajan sijaan löysin Soiten ENTER-hankkeen kokoaman verkoston, joka oli käynyt tutustumassa Tolkkupajaan ja haaveillut samantapaisen toiminnan luomisesta Kokkolaan ja Keski-Pohjanmaalle. Keskustelin verkostossa mukana olleiden kanssa, kuulin kokemuksia ja ideoita sekä luin Teams-palaverista kirjoitetun muistion. Yritin päästä mukaan verkoston

seuraavaan tapaamiseen, mutta sellaista ei koskaan tullut. Koska en löytänyt tilaajaa opinnäytetyölleni, sain opinnäytetyöohjaajaltani luvan tehdä työn ilman tilaajaa. Tutustuin taistelevaan tutkimukseen menetelmänä ja se tuntui heti omalta. Päätin taistella. Vaikka yksin. Sitten sovin tapaamisen OMA-hankkeen hanketyöntekijän ja kollegani Minna Koivulan kanssa. Kerroin hänelle tilanteestani ja siitä, että minulla olisi into taistella. Suunnittelimme yhdessä Koivulan kanssa listan ihmisistä, joita voisin lähestyä, kenties haastatella ja kutsua yhteisiin työpajoihin, ihmisiä, joilla olisi valta vaikuttaa asioihin ja tehdä päätöksiä. Muutama päivä tapaamisen jälkeen OMA-hankkeen Minna Koivula ja Sanna-Kaisa Karvonen soittivat minulle ja kertoivat, että olivat ymmärtäneet, että heidän hankkeensa toimisi mielellään opinnäytetyöni tilaajana ja tarjoaisi tilat yhteiskehittämisen työpajoille. Yksi taistelu voitettu. Kun löysin oikean tilaajan työlleni, kuljeskelumenetelmä oli tehnyt tehtävänsä, pitkä matka oli kuljettu ja aloin valmistautua Webropol-kyselyn tekemiseen ja yhteiskehittämisen työpajoihin.

Kuljeskelussa oleellista on myös prosessissa heränneiden ajatusten, kysymysten ja reittien talentaminen esimerkiksi muistiinpanoihin tai vaikka videoiden (Suoranta ja Ryyänen 2016, 160). Olen pitänyt noin vuoden sosiaalisen taiteen päiväkirjaa, johon olen kuvannut erilaiset etapit ja ihmiset, joita olen kohdannut, käymäni keskustelut ja niistä syntyneet ideat sekä matkalla kokemani ahdistuksen. Esimerkki sosiaalisen taiteen päiväkirjamerkinnästä:

29.5.2020. Pidän videotapaamisen OMA-hankkeen tyyppien kanssa. Tieto lisää tuskaa entisestään. Lähetän sähköpostia myös Keski-Pohjanmaan liittoon sekä lopulta opinnäytetyöohjaajalleni. Päätän vaihtaa opinnäytetyön aihetta. Koen, etten voi tehdä taas uutta tutkimusta taiteen vaikuttavuudesta, kun taiteen positiiviset vaikutukset on jo todistettu. Ryhdyn haaveilemaan, että opinnäytetyöksi oikeasti puuttuisin rakenteisiin ja tekisin yhteisöllisen kehittämisen tms. menetelmällä verkoston kanssa jonkun suunnitelman miten sosiaalinen taide saataisi tänne takapajulaan. (Sosiaalisen taiteen päiväkirja.)

Lisäksi olen kerännyt tiedostoihin löytämäni tietoa ja kirjoittanut löytyneen tiedon pohjalta tämän opinnäytetyön tietoperustan. Polkuni taistelussa sosiaalisen taiteen puolesta ei ole ollut suora, vaan täynnä kiemuroita ja matkalla olen löytänyt aivan uusia tienviittoja ja suuntia.

Kuljeskelumenetelmäni on sisältänyt myös hyvien käytänteiden kartoitusta, jonka kohteet olen valinnut pohjaten omiin kokemuksiini, lukemaani sekä keskusteluihin opinnäytetyön tilaajan kanssa. Hyvien käytänteiden kartoituksessa on yhtäläisyyksiä benchmarkkaukseen, joka on toi-

mintaprosessien kehittämistä toisilta oppien, jossa tavoitteena on saada esimerkillisiltä toimijoilta tietoa ja näkemystä, joita soveltamalla omaa toimintaa voidaan kehittää (ks. Strömmer 2005, 55–56). Hyvien käytänteiden kartoitukseni on tapahtunut lähinnä puhelimitse, sähköpostin ja Teams-videopuheluin, joista olen kirjoittanut muistiinpanot. Muuten rajaan kuljeskelun päättyneen, kun yhteiskehittämisen työpajat alkoivat, mutta osa hyvien käytänteiden kartoituksesta on tehty työpajojen jälkeen.

3.2 Webropol-kysely

Kyselyllä voidaan tutkimuksessa kerätä laaja aineisto, jossa suurelta määrältä ihmisiä voidaan kysyä monia asioita ja se on menetelmänä nopea ja tehokas. Kyselyn perusvaatimuksena on, että aiempaa tietoa on riittävästi, jonka pohjalta kysymykset voidaan luoda. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 121–122.) Tässä opinnäytetyössä Webropol-kysely toimii alkukartoituksen ja yhteiskehittämisen työpajoihin sitouttamisen välineensä. Kyselyllä tutkittiin vastaajien käsityksiä sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluista Keski-Pohjanmaalla sekä miten palveluja pitäisi kehittää ja rahoittaa. Kyselyllä saatu aineisto ei ole opinnäytetyössä keskeisessä roolissa, vaan Webropol- kyselyllä kerättiin tietoa yhteiskehittämisen työpajoja varten.

Kun olin tehnyt OMA-hankkeen kanssa tilaajasopimuksen, ryhdyin hyvin nopealla aikataululla suunnittelemaan kehittämisprosessin seuraavia vaiheita. Keskustelin työelämäohjaajani Minna Koivulan kanssa siitä, ketä työpajoihin tulisi kutsua, miten heidät kutsutaan ja millaisen alkukyselyn osallistujille loisin. Aluksi ajatuksenamme oli, että työpajoihin sekä kyselyä täyttämään kutsuttaisiin aika rajallinen määrä taide- ja sotetoimijoita sekä päättäjiä alueen eri organisaatioista. Melko pian piiri kuitenkin laajeni ja tuli mieleen uusia nimiä ja tahoja, joita olisi hyvä olla mukana. Tässä kyselyssä vastaukset muodostavat näytteen vastaajakunnasta. Kyseessä ei ole otos, eikä siis kaikkia sotesektorin ja taidealan päättäjiä ja toimijoita ole osallistettu kyselyyn.

Loin ”Sosiaalisen taiteen kehittäminen Keski-Pohjanmaalla” -nimisen kyselyn internetpohjaiselle Webropol-alustalle. Kyselyn pohjana toimi Minna Koivulan kanssa tehty kysymyslista, johon listattiin kysymyksiä, joilla haluttiin selvittää eri tahojen näkemyksiä sosiaalisesta taiteesta sekä sen järjestämisestä ja rahoituksesta. Lisäksi kyselyyn tuli jonkin verran taustoittavia kysymyksiä. Aluksi ajattelin, että teen kutsuttaville henkilökohtaiset kutsulinkit, joiden avulla tunnistan vastaajat. Päädyin kuitenkin tekemään kutsuun avoimen linkin ja kysymään alussa

vastaajan nimen ja organisaation, jotta sain hahmotettua kenttää ja luotua itselleni käsityksen alueen tilanteesta.

Kyselyssä painotettiin sitä, että lopullisessa opinnäytetyössä ei tule esiin kenenkään tahon nimi, jolle siitä erikseen sovita. Näin pyrin tarjoamaan vastaajille anonymiteettiä, vaikka se ei tällaisessa yhteiskehittämisen prosessissa olekaan täysin mahdollista toteuttaa, koska vastaajat voivat olla tunnistettavissa asioista, joita ovat työpajoissa sanoneet.

Kysely on löydettävissä kokonaisuudessaan liitteestä (LIITE 1). Kyselyyn tuli 12 kysymystä, joissa useissa oli a, b ja c -osia, yhteensä kysymyksiä oli 22. Yritin tiivistää kysymyksiä moneen otteeseen, tehden siitä kuitenkin samalla tarpeeksi kattavan, jotta sillä olisi jonkinlaista merkitystä. Suurin osa kysymyksistä oli avoimia.

Sain Webropol-kyselyyn 28 vastausta syksyn 2020 aikana. Aluksi vastauksia tuli melko vähän, joten jaoin sähköpostia ja sen mukana linkkiä hieman laajemmalle yleisölle. Linkki levisi myös itsekseni, kun ihmiset jakoivat sitä ja sain vastauksia ihmisiltä, joihin en itse ollut ollut yhteydessä. Lopulta koin, että olin saanut kattavasti vastauksia kyselyyn. Vastauksissa tuli esiin hyvin erilaisia näkemyksiä ja niistä muodostui melko laaja ja hyvä aineisto.

3.3 Yhteiskehittämisen työpajat

Kehittämisessä on tärkeää pyrkiä luomaan uudenlaisia ratkaisuja, näkökulmia ja ideoita. Uudenlaisen toiminnan ja toimintamallin luomisessa tarvitaan luovuutta sekä kykyä ja uskallusta katsoa asioita uudella tavalla. Luovan ongelmanratkaisun edellytys on avoin ja positiivinen ilmapiiri ja sitä voidaan luoda ja ylläpitää erilaisin luovin menetelmin. Uuden keksimisen kannalta ryhmätöillä ja verkoston luomisella on suuri merkitys. Yhteiskehittämistä edesauttaa kiireetön ja välitön ilmapiiri, mutta ryhmätoiminnan tulee kuitenkin olla tavoitteellista ja kurinalaista. Luovia ideointimenetelmiä on lukuisia ja yhteistä kaikille on pyrkimys poistaa ajattelun rajoitukset, rohkaista jakamaan huonojakin ideoita ja kehittämään muiden ideoita eteenpäin. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 158–160.)

Yhteiskehittämisen työpajat toimivat opinnäytetyöni tärkeimpänä menetelmänä ja päädyin fasilitoimaan 4 yhteiskehittämisen työpajaa sen pohjalta, mitä sain kuljeskelumenetelmällä selville niin sosiaalisen taiteen tilasta ja juurtumisen haasteista kuin suosituksista ja Keski-pohjanmaan tilanteesta. Ajattelin, että parhaiten pystyn vaikuttamaan ja saamaan jotain aikaan kut-

sumalla toimijoita ja päättäjiä yhdessä ideoimaan ja suunnittelemaan sosiaalisen taiteen palveluita. Ensimmäinen työpaja oli vain taideihmisille, toinen vain soteihmisille ja kaksi viimeistä kaikille avoimia. Kutsuin osallistujat työpajoihin Webropol-kyselyn avulla sekä erillisillä muistutussähköposteilla.

Työpajojen rakenne muotoutui hyvin samantapaiseksi kaikissa neljässä työpajassa. Työpajat alkoivat osallistujien esittelykierroksella, joissa usein käytettiin apuna kortteja ja jonka jälkeen esittelin koostamani PowerPoint esityksen avulla itseäni, opinnäytetyötäni ja sen vaihteita. Tämän jälkeen teimme varsinaista yhteiskehittämistä, joka vähän työpajasta riippuen oli joko toimintamuotojen, palvelurakenteen tai verkoston yhteistä hahmottamista. Useimmissa työpajoissa keskustelu polveili jo diaesityksen aikana moneen suuntaan ja vuorovaikutus toi asian eläväksi. Kolmannessa työpajassa tämä monimuotoinen keskustelu veikin koko työpajalle varatun ajan, emmekä erikseen päässeet käyttämään mitään varsinaisia kehittämistyön menetelmiä.

Kaikki työpajat olivat keskenään erilaisia osallistujista ja osallistujajakaumasta sekä ympäristöstä ja välineistä riippuen. Varsinkin viimeinen, Zoom-ympäristössä toteutettu työpaja, oli vähemmän keskustelevalta ja enemmän puheenvuoroja käyttävä, mitä usein etätyövälineillä työskennellessä tapahtuu. Kahdessa ensimmäisessä työpajassa katsoimme sosiaalisen taiteen palvelua läheltä ja piirsimme suurille papereille mahdollisia organisointimalleja ja palvelurakenteita. Taiteilijoiden kesken mietimme taiteenlajikohtaisia ominaispiirteitä ja sotetyöpajassa katsoimme palvelua asiakkaan näkökulmasta ja mietimme millainen sen pitäisi olla, jotta asiakkaan olisi mahdollista mahdollisimman matalalla kynnyksellä siihen osallistua. Viimeisessä työpajassa teimme verkostokarttaa jo olemassa olevista toimijoista ja merkitsimme, missä olisi tilaa tai mahdollisuuksia sosiaalisen taiteen palvelulle.

Työpajojen suurin haaste oli varmasti Covid-19 pandemian leviäminen uudelleen syksyllä 2020. Alueellisesti Keski-Pohjanmaalla on oltu melko turvassa, vaikka saimme mekin maskisuosituksen ja olemme noudattaneet sitä keskipohjalaisen tiukasti. Kaksi keskimmäistä työpajaa toteutettiin maskeissa ja turvavälein sekä viimeinen työpaja Zoom-verkkoalustalla.

Työpajojen toiseksi suurin haaste oli aikataulut. Työpajat olivat arkipäivisin, pääosin päiväsai-kaan, jotta ihmiset saattoivat osallistua niihin työajalla. Kutsun ja ensimmäisten työpajojen välissä oli alle kaksi viikkoa, mikä varmasti osaltaan vaikutti ensimmäisten työpajojen osallistujamääriin. Kahdessa viimeisessä työpajassa oli eniten osallistujia.

Kolmas suuri haaste oli sotepuolen sitouttaminen yhteiskehittämiseen. Olin aluksi yhteydessä Soiten johtoon useaankin otteeseen. Kesti kuitenkin aika kauan, ennen kuin löysin Soiten sisältä oikeat tahot, jotka olivat halukkaita osallistumaan ja joille se oli aikataulullisesti mahdollista. Viimeisessä työpajassa meillä oli jo muutamia sotepuolen edustajia mukana.

Neljäs haaste oli työpajojen osallistujien vaihtuvuus. Olin suunnitellut työpajat jatkuvaksi prosessiksi, jonka sisällä olisi mahdollista mennä asioissa eteenpäin. Koska jokaisessa työpajassa oli paljolti eri ihmiset, keskustelut ja aiheet toisaalta joiltain osin toistivat itseään ja toisaalta eivät olleet jatkumoa. Kävin jokaisessa työpajassa läpi joitain perusteita sosiaalisesta taiteesta, jotta voisimme keskustella yhteisistä lähtökohdista käsin sekä kertosin hieman edellisten työpajojen satoa.

Työpajojen ja kyselyjen rinnalle syntyi myös kolmas kehittämistyön menetelmä, erilliset puhelin- ja sähköpostikeskustelut, joita kävin melko laajan joukon kanssa. Tämä kehittämistyön tapa syntyi, kun yritin tavoittaa kutsuttuja ihmisiä ja sitouttaa heitä toimintaan. Lähetin useita sähköposteja, muistutuksia sekä edellisten työpajojen muistioita ja PowerPoint diaesityksiä. Kävin useamman työpajoihin pääsemättömän tahon kanssa mielenkiintoisia keskusteluja, joissa esitin samantapaisia kysymyksiä kuin mistä työpajoissa keskusteltiin. Olen pyrkinyt ottamaan myös tämän aineiston mukaan aineiston keruuseen.

Nauhoitin kaikki pitämäni työpajat ja puhelinkeskusteluista olen kirjoittanut muistioita. Nauhoitukset viimeistä lukuun ottamatta eivät alkaneet aivan alusta, vaan yleensä pitämäni alustuksen jälkeen. Olen litteroinut työpajoissa käydyn keskustelun kirjoitettuun muotoon, ja sen jälkeen koodannut aineiston värejä käyttämällä eri aihealueisiin. Tämän jälkeen järjestelin aineiston Excel-taulukkoon koodeittain ja tein jokaiselle katkelmalle selkosanisemman lyhennelmän. Nämä lyhennelmät olen jakanut alakodeihin ja tehnyt analyysini alakoodien ja aineistoon pohjautuvan muistini pohjalta. Olen ottanut kehittämisaineistoon mukaan myös muutaman tärkeimmän sähköpostikeskustelun työpajojen ajoilta ja lisäsin nämä samoin periaattein Excel-taulukkoon.

3.4 Palautekysely

Päädyin tekemään Webropoliin myös palautekyselyn, koska varsinkin viimeisissä työpajoissa tuntui loppuvan aika kesken sekä siksi, että koin kehittämisjoukon olleen työpajoihin osallistunutta joukkoa suurempi. Näin kaikilla jollakin tavalla kehittämistyössä mukana olleilla oli mahdollisuus vastata. Minua oli alkanut myös työpajojen aikana kiinnostaa, että saiko tästä prosessista kukaan mitään? Oliko tämä oikeasti jollain tavalla hyödyllinen prosessi, vaikka sen aikana ei tunnutta pääsevän niin paljon eteenpäin, kuin olin toivonut? Koin kuitenkin itse tällä yhteiskehittämisen prosessilla olleen sellaisia hyötyjä, joita en alussa tullut ajatelleeksi: prosessi lisäsi hyvin monen tietoisuutta ja tietoa sosiaalisesta taiteesta ja kulttuurihyvinvoinnista. Huomasin prosessin kuluessa myös, että esimerkiksi työpajoihin osallistuminen, tiedon lisääntyminen ja uusien ajatusten kuuleminen vaikuttivat konkreettisesti joidenkin toimijoiden toimintaan sekä tulevan toiminnan suunnitteluun.

Toteutin myös palautekyselyn Webropolissa ja se on kokonaisuudessaan löydettävissä liitteistä (LIITE 2). Kyselyssä kysyin taustoittavia kysymyksiä muun muassa työpajoihin osallistumisesta sekä millaisena kehittämisprosessin eri osa-alueet on koettu. Lisäksi oli avoimia kenttiä, joiden avulla yritin selvittää, oliko kehittämisprosessi jotenkin muuttanut vastaajan ajattelua tai ajatuksia sosiaalisesta taiteesta ja kulttuurihyvinvoinnista. Palautekyselyyn vastasi syksyn 2020 aikana 12 henkilöä. Palautteen tuloksiin otin mukaan myös työpajoissa annettua palautetta, jonka löysin litteroinnin avulla ja koodasin väreittäin sekä siirsin Exceliin muun työpaja-aineiston kanssa.

3.5 Kehittämisen jatkaminen

Ensin kuljeskeluna alkanut, sitten työpajojen kutsu- ja infokirjeinä sekä puheluina jatkunut työtapa ihmisten suoraan kontaktointiin jatkaa pitkälle myös työpajojen jälkeen. Työtapa on hyvin samanlainen kuin kuljeskelussa, mutta huomaan olevani nyt päättäväisempi, koen, että sanomallani on enemmän painoarvoa enkä enää niinkään etsi, vaan opastan muita.

Kehittämisen jatkamisessa jaan opinnäytetyöprosessissa syntynyttä tietoa ja kutsun ihmisiä keskustelemaan siitä kanssani sähköpostein ja puhelimesta sekä tapaan uusiakin ihmisiä monenlaisissa kokouksissa. Toivoin, että taistelu olisi loppunut ja minulla olisi enemmän vastauksia kuin kysymyksiä, mutta niin ei näytä tapahtuvan, taistelu ei ole ohi.

4 SOSIAALISEN TAITEEN KEHITTÄMISEN TULOKSET

Tässä luvussa kerron niistä tuloksista, joita olen taistelussani saanut ja niistä vaiheista ja siitä tiedosta, jota tutkimuksessani on syntynyt. Olen jakanut tämän luvun edellisen luvun tapaan menetelmäkohtaisesti. Jotkut menetelmät ovat olleet käytössä samaan aikaan, vaikka pääsääntöisesti kuljeskelu, Webropol-kysely, yhteiskehittämisen työpajat, palautekysely ja kehittämisen jatkaminen muodostavat lineaarisen aikajanan.

4.1 Kuljeskelu tietoperustan pohjana

Tekemässäni kuljeskeluprosessissa yritin aluksi löytää nopeasti vastauksia siihen, miten pääsisin konkreettisesti kehittämään sosiaalisen taiteen toimintaa Keski-Pohjanmaalla. Onneksi prosessi kesti kauan, jotta ehdin oppia myös niiden oikeiden ja merkityksellisten kysymysten kysymisen. Kuljeskelun aikana eri lähteistä peräisin oleva tieto muutti omia käsityksiäni ja ajateluani sosiaalisesta taiteesta ja kulttuurihyvinvoinnista. Jaoin ja peilasin pieninä jyvinä kertyvää tietoa erityisesti opinnäytetyöni tilaajan kanssa ja näissä keskusteluissa syntyi uusia ajatuksia ja tapoja hahmottaa tätä sekavaa kenttää. Kuljeskelu on tuottanut tietoa niin yksittäisten ihmisten vaikuttamismahdollisuuksista, sosiaalisen taiteen mahdollisuuksista, vaikuttavuudesta ja suosituksista, sotealan ja taidealan välissä olevasta kuilusta, toiminnan juurtumisen vaikeudesta ja yhteistyön sekä verkostojen tärkeydestä. Tämän kerätyn tiedon pohjalta olen kirjoittanut opinnäytetyöni tietoperustan sekä hahmottanut opinnäytetyöni seuraavat vaiheet.

Kuljeskelumenetelmän hyödyntäminen tietoperustan kokoamisessa ja sen mukanaan tuoma epäkonventionaalinen tutkimuksen kulku on ollut ongelmallinen ainoastaan silloin, kun olen yrittänyt liittää tekemääni tutkimusprosessia perinteiseen tutkimukselliseen kaavaan, jossa asiat tapahtuvat tiettyssä järjestyksessä; ensin kuvataan tietoperusta, sen jälkeen menetelmät ja vasta sitten sovellukset ja menetelmillä hankittu tieto. Opinnäytetyön etenemiselle kuljeskeluvaihe oli hyvin oleellinen, siinä kävi kuten usein myös taiteen tekemisessä käy; tiedät tehneesi jotain tärkeää vasta sen jälkeen, kun se on jo liki valmis. Kuljeskelu rakentaakin olosuhteita sellaisen tiedon tuottamiselle, joka haastaa ja kyseenalaistaa vallitsevaa johtoasemaa, totuttua tapaa tai yhteiskunnallista käsitystä (Sotkasiira, Rannikko, Rapo & Ryyänen 2021, 270).

4.2 Kyselyn tulokset

Webropol-kyselyyn tuli 28 vastausta syksyn 2020 aikana. Kysely on löydettävissä kokonaisuudessaan liitteistä (LIITE 1). Kyselyyn vastaajista 36 % työskenteli sotealalla ja 36 % taidealalla ja 28 % työskenteli molemmilla aloilla. Sosiaalinen taide oli hyvin tuttua 18 % vastaajista, jonkin verran tuttua 71 % vastaajista, 11 % oli joskus kuullut asiasta ja 7 % aihe ei ollut juuri ollenkaan tuttu. 79 % vastaajista oli jonkinlaista kokemusta sosiaalisesta taiteesta ja 21 % aihe oli uusi. 100 % vastaajista näki, että sosiaalisen taiteen palvelusta olisi hyötyä heidän organisaationsa asiakkaille.

Kyselyyn vastaajille tuttuja sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluja tai toimintamuotoja olivat muun muassa SPR:n Kulttuuriystäväpalvelu, Keski-Pohjanmaan kansanopiston Velmu – voimauttavan taiteen nyt jo päättynyt linja, Taito Käsityökoulun kuntouttavan työtoiminnan yhteisötaide- ja käsityö kokonaisuudet, Kokkotyö-säätiön ja Nuorisopalveluiden nuorten varhaisen kuntoutuksen nyt jo päättynyt Varkku-toiminta, K.H. Renlundin yhteisölliset työpajat ja projektit kuten jo päättynyt Mun juttu-hanke, Taide boxissa -hanke sekä aidanmaalaus-talkoot ja virkkaustyöpajat, Centrian yhteisömuusikkokoulutus, Kokkotyö-säätiön jo päättynyt teatterityöpajatoiminta, Villa Elba -nuorisokeskuksen Nuottavalmennus, LUmOaVA-hankkeen taidetoiminta, nyt jo loppunut Logo Art taideterapiaryhmätoiminta Kokkotyö-säätiöllä, Kaikukortti sekä draamamenetelmät osana muuta toimintaa.

Sosiaalisen taiteen palvelulla nähtiin paljon hyviä ominaisuuksia sekä kuntoutumisen ja hyvinvoinnin mahdollisuuksia; sosiaalinen taide toimii muun muassa itseilmaisun välineenä, lisää osallisuutta, asiakaslähtöisyyttä, saavutettavuutta ja kulttuurin tasa-arvoisuutta, taide voi toimia vipumekanismina ja auttaa potilaita terapiaprosessissa, sosiaalinen taide voi tukea sosiaalista vahvistumista, vuorovaikutusta, osallisuutta, ehkäistä syrjäytymistä ja tukea kokonaisvaltaisesti toimintakykyä ja hyvinvointia. Sosiaalinen taide voi lisätä ja tukea minäpystyvyyttä sekä vahvistaa itsetuntoa ja auttaa näkemään omia vahvuuksia. Sosiaalisen taidetoiminnan nähtiin myös tukevan asiakkaiden arkea, olevan rinnalla ja tukevan menneillään olevaa terapiaprosessia. Vastauksissa nähtiin, että asiakkaita ja ihmisiä on hyvin erilaisia ja siksi olisi tärkeää myös olla monenlaisia palveluja. Sosiaalisen taidetoiminnan nähtiin auttavan sekä ennaltaehkäisyssä että kuntoutuksessa. Luovuuden herättämisen ja pienten onnistumisen kokemusten tiedettiin olevan merkittäviä asioita kuntoutujille ja nähtiin, että sosiaalisen taiteen ryhmät voisivat tavoittaa sellaisiakin ihmisiä, joita muuten on vaikea saada palveluiden piiriin.

Hyvin monet vastaajista olivat sitä mieltä, että heidän organisaatioiltaan mahdollisesti liikenee pieni resurssi palveluiden ideointiin ja kehittämiseen, vaikka ajankäyttö nähtiin myös haasteena, eivätkä kaikki voineet luvata osallistuvansa yhteiskehittämiseen. Osalle vastaajista sosiaalisen taiteen kehittäminen oli vielä hyvin abstrakti asia, eivätkä he osanneet luvata mukanaoloa ennen kuin yhteistyö ja heidän organisaationsa rooli konkretisoituisi. Sosiaalisen taiteen palvelun ylläpitämisessä ei oltu oman organisaation resursseista ihan niin optimistisia, vaikka joitain paikkoja ja mahdollisuuksia vastauksissa nähtiinkin. Vastauksissa oli nähtävissä, että suuremman monen toimijan yhteisen palvelun järjestämistä ei oikein osattu vielä ajatella tai hahmottaa. Moni toimija näki, että voi olla mukana toteuttamassa palveluita omille asiakkaille ja kohderyhmälle ja sisällyttää sosiaalisen taiteen elementtejä omiin palvelusisältöihinsä. Tässä kohden moni myös ideoi ylläpitovastuita muille toimijoille kuin itselleen.

Haasteiksi sosiaalisen taiteen ideoinnissa ja käynnistämisessä nähtiin esimerkiksi se, että ei ole jotakin yhtä toimijaa, joka ottaisi vetovastuun verkoston kokoamisesta ja organisoinnista sekä se, että sotepuolen ja taidepuolen yhteiset tavoitteet eivät ole vielä kohdanneet tai konkretisoituneet eikä alustaa yhteiselle keskustelulle ja kehittämiselle tunnu olevan. Lisäksi eri toimijoilla on aiheeseen hyvin erilaisia tulokulmia, ja yhteinen ymmärrys asiasta puuttuu ja pelätään, etteivät sotepuolen ihmiset näe sosiaalisen taiteen vaikuttavuutta ja hyötyjä. Haaste, joka toistui useimmiten vastauksissa, oli kuitenkin raha. Joka puolella olevat säästöpainet jarruttavat uuden toiminnan kehittämistä. Vaikka monenlaisia avustuksia on olemassa, nähtiin, etteivät ne ratkaise pysyvien toimintamallien syntymistä lyhytaikaisuudessaan. Myös hankehakemusten kirjoittaminen nähtiin todella työllistävänä ja ilmaisena työpanoksena. Nähtiin, että sosiaalisen taiteen palveluun olisi hyvä olla kaksi ohjaajaa ja se syö paljon resursseja. Toisaalta haasteina nähtiin sekä ajanpuute, että tiedon ja osaamisen puute. Myös sosiaalisen taiteen markkinointi kohderyhmälle nähtiin haastavana.

Toiminnan toteuttamisessa ja ylläpitämisessä nähtiin edellisten haasteiden lisäksi työn kuormittavuus ja koettiin, että toimintaa tulisi ohjata moniammatillisesta työryhmästä käsin tai toteuttaa moniammatillisissa työpareissa. Myös ammattilaisten löytäminen toimintaa ohjaamaan sekä heidän sitouttamisensa pitkäjänteiseen toimintaan nähtiin haasteena. Ajattelutavoissa nähtiin tilaa muutokselle ja mietittiin, että miten taiteen arvostusta voitaisi nostaa ja saada sotealan ihmiset ymmärtämään, että taiteen ammattilaisille pitää maksaa toiminnasta palkkaa. Haasteita nähtiin myös tasaisessa ohjautuvuudessa, oikeanlaisten tilojen löytymisessä sekä tiedonkullussa. Kaikkein suurin haaste edelleen nähtiin kuitenkin rahoituksen saamisessa.

Rahoitukseen nähtiin vastauksissa monia vaihtoehtoja; sosiaalisen taiteen palvelua voitaisi vastusten perusteella rahoittaa Kelan kuntoutustuella, työvoimapalveluiden rahoituksella tai se voisi olla osana Soiten palveluita kuten muutkin kuntoutusmuodot. Toiset näkivät, että raha pitäisi hakea hankerahoituksena kuten ESR- tai STEA-hanke tai Suomen Kulttuurirahaston ja Svenska Kulturfondetin avustukset. Osa oli sitä mieltä, että taidelaitosten pitäisi tuottaa ainakin osa rahoituksesta itse ja osa näki, että toiminnan pitäisi saada rahoitus työpajatoiminnan rahoituskanavia pitkin ja sosiaalinen taidetoiminta voisi olla osa AVI:n Nuorten työpajatoimintaa sekä kuntouttavaa työtoimintaa. Suurin osa vastaajista ajatteli, että osa pitäisi tulla perusrahoituksena ja lisäksi toimintaan saisi ostopalvelumaksuja ja hankerahaa.

Sosiaalisen taiteen palvelun vastuutahona nähtiin muun muassa Maakuntaliitto, kaupungit ja kunnat sekä Soite. Tässä kohden vastaajajoukko oli sangen yksimielinen ja nähtiin, että palvelun järjestämisessä ja kehittämisessä on tärkeää olla mukana sotealan ja taidealan asiantuntijoita sekä palvelun käyttäjiä. Palvelun organisoinnista olisi vastuussa nimetty koordinaattori ja hän vastaisi toiminnasta monialaiselle ohjausryhmälle. Toisaalta vastauksissa tuli myös ilmi, että jotkut ajattelivat, että vastuussa voisivat olla erilaiset järjestöt ja nuorisoseurat väkevällä keskipohjalaisella talkoohengellä.

Osa vastaajista osasi eritellä toiminnan aloittamiseen vaadittavia seuraavia tekoja hyvin konkreettisesti: seuraavaksi pitää selvittää tekijät kuten henkilöresurssit, tilat ja toimijat, koota verkosto ja määrittää vastuut sekä etsiä pitkäaikainen rahoituskanava ja tehdä esimerkiksi yhteisiä hankehakuja sekä etsiä osaava ammattilainen koordinaattoriksi. Toiset kuvasivat seuraavaksi tarvittavaa toimintaa ”hihojen käärimiseksi”. Tärkeänä nähtiin myös toimijoiden sitouttaminen yhteiseen päämäärään, yhteisen verkoston kokoaminen ja yhteiset keskustelut, tiedon jakaminen ja aktiivinen sosiaalisen taiteen puolesta puhuminen. Toivottiin myös yleistä asennemuutosta sekä nykyisten kuntoutuspalvelujen vaikuttavuuden kyseenalaistamista.

Webropol-kyselyllä saatiin kerättyä suuri määrä tietoa ja sain näkyväksi erilaisia ajattelumalleja. Kyselyn vastaukset auttoivat suunnittelemaan yhteiskehittämisen työpajoja ja miettimään, mitkä ovat niitä asioita, joita työpajoissa erityisesti olisi hyvä käsitellä. Yhdeksi isoksi kokonaisuudeksi nousikin yhteisen keskustelun aloittaminen, verkoston kokoaminen ja tiedon jakaminen, mikä koettiin useissa vastauksissa hyvin tärkeänä.

4.3 Yhteiskehittämisen tulokset

Yhteiskehittämisessä etsin ensisijaisesti vastauksia kolmeen kysymykseen: 1) Mitkä ovat sosiaalisen taiteen palvelun edessä olevat suurimmat esteet, 2) Millainen olisi toimiva ja hyvä sosiaalisen taiteen malli ja 3) Mitä täytyy tehdä ja tapahtua, jotta saamme sosiaalisen taiteen palvelun käynnistymään? Kolmanteen kysymykseen en löytänyt kaikkia vastauksia yhteiskehittämisen aikana, vaan olen jatkanut vastausten etsimistä työpajojen jälkeen. Ensimmäiseen ja toiseen kysymykseen sain työpajoissa ja sähköposti- sekä puhelinkeskusteluissa todella paljon aineistoa, jota olen järjestellyt ja analysoinut ja seuraavassa esittelen keskeisiä tästä aineistoista nousseita asioita.

Esteet ja ratkaisut

Työpajoista kerätystä aineistosta käy ilmi 16 erilaista ongelmaa tai estettä, jotka ovat sosiaalisen taiteen juurtumisen tiellä tai vaikeuttavat sitä. Suurimpaan osaan ongelmista on työpajojen aikana ja jälkeen löytynyt jo erilaisia ratkaisuja. Suurimpana ongelmana työpajoissa nousseessa materiaalissa nähdään se, että sotepuolta ja varsinkin alueella toimivaa Soitea ei ole saatu yhteiskehittämiproessiin kunnolla mukaan. Taidepuolen toimijat ja kaupungin kulttuuritoimi toivovat, että sosiaalisen taiteen palvelua ja konseptia voitaisi kehittää yhdessä sotepuolen ammattilaisten kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole onnistunut, oikeita ihmisiä, sellaisia, joiden työnkuvaan yhteiskehittäminen voisi kuulua, ei ole löytynyt. Asiakasrajapinnoilla toimivat työntekijät näkevät sosiaalisen taiteen palvelun hyödyn ja haluaisivat kehittää tällaista palvelua, mutta heillä ei ole valtuuksia päättää esimerkiksi yhteisistä hankkeista. Esihenkilötasoa taas on vaikea saada kiinnostumaan tällaisen asian kehittämisestä, vaan nähdään, että tarvittavat palvelut on jo kehitetty ja kulttuurihyvinvoinipalvelut kuitataan muun muassa kaikukorttitoiminnalla. Taidetoimijat pelkäävät, että yksittäiset hankkeet tai palvelut, jotka on luotu ilman soteyhteistyötä eivät juurru palvelurakenteisiin. Työpajoissa tuotiin kuitenkin myös esiin, että Soite ei voi nykyisiä kilpailusäädöksiä noudattamalla osallistua yhden palveluntuottajan palvelun kehittämiseen, vaan kaikki ostettavat palvelut tulee kilpailuttaa.

Ratkaisuksi tähän sotepuolen kanssa syntyneeseen pattitilanteeseen ehdotettiin kahta asiaa: ensinnäkin hankerahalla toteutettavia pilotteja, joissa toimintaa ja sen hyötyjä voisi esitellä ja Soite saisi ostaa palvelua normaalia halvemmalla hinnalla. Toiseksi: että taidetoimijat kokoavat

rivinsä ja tarjoavat erilaisia hyvin paketoituja palveluja Soiten ostettavaksi. Mahdollisesti yhteistä kehittämistä syntyy palvelun kehittämisen myötä, kun ostopäätös on tehty.

Palvelujen tarjoamisessa nähtiin kuitenkin myös ongelmia. Ensinnäkin taidetoimijat eivät ehkä ole kovin tietoisia niistä kriteereistä, joita palvelun tarjoajan täytyy täyttää myydäkseen palveluja Soitelle. Ja toiseksi; tarvitaan, että Soite ja muut sotepuolen toimijat ostavat palveluntuottajilta palveluja ja tätä varten tarvitaan kysyntää. Tällä hetkellä kysyntää ei juuri ole, joten nähdään, että kysyntää pitäisi jollain keinoin luoda.

Työpajoissa nousi esiin, että vuorovaikutus; sekä taidetoimijoiden keskinäinen vuorovaikutus että taide- ja sotekentän vuoropuhelu, nähdään puutteellisena. Koettiin myös, että sotepalvelujen ja taidetoimijoiden on välillä vaikea löytää yhteistä kieltä, ja silloinkin kun puhutaan samasta asiasta, käytetään eri termejä ja viesti välissä vääristyy. Taidetoimijat miettivät myös sitä, että miten sotepuolen kanssa pitäisi kommunikoida sosiaalisen taiteen kehittämisestä, jotta ei astuttaisi toistemme varpaille ja vähäteltäisi toistemme osaamista. Usein koetaan, että eri tahot sysäävät vastuuta toisilleen, vaikka sitä pitäisi ottaa reilusti yhdessä. Soten ja kaupungin välillä oli havaittavissa samaa vastuun pallottelua ja esimerkiksi hyvinvointikoordinaattori-nimikkeellä työskentelee henkilö vain sotesektorilla eikä kaupungin alaisuudessa. Työpajoihin osallistuneet olivatkin uteliaita tutkimaan miten muualla soten ja kaupungin liitot toimivat ja millaisia sosiaalisen taiteen palveluja näille rajapinnoille syntyy. Työpajoissa pohdittiin laajasti myös sitä, että kenen kanssa vielä pitäisi keskustella, kun nykyiset keskustelut eivät ole tuottaneet tulosta. Toisaalta nähdään, että sotepuolelta pitäisi löytää joku yksi henkilö, jonka kanssa voisi kehittää yhdessä ja joka veisi asiaa eteenpäin sotesektorin sisällä. Yksi haaste vuorovaikutuksessa on myös erilaiset mielipiteet. Nähtiin myös, että eri tahoilla ja toimijoilla on erilaisia käsityksiä siitä, millaista palvelua ja mille kohderyhmälle pitäisi tuottaa, ja tämä hidastaa paljon asioiden etenemistä.

Yksi vuorovaikutuksen haaste koettiin myös siinä, että monet taidekentän ihmiset kokevat, että heidän ammattitaitoaan ja osaamistaan ei arvosteta sotekentällä. Tuntuu, että taiteilijan työllä ei nähdä rahallista arvoa, vaan usein ajatellaan, että taiteilijan työpanos pitäisi saada ilmaiseksi. Taiteilijat saavat usein kuulla, ettei taiteen tekemistä tai edes taidepedagogiikkaa pidetä kunnollisena työnä, vaan toivotaan, että taiteilija menisi ”oikeisiin töihin” tai tekisi loppoajallaan ilmaiseksi töitä yhteisen hyvän nimissä. Taidepuolen ihmiset kokevat, etteivät sotepuolen ihmiset näe esimerkiksi eroa askartelun ja taiteen tekemisen välillä, ja myös tämä koetaan hieman

loukkaavana. Voi myös olla, että sotepuolen toimijat kokevat loukkaavana taideihmisten askartelun ja aktivoinnin vähättelyn.

Jonkin verran työpajoissa puhuttiin myös koulutuksesta. Kulttuurihyvinvoinnin koulutusta järjestetään tällä hetkellä vain ylemmässä ammattikorkeakoulututkinnoissa, vaikka varmasti alan kasvaessa tähän on tulossa muutoksia. Mietittiin, että millainen koulutus sosiaalisen taiteen ammattilaisella pitäisi sitten olla? Milloin taiteilijalla on riittävä ammattitaito sotepuolelta, että hän voi tuottaa palvelua ilman sotepuolen työparia tai milloin sotepuolen ammattilaisella on riittävät taidot taiteesta, ettei taiteen tekeminen ole askartelua tai kädentaitoja, vaan kuntouttavaa taidetoimintaa? Haasteena nähtiin myös koulutuksen eriarvoistava vaikutus; jos toinen kahdesta työntekijästä lisäkoulutautuu, voidaan ajatella, että sillä, jolla tätä lisäkoulutusta ei ole, ei ole enää ammattitaitoa tehdä kyseisiä tehtäviä. Puhuttiin myös siitä, että työnantajasta ja työpaikan säännöistä riippuu paljon se, millaista koulutusta ja millä ehdoin saa työaikana käydä. Tässä on nähty paljon epäoikeudenmukaisuutta. Työpajoissa puhuttiinkin monenlaisesta koulutuksen järjestämisestä ja kehittämisestä, ja näistä tuloksista kerron lisää luvussa 5.1 Toimintamalli.

Työpajoissa puhuttiin paljon myös tahtotilasta. Toisaalta tahtotila nähtiin negatiivisena asiana, sana kuvaa sitä, että jotakin haluttaisiin, mutta halu ei siirry toiminnaksi. Tahtotilaa ja yhteistä toivetta sosiaalisen taiteen palveluiden perustamisesta on nähty monilla tahoilla ja esimerkkejä onnistuneesta toiminnasta myös alueellisesti on useita. Miksi tahtotila ei muutu toiminnaksi? Välillä keskustelussa ajaututtiinkin turhautumiseen; Onko Keski-Pohjanmaa vain alueena sellainen, että mitään ei tapahdu? Onko taidetoimijoiden kokemat ongelmat alueesta ja sen toimintakulttuurista johtuvia? Usein taidetoimijat törmäävät siihen, että kulttuurihyvinvointi on vieläkin käsitteenä vieras, sen hyötyjä ei tunneta eikä olla halukkaita ottamaan asioista selvää.

Sosiaalisen taiteen kehittämisen ympärille tämän opinnäytetyön yhtenä tuloksena syntyneitä verkostoa pidettiin työpajoissa pääosin arvossa, vaikka nähtiin myös se, että ennenkin on verkostoja yritetty perustaa, eivätkä ne ole kantaneet pitkälle. Toisaalla mietittiin sitä, että onko juuri tällaista verkostoa koskaan edes kunnolla yritetty koota ja organisoida? Verkostot nähdään hyvinä, niistä on apua tunnettavuuteen, yhteiseen kehittämiseen ja palveluiden tarjoamiseen sekä tiedonkulkuun. Verkostossa voi olla mahdollisesti myös työnohjauksellista näkökulmaa, jolle taidetoimijoiden keskuudessa nähdään paljon tilausta. Verkostossa pitää kuitenkin olla jo-

kin hyöty ja tarkoitus, ettei vain juoruta ja sillä aikaa omien tekemättömien töiden pinot kasvat. Verkoston yhteistä toimintaa mietittäessä huomattiin myös se, että toimijat eivät ole vapaita ja ketteriä, kaikkea tulisi suunnitella ainakin vuosi etukäteen.

Samalla kun työpajoissa pohdittiin, että miksi tällaista verkostoa ei ole jo olemassa, tiedostettiin myös se, että jotta verkoston vetäminen ja organisointi olisi hyvin tehty, vie se paljon työaika, eikä sitä ole mahdollista jonkun tehdä vain oman työn ohessa. Kunnolliseen koordinointiin tarvittaisiin jonkinlainen katto-organisaatio tai yhdistys, jossa olisi palkattua henkilökuntaa ja mielellään useampia, ettei sen yhden sosiaalisen taiteen ammattilaisen aika menisi Excel-taulukoiden pyörittämiseen. Tuntuu vaikealta löytää sellaista taho, joka ottaisi tällaisesta verkostosta kopin. Verkostossa mietityttää myös se, että jos joku jo olemassa oleva toimija ottaa kopin tällaisen sosiaalisen taiteen katto-organisaation koordinoinnista, niin miten käy sitten kun olemassa olevan toimijan ja sosiaalisen taiteen toimijoiden intressit ja strategiat eivät kohtaakaan?

Myös tiedonkulku nähdään ongelmallisena. Tuntuu, ettei alueella tieto kulje oman organisaation sisällä, saati toimijalta toiselle. Nähdään myös, että esimerkiksi moni taho tekee toisensa kanssa hieman päällekkäistä työtä neuvonta- ja ohjauspalveluissa, kuten TYPissä, TE-toimistossa, Ohjaamossa, etsivässä nuorisotyössä, työpajojen yksilövalmennuksessa ja niin edelleen. Kaikilla tahoilla ei välttämättä ole oikeaa ja ajantasaista tietoa palveluista, joihin asiakkaita ohjata. Verkostojen kehittäminen auttaa sekä päällekkäisyyksiin että tiedonkulkuun. Useilla toimijoilla on myös monenlaista toimintaa tarjolla asiakkaille, mutta kaikkea toimintaa ei ole koottu yhteen paikkaan tai lukujärjestykseen ja siksi toiminta tuntuu suppealta ja hajanaiselta. Jos tietoa ja toimintaa hieman yhdistettäisiin, saataisi tarjottua viitenä päivänä viikossa toimintaa, vaikka taidetoimintaa tässäkin ei juuri ole mukana. Yhtenä ongelmana sosiaalisen taiteen juurruttamisessa nähtiin myös se, että alueella toimii jo hieman samantapaista avointa toimintaa tuottavat STEA-rahotteiset Silta yhteisöklubi sekä KPSPY:n Kulmakartano, vaikkei kummasakaan ole juuri taidetoimintaa. Tiedonkulun yksi huolestuttava näkökulma on myös se, että kun ei ole luotu verkostoa eikä markkinoitu sosiaalisen taiteen osaamista, eivät ostajat tiedä kenelle soittaa, jos haluaisivatkin ostaa tällaista toimintaa tai osaamista.

Toiseksi suurimpana ongelmana sosiaalisen taiteen tiellä nähtiin raha. Raha ja rahoitus tulivat esille kaikissa keskusteluissa melko alussa. Toisaalta rahoitus nähtiin ongelmana: jotta toiminta saataisiin rakenteisiin, pitäisi toiminnan ostajan esimerkiksi sotepalvelujen, ostaa sosiaalisen taiteen palvelua rahalla, jotta taiteilijat ja sosiaalisen taiteen ammattilaiset saavat palkkansa.

Mutta nyt näyttää siltä, että Soite ei ole kiinnostunut tällaista palvelua ostamaan, eikä se edes tiedä, että sellaista olisi tarjolla. Toisaalta nähtiin, että kunnes sotepuoli on valmis maksamaan palvelusta, palvelua voisi ihan hyvin pyörittää erilaisten tukimuotojen ja avustusten turvin. Tämä antaisi aikaa palveluiden ostajien tottua uusiin palveluihin. Yhdeltä kantilta katsottuna ongelmana nähtiin se, miten palvelu rakennettaisi kustannustehokkaasti; onko kannattavaa perustaa kokonaan uutta toimijaa, jolloin resursseja pitäisi varata kokonaisen toimijan hallintoon ja toimistotoihin? Koettiin, että monet tahot toivovat lyövänsä monta kärpää yhdellä iskulla resurssi- ja talouskysymysten vuoksi ja sen pelättiin vaikuttavan negatiivisesti koko toiminnan kehittämiseen ja siihen, että palvelun syntymisen eteen tulisi liikaa kompromisseja.

Erilaisia rahoitusmuotoja on pohdittu paljon, esiin ovat tulleet ainakin Suomen kulttuurirahaston Taidetta hoitolaitoksiin apuraha, Leader-rahoitukset, Taiteen edistämiskeskuksen ja Svenska Kulturfondenin apurahat, elinkeinoelämän luovien alojen rahoitusmahdollisuudet, prosenttiperiaate, AVI:n rahoittama nuorten työpajatoiminta, kuntouttava työtoiminta Soiten ostopalveluna sekä STEA- ja ESR-rahoitus. On käynyt selväksi, että erilaisia rahoitusmuotoja on useita. Ehkä lopullinen valinta rahoitusmuodosta kannattaa tehdä vasta sitten, kun palvelun suunnittelu on jo melko pitkällä ja nähdään, millaiseksi palvelu muotoutuu. Toisaalta ajatellaan, että palvelu muotoutuu väistämättä rahoituksen kriteereiden mukaan.

Yhtenä suurena ongelmana sosiaalisen taiteen palvelun synnyttämiselle ja juurtumiselle nähtiin kaikkien toimijoiden jatkuvat säästökuurit ja se, ettei yleensä mihinkään uuteen toimintaan tai menoerään ole varaa. Kuitenkin sosiaalisen taiteen kohdalla nähdään, että hyvät sosiaalisen taiteen palvelut säästävät kuntien ja sotepalveluiden rahoja. On olemassa monia laskelmia siitä, miten asiakkaiden osallistuminen sosiaalisen taiteen palveluun säästää esimerkiksi terapiakustannuksissa, laskelmat ovat yksinkertaisia. Näitä laskelmia on myös esitetty monille tahoille, mutta jostain syystä ne eivät vakuuta. Työpajoissa moneen kertaan mietittiin sitä, että säästämisestä pitäisi olla näyttää erilaisia laskelmia ja esimerkkejä siitä, miten säästöt on aikaansaatu ja palvelut järjestetty eri alueilla. Mietittiin myös, että pitäisikö tehdä uusia pilotteja, joista saisi uusia lukuja, joilla voisi todistella säästöjä sekä palvelun vaikuttavuutta. Mutta aina kun tämä otettiin esille, kuului toiselta puolelta äänekkäitä vastalauseita siitä, että todistelua on jo tehty, luvut on jo saatu ja tällä alueellakin on ollut loistavia kokeiluja sosiaalisesta taiteesta, joista on saatu hyvää vaikuttavuustietoa.

Monessa kohtaa työpajoissa puhuttiin siitä, että sosiaalisella taiteella ja kulttuurihyvinvoinnilla pitäisi olla Keski-Pohjanmaalla jonkinlainen katto-organisaatio ja mielellään myös oma tila, yhteinen katto. Tilasta käsin lähtevässä suunnittelussa nähtiin kuitenkin paljon ongelmia. Ensinnäkin vuokrat kaikissa tiloissa ovat yleensä korkeita ja siitä tulee kustannuksia heti. Tiloista keskustellessa on noussut monen tahon osalta kuitenkin esiin, että maakunnassa on pitkin ja poikin monenlaisia tiloja tyhjillään varsinkin päivisin, eivätkä tilat tule olemaan ongelma. Työpajoissa kuitenkin nähtiin, ettei kannata lähteä suunnittelemaan toimintaa tilat edellä nimenomaan kustannussyistä. Keski-Pohjanmaa käsitetään usein hyvin pienenä maakuntana, mutta työpajoissa kuitenkin todettiin, että se on yllättävän suuri ja toimintaa ei voi olla vain yhdessä tai kahdessa paikassa, vaan sen pitää olla maantieteellisesti saavutettavissa koko maakunnan alueella. Lisäksi todettiin, että toiminta asettaa tiloille rajoitteita, jos sosiaalisen taiteen palveluun kuuluisi myös esimerkiksi jonkinlainen kahvilatoiminta, tilojen kriteerit ovat heti kovin tiukat.

Ehkä sosiaalisen taiteen kehittämisen ja juurruttamisen suurimmaksi ongelmaksi nousi se, ettei kukaan ota toiminnan aloittamisesta vetovastuuta. Ne, kenen sydän sykki asialle eniten, eivät olleet missään organisaatiossa sellaisessa asemassa, että jokin jo olemassa oleva organisaatio voisi lähteä kehittämään tätä toimintaa omanaan. Yksittäiset taiteen freelancerit eivät hevin uskalla lähteä perustamaan yritystä tai yhdistystä asian ympärille, johon ei voi taata minkäänlaista rahoitusta etukäteen. Parasta olisi, että jonkinlainen toimija ja sen perustoiminta olisi uuden sosiaalisen taiteen toiminnan pohjana ja rahoitusta palkanmaksuun ja muihin kuluihin olisi olemassa, sillä monet hankerahat maksetaan vasta jälkikäteen toteutuneita tilityksiä vastaan. Tuntee, että sosiaalisen taiteen ja laajemminkin kulttuurihyvinvoinnin hyödyt jo nähdään, mutta se ei vielä riitä saamaan asioita tapahtumaan. Toiminnan rakenteisiin saaminen vie aikaa. Toiminnan kehittämisessä pelätään myös sitä, että jos toiminta vihdoinkin saadaan käyntiin, se lakkaa ennen aikojaan. Useat hyvät palvelut ja toimintamallit ovat loppuneet joko työntekijävaihdokista johtuen, koska osaaminen ja tietotaito on henkilöitynyt liikaa tai koska kyseisen palvelun kohderyhmä on ollut liian pieni tai markkinointi tuloksetonta eikä palveluun ole ohjautunut tarpeeksi asiakkaita, jotta palvelu olisi nähty tuloksellisena ja kannattavana. Myös pienten kohderyhmien palvelut ovat tärkeitä ja erikoisemmatkin toiminnot ovat käyttäjilleen hyvin tarpeellisia ja on julmaa verrata niiden käyttöastetta suoraan valtavirran palveluihin.

Hyvät käytänteet

Työpajoissa nousi esiin monia hyviä käytäntöjä käynnissä olevista ja jo päättyneistä palveluista ja hankkeista Suomessa. Työpajoihin osallistujat olivat innoissaan muualla olevista sosiaalisen taiteen sovelluksista ja pettyneitä siitä, että Keski-Pohjanmaalla edistys näyttää olevan muuta Suomea paljon jäljessä.

Työpajoissa mainittiin useita hyviä malleja muualta Suomesta, kuten Turkuun vakiintunut sairaalaklovnitoiminta, Satakunnan kulttuurihyvinvointitoiminta, Kanadasta kotoisin oleva ja Suomessakin hankkeissa kehitettävä Taideresepti, Svenska Teaterin yleisöyöntekijän koordinoima sosiaalisen teatterin toiminta, Iin Kulttuurikauppila, jossa taiteilijat asuvat hoitolaitoksissa sekä Nuorisotoimen alaisuudessa toimiva Tolkkupaja Seinäjoella. Paljon puhuttiin myös Pohjanmaan puolella Pietarsaaressa sijaitsevasta After Eight -työpajasta, jossa on päivisin työpajatoimintaa, kuten muun muassa keramiikan tekoa sekä menestyvä lounasravintola ja iltaisin esimerkiksi nuorille suunnattuja konsertteja. After Eight koettiin erittäin hyväksi siksi, että sillä nähtiin olevan positiivinen leima, eikä ollenkaan negatiivista, jollainen nähdään olevan esimerkiksi Kokkolan Kokkotyö-säätiöllä. After Eightissä on paljon sellaista, jota toivottaisi myös Keski-Pohjanmaan puolelle.

Hyviä esimerkkejä sosiaalisen taiteen palveluista löytyi myös Keski-Pohjanmaalta; Centria-ammattikorkeakoulussa toiminut LUMoAVA-hanke ja sitä jatkava OMA-hanke, joissa on paljon kokemusta erilaisista monitaidemenetelmistä kuntoutuksen ja työllistymisen tukena. LUMoAVA-hanke on kehittänyt muun muassa Helmikortit, jossa ensin kartoitetaan omaa hyvinvointia ja sen jälkeen kortit tarjoavat taidelähtöisiä tehtäviä hyvinvoinnin tueksi (Karvonen & Koivula 2020). Siilinpesä on Soiten alla toimiva nuorten mielenterveyden tukipalvelu, jossa on yksilöohjausta sekä ryhmätoimintaa ja siellä on mukana toiminnassa muun muassa green carea. Myös teatteritoimintaa ja improvisaatiota on ollut muutamia kertoja. Nähtiin, että Siilinpesän toimintaan voisi hyvin sopia myös lisää sosiaalisen taiteen menetelmiä.

Työpajoissa puhuttiin myös Kokkotyö-säätiön Sormus-hankkeen teatteritoiminnasta, jota on järjestetty moneen otteeseen eri ohjaajien toimesta. Vuonna 2017 Sormus-hankkeen teatteripajaa ohjasi Kokkolan kaupunginteatterin teatterikuraattori, jonka työparina oli Sormus-hankkeen valmentaja, tässä työparitoiminta ja yhteistyö toimi hyvin ja oli hienoa, että asiakkaat saivat esiintyä Kaupunginteatterin näyttämöllä. Vuonna 2018 Sormus-hankkeella oli oma teatteripaja,

jossa Kokkolan kaupunginteatterin lavastaja, puvustaja, maskeeraaja ja tekniikko olivat konsulttoimassa ja pitivät asiakkaille työpajoja teatterintekemisen tueksi. Tässä hyviä käytäntöjä oli muun muassa aamujen kuulumispiirit, joissa sai nähdä asiakkaiden rohkaistuvan, sekä yhden esityksen jälkeen pidetty keskustelutilaisuus, jossa lähekkäiset tahot, päättäjät, asiakkaat ja yleisö kohtasivat ja vaihtoivat kokemuksiaan. Teatteripajalta oli hyvät jatkopolkuprosentit ja koetaan, että yksi sitä edistävä tekijä oli nimenomaan se, että teatteripajalla sai ”tehdä oikeasti”, ylittää itsensä, puhaltaa yhteen hiileen ja työskennellä yhteisen onnistumisen eteen.

Työpajoissa esiin nousi myös K.H. Renlundin museolla toiminut Mun juttu – meidän tulevaisuus -hanke, jossa etsittiin luovia keinoja nuorten osallisuuden ja osaamisen tunnistamiseen, ja jonka toimintamuotoina olivat muun muassa ammattilaisten ohjaamat taidepajat ja EkoVingen hyötykasvipuutarhan ylläpito (Kokkolan kaupunki 2019c). Hankkeessa on lisätty nuorten osallisuutta ja itsetuntoa ja toiminta on ollut siten kuntouttavaa, vaikkei olekaan ollut esimerkiksi juuri kuntouttavaa työtoimintaa. Aiemmin, teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutuksen yhteydessä museolla pidettiin myös museodraamaa, joka nähtäisi myös hyvänä sosiaalisen taiteen menetelmänä. Museodraamatoiminta loppui samalla kuin teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattikorkeakoulukoulutus Kokkolasta. Museon kanssa tehtävät yhteistyöprojektit puhututtivat ja uusia sellaisia myös ideoitiin. Villa Elban nuorisokeskus tarjoaa Nuottavalmennusta etsivän nuorisotyön ja työpajojen nuorille. Valmennukseen voi mennä 1–5 päiväksi kerrallaan ja se on käyttäjilleen ilmaista. Toimintaa vetää Villa Elban työntekijä, mutta mukana on aina myös nuorten omat valmentajat, jotka ovat vastuussa toiminnasta iltaisin. Nuottavalmennuksessa on mukana liikunnallisia, tarinallisia ja taiteellisia elementtejä hyvää ruokaa ja hyvinvointia unohtamatta. Työpajoissa ideoitiin, että Nuottavalmennusta voisi kehittää myös vielä enemmän taidetoiminnan suuntaan. Erityisen positiiviseksi leireiltä koettiin nuorten ryhmäytyminen ja tämän yhteisen kokemuksen vaikuttaminen nuorten hyvinvointiin, motivaatioon ja jatkopolkuihin. Etsivien ja työpajojen valmentajien välinen yhteistyö, yhteiset leirit, saattaen vaihtaminen ja yhteiset palaverit koettiin myös tärkeiksi ja hyviksi malleiksi.

Työpajoissa puhuttiin myös Kokkotyö-säätiön muutamaan kertaan hakemasta AvoT – Avoin taidetila -hankkeesta, jolle ei myönnetty rahoitusta. Tämä hanke oli suunniteltu hieman samantyyppiseksi kuin nyt unelmoitu sosiaalisen taiteen toiminta. AvoT-hankkeeseen oli suunniteltu neljä erilaista pajaa: näyttelijäntyö, puvustus ja lavastus, markkinointi ja media sekä ruoka ja ajankohtaista -paja. Nämä neljä pajaa olisivat kukin omiaan, mutta tuottaisivat yhdessä yhden

yhteisen tuotoksen, teatteriesityksen. Lisäksi hankkeeseen oli suunniteltu ohjaus- ja neuvontapalveluja ja avoin tila kaikkien tulla. Työpajoissa puhuttiin, että ehkä AvoT-hanke oli aikaansa edellä. Aiemmin avustusta ei myönnetty, mutta ehkä aika ja tapa tällaiselle hankkeelle voisi olla nyt oikea.

Unelmat

Sosiaalinen taide oli suurimmalle osalle työpajoihin osallistuneita uusi käsite ja siitä ja sen määritelmästä ja olemuksesta puhuttiin paljon. Työpajoissa toivottiin, että sosiaalisesta taiteesta ja sen tavoitteesta voitaisiin muodostaa yhteinen ymmärrys ja näin suureksi osaksi työpajoissa tapahtuikin. Sosiaalisen taiteen määritelmä konkretisoitui prosessin edetessä.

Yksi työpajoissa esiin tullut unelma sosiaalisen taiteen palvelulle oli se, että rahoittajat kilpailisivat siitä, kuka saisi sijoittaa tähän sosiaalisen taiteen palveluun. Monessa kohdassa osallistujat toivoivat, että saisivat vain tehdä työtä palvelua tarvitsevien kanssa ilman, että täytyisi huolehtia rahasta ja byrokratiasta. Työpajoissa syntyiikin malli, jossa sosiaalisella taiteella olisi oma kattonsa, jonka alta eri sosiaalialan toimijat ostaisivat asiakkailleen sosiaalisen taiteen palveluja. Näin sosiaalisen taiteen palvelut olisivat oma organisaationsa, uusi toimija, joka ei olisi riippuvainen muiden tahojen byrokratiasta tai intresseistä, vaan saisi itse päättää omasta toiminnastaan ja olisi yhdenvertainen muiden toimijoiden rinnalla. Unelmassa sosiaalisen taiteen palvelun ostajilla ja tilaajilla olisi tämä toiminta omissa budjeteissaan ja toiminnan ostaminen ja myyminen olisi helppoa ja näin sosiaalinen taide juurtuisi pysyväksi toiminnaksi eikä jäisi vain yhdeksi kokeiluksi. Yhdistyksen perustamisesta sen sijaan oltiin työpajoissa montaa mieltä. Toisaalta nähtiin, että yhdistyksiä on maailmassa jo tarpeeksi ja ne lässähtävät helposti. Toisaalta taas yhdistys nähtiin helpoimpana rakenteena uuden toiminnan luomiselle, jonka vaihtoehtona mietittiin muun muassa osuuskuntaa ja löyhää yhteenliittymää.

Unelmissa tällä uudella sosiaalisen taiteen palvelulla olisi myös fyysinen oma katto, johon kävisi esimerkiksi mainiosti Taidetalo Renlund. Unelmissa tämä tila olisi kaikille halukkaille avoin, päivisin siellä olisi sosiaalisen taiteen toimintaa ja iltaisin se olisi harrastajien ja taiteen ammattilaisten käytössä. Tilassa olisi puitteet ainakin kuva- ja monitaiteisiin, teatterin tekemiseen sekä esittämiseen ja median tuottamiseen. Lisäksi saman katon alta löytyisi niin sanottu kansankahvila, joka toimisi kaupunkilaisten taideolohuoneena ja siellä olisi saatavissa myös

tieto-, ohjaus- ja neuvontapalveluja. Yhdessä haaveiltiin siis aika laajan uuden toimintakeskuksen perustamisesta, joka työllistäisi sekä taiteen että sotealan osaajia ja tarjoaisi hyvin laajalle sosiaalisen vahvistamisen tarpeessa olevalle kohderyhmälle, esimerkiksi yksinäisille, tekemistä ja tapaamispaikan. Unelmissa tila ei muotoutuisi tai leimautuisi heti homogeeniselle käyttäjäryhmälle, vaan olisi laajasti erilaisten ihmisten käytössä. Tämä avoin tila voisi olla vastaus myös siihen ongelmaan, että nähdään, ettei Kokkolassa ole viihtyisiä julkisia tiloja, joissa voi oleskella. Tästä toimintakeskuksesta olisi mahdollisuus ostaa omalle yhdistykselle tai asiakkaille ryhmätoimintaa joko tämän katon alla tapahtuvana tai niin, että ohjaajat lähtevät tuottamaan palvelua asiakkaan omiin tiloihin.

Sosiaalinen taide nähtiin työpajoissa tavoitteellisena ja kuntouttavana taiteen välinein tehtävänä palveluna, jossa on mielellään jonkinlainen ”wau-efekti”, joka nostaa toiminnan lentoon, antaa yhteiselle tekemiselle päämäärän ja alleviivaa onnistumisen kokemukset muun muassa yleisön palautteella. Wau-efekti antaa erityisesti nuorille mahdollisuuden tulla näkyväksi ja kuuluvaksi omana itsenään. Sosiaalista taidetta voidaan tehdä myös ilman ”wau-efektiä” eli esimerkiksi maalata ilman, että tauluista tehdään näyttely, näytellä ilman että siitä tehdään yleisoesitys ja niin edelleen. Jonkinlaisen loppuproduktion, ”wau-efektin” nähtiin kuitenkin edesauttavavan asiakkaiden motivaation syttymistä ja positiivisia jatkopolkuja.

Sosiaalinen taide nähtiin rakenteissa olevana kuntoutuksen muotona, vaikka toisaalta esiin tuli myös ajatuksia siitä, että ihmiset sitoutuvat toimintaan paremmin silloin, kun se kumpuaa heistä itsestään, eikä ole ulkopuolelta asetettua. Yhden mielipiteen mukaan taiteesta ei pitäisi väkisin tehdä hoitoa, vaan madaltaa ylipäänsä taiteen kynnystä kaikille saavutettavaksi peruspalveluksi ja esimerkiksi harrastajateatterissa toimiva yksinäinen saa siellä parasta mahdollista sosiaalista vahvistamista. Yleisesti sosiaalinen taide kuitenkin ymmärrettiin palvelurakenteissa olevana sosiaalisen kuntoutuksen muotona, johon voi hakeutua mukaan virallisia kanavia pitkin, esimerkiksi Soiten mielenterveys- ja tukipalvelujen, päihdepalvelujen, etsivän nuorisotyön tai työllisyyspalvelujen kautta. Sosiaaliselle taiteelle toivottiin hyvin matalaa kynnystä ja että toiminta olisi kaikille kohderyhmille saavutettavaa eikä millään tavalla ainakaan negatiivisesti leimaavaa.

Sosiaalisen taiteen yhdeksi merkittäväksi peruspilariksi asiakkaan osallistumisen kannalta nähtiin toiminnan turvallisuus. Turvallisuudella tarkoitettiin sitä, että ihminen saa osallistua ja tulla uuteen toimintaan ilman historian painolastia, ilman itsen selittämistä tai omien traumojen

avaamista ja määritellä itsensä olemassa olevasta hetkestä käsin. Eli jokaisella osallistujalla on oikeus itse määritellä, kuinka paljon haluaa avata omaa elämäänsä ja tilannettaan ohjaajalle tai ryhmälle.

Työpajoissa nähtiin, että sosiaalisen taiteen ohjaajan ja vetäjän rooli ja osaaminen on erityisen tärkeää. Ohjaaja luo omalla toiminnallaan turvallisuuden tunteen ryhmään ja esimerkiksi silloin, kun ryhmässä olijoilla on takanaan traumaattisia kokemuksia, on tärkeää, että ohjaaja fasilitoi keskustelua niin, ettei kenellekään ryhmässä tule turvaton, ulkopuolinen tai liian haavoittunut olo. Mikä on yhdelle arkea, voi olla toiselle traumaattista. Ohjaaja ei koskaan saa jakaa ryhmäläisten asioita ryhmässä, vaan impulssi jakamiseen tulee lähteä ryhmäläiseltä itseltään. Ohjaajan tulee myös aina valmistautua työhönsä huolella. Sosiaalisen taiteen ohjaajan tulee olla oman taiteenalansa sekä sosiaalialan ja ihmisten kohtaamisen ammattilainen. Jos kaikki vaatimukset eivät täyty yhden ohjaajan kohdalla, voi ohjaajana toimia myös moniammatillinen työpari. Ohjaajan tulee varmistaa, että ryhmässä jokainen tulee kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään ja kaikilla on mahdollisuus osallistua yhteiseen tekemiseen. Ryhmien keskustelussa on tärkeä nostaa useampia näkökohtia esille ja kannatella ryhmäläisiä ja ryhmää vaikeiden aiheiden yli niin, että niistä voidaan puhua, mutta raskaisiin aiheisiin ei jäädä liian pitkäksi aikaa kiinni. Ohjaajan on hyvä ohjata ryhmää myös katsomaan eteenpäin, auttaa ryhmää päästämään irti menneestä ja negatiivisuudesta sekä auttaa näkemään tulevaisuudessa valoa ja mahdollisuuksia.

Etsivät nuorisotyöntekijät nähtiin nuorten sosiaalisen taiteen palvelujen kannalta oleellisina sekä yhteistyökumppanuuden ja saattaen vaihtaen -periaatteen toteutumisen kannalta, että mahdollisesti ohjaajan työparina. Yksilövalmennuksen roolia sosiaalisen taiteen palvelussa mietittiin ja ideoitiin niin, että yksilövalmennus voisi olla varsinaisesta palvelusta erillinen ja tapahtua joko lähettävän tahon toimesta edelleen esimerkiksi etsivässä nuorisotyössä tai jonkin kolmannen tahon tuottamana. Palvelusta erillisen yksilövalmennuksen hyvinä puolina nähtiin se, että yksilövalmennussuhde ei katkeaisi palvelun vaihtuessa vaan voisi jatkua pitkäänkin saman henkilön kanssa ja näin ollen siitä olisi mahdollisesti enemmän hyötyä asiakkaalle, kun ei tarvitsisi aina lähteä uuden henkilön kanssa uudelleen alusta. Yksilövalmennuksen ei nähty kuitenkaan olevan sosiaalisen taiteen palvelussa välttämätön, jos yksilövalmennukseen perinteisesti kuuluvia asioita käsitellään yhdessä ryhmässä, vaan silloin riittäisi, että sitä olisi tarvittaessa saatavilla.

Sosiaalisen taiteen ohjaajalla voi olla monenlaista erikoisosaamista ja näitä kannattaisi tuoda aktiivisesti esille, koska usein palvelu muotoutuu tekijöidensä mukaan. Jotkut sosiaalisen taiteen palvelut voisivat rakentua myös eri taiteilijoiden ja taiteenalojen yhteistyölle muodostaen ihan omanlaisiaan kokonaisuuksia. Ohjaajille unelmoitiin myös erilaisia koulutuksia, niin työparikoulutusta kuin taiteilijoille lisäkoulutusta sosiaalialasta. Työparikoulutuksessa taiteilijoilla ja sotealan ihmisillä olisi osa koulutuksesta yhdessä ja osa omissa ryhmissään ja koulutuksen aikana voisi syntyä jo uusia ideoita, työpareja ja palveluita.

Palvelun markkinointi nähtiin vaikeana ja erittäin tärkeänä asiana. Unelmatilanteessa positiiviset kokemukset sosiaalisen taiteen palvelusta lähtisivät leviämään itsestään, palvelulle syntyisi positiivinen maine ja ihmiset jonottaisivat päästäkseen palveluun. Nähtiin, että säännöllinen, riittävän tiheä aikataulu, tavoitteellisuus, kahvin tarjoaminen sekä korotettu päiväraha tai kulkukorvaus osallistumisesta voisivat olla palvelun vetovoimatekijöitä varsinkin nuorille. Myös kaikille avoin tila, positiivinen leima ja matala kynnys palveluun auttaisivat ihmisiä osallistumaan. Nähtiin, että kun asiakas saadaan kerran osallistumaan, hän saattaa innostua ja sitoutua toimintaan, mutta toiminnan tarkoitus ja tavoite pitää voida selkeästi perustella asiakkaalle sen ensimmäisen kerran mahdollistamiseksi. Palvelussa ja sen tiedotuksessa pitää näkyä selkeästi mitä, milloin, missä ja kenelle. Toivottiin myös, että joitain palveluja kohdennettaisi jollekin ryhmälle, esimerkiksi nuorille, koska koettiin, että sosiaalinen taide voisi olla hyvä työväline monille, joita on muilla palveluilla vaikea tavoittaa. Toivottavana nähtiin myös sellainen kehityssuunta, että kuntoutujat ottaisivat omakseen uusia ympäristöjä, esimerkiksi museon perinteinen asiakas kuntoutuja ei (vielä) ole.

Työpajoissa puhuttiin myös siitä, että nykyistenkin toimijoiden ja toimintojen pitäisi pitää itsestään enemmän ääntä, rummuttaa osaamistaan ja tekemistään, kulttuurihyvinvoinnille pitäisi saada enemmän näkyvyyttä, jotta osallistujat, toimijat ja rahoittajat huomaavat, mitä alueella tapahtuu. Nähtiin, että kulttuurihyvinvointia pitäisi ylipäänsä lobata enemmän kuntapolitiikassa ja löytää kannattajia kulttuurihyvinvoinnin ja sosiaalisen taiteen palvelujen taakse sekä eturintamaan.

Työpajoissa pohdittiin paljon sosiaalisen taiteen palvelun tilakysymyksiä: millaisia tiloja toiminnalle olisi tarjolla ja millaiset tilat toiminta vaatisi? Vaikka toimintaan ei haluttu lähteä kustannussyistä tila edellä, on unelmoinnissa mahdollista miettiä millainen olisi paras mahdollinen

tila sosiaalisen taiteen toiminnalle. Työpajoissa nousi esiin, että vanha Pohjoismainen Taidekoulu, nykyinen Taidetalo Renlund olisi oivallinen paikka sosiaalisen taiteen kodiksi, mutta tila on juuri remontoitu tanssin käyttöön.

Sosiaalisen taiteen palvelua ideoitiin yhteiskehittämisen työpajoissa ja myös sen jälkeisissä keskusteluissa monelta kantilta. Esiin tuli monenlaisia ideoita ja ajatuksia, joista suurin osa on paketoitavissa yhteisen toimintakeskuksen tai avoimen tilan ympärille. Unelmassa korostui, että taide olisi mukana kaikessa tekemisessä ja kuntoutus ja taide toimisivat saumattomasti yhdessä. Haaveiltiin, että yhteisen katon alla voitaisi järjestää konsertteja, näyttelyitä, teatteriesityksiä ja erilaisia taiteen työpajoja. Asiakkaat ja kuntoutujat olisivat kaikessa järjestämisessä mukana ja toimintakeskus perustuisi yhdessä suurella sydämellä ja palolla tekemiseen, toimijuuteen, ettei kuntoutujien kanssa tehtävän taiteen tarvitse olla jotenkin vähemmän, vaikka erilaisia asioita kuntoutusprosessissa ja sen ohjaamisessa täytyykin ottaa huomioon. Kaikille avoin toiminta nähtiin myös tärkeänä osana toimintamallia. Osa toiminnasta olisi sellaista, mihin voi vain kävellä sisään ja osa toiminnasta toki ennalta sovitussa ja suljetuissa pienryhmissä.

Ongelmana ei myöskään nähty sitä, jos koko toiminta ei mahdu saman fyysisen katon alle, jos yhteistyötä tehdään niin työn tekemisen kuin yhteisten produktioiden muodossa. Varsinaisiksi toimintamuodoiksi ideoitiin esimerkiksi teatteria ja näyttelijäntyötä, puvustus- ja lavastuspajaa, ääni-, valo- ja mediapajaa, musiikkia, vaihtuvaa ajankohtaista tapahtumapajaa sekä ruoka- ja kahvilapajaa. Jokaisella pajalla voisi olla omia näyttelyitä, esityksiä ja tapahtumia ja ne voisivat tuottaa vuosittain yhden suuremman esityksen yhdessä. Myös K.H. Renlundin museo nähtiin hyvänä toimintaympäristönä, missä tehdä erilaisia tapahtumia, näyttelyitä ja esityksiä. Ruoanlaitto ja terveellinen syöminen sekä muiden erilaisten elämäntaitojen opettelu nähtiin myös erittäin tärkeänä osana sosiaalisen taiteen toimintaa. Usein elämäntaidot istuvatkin ryhmätoimintaan hyvin. Ruoanlaitto voi olla esimerkiksi kiertäviä ruokavuoroja tai aamupalan yhdessä tekemistä. Myös esimerkiksi keittiöpuutarhan pitäminen nousi esiin. Pajoissa kuntoutujille ei tarjottaisi esimerkiksi ruokaa kuitenkaan vastikkeettomasti, vaan muun muassa ruokaa tehtäisi yhdessä ja omien käten tekemästä työstä opittaisiin nauttimaan.

Työpajoissa nousi ilmi, että yhteisen avoimen tilan lisäksi eri toimijoilla on jo ja unelmissa olisi vielä enemmän, omaa sosiaalisen taiteen toimintaa. Olisi hienoa, että yhteisen avoimen toimintakeskuksen pyörittämisen lisäksi yhteisen katon alta organisoitaisiin myös kaikkien sosiaalisen taiteen toimijoiden välistä yhteistyötä sekä tuki- ja välityspalveluja. Yhteiseen kattoon ja uuden

toimijan tehtäviksi haaveiltiin myös toiminnan laadun tarkkailua ja arviointia ja että toiminnasta tehtäisi tutkimusta.

4.4 Palaute

Yhteiskehittämisen työpajojen jälkeen lähetin Webropol-kyselyn koko yhteiskehittämisessä mukana olleelle verkostolle. Nimiä yhteystietolistassa oli nyt 52. Kyselyyn vastasi 12 henkilöä tai organisaatiota. Edellisestä Webropol-kyselystä poiketen, nyt puhtaasti sosiaalialalla työskenteleviä vastaajia ei ollut ollenkaan, vaan kaikki vastaajat olivat taiteen ja koulutuksen alalta tai rajapinnoilta. Palautekyselyn mukaan usean vastaajan oma käsitys siitä, kuinka moneen työpajaan he olivat osallistuneet, oli todellista tilannetta korkeampi. Vastaajista 10 oli osallistunut 1–3 työpajaan, joista neljä kuvitteli osallistuneensa 1–2 työpajaan todellisuutta enemmän. Vastaajista 2 oli ollut kehittämistyössä mukana vain Webropol-kyselyssä sekä sähköpostein, 1 vastaajista oli tehnyt kehittämistyötä myös puhelinkeskusteluihin sekä muulla tavoin. 5 vastaajaa sanoi vastanneensa myös Webropolin ennakkokyselyyn, mutta todellisuudessa 12 palautekyselyn vastaajasta aiempaan kyselyyn oli vastannut 10.

Kysyin palautekyselyssä viidessä eri kategoriassa, miten kehittämistyössä on vastaajan mielestä onnistuttu asteikolla 1–5. Suurimmat pisteet, 4,8 sai kehittämistyöstä tiedottaminen ja yhteydenpito. Toiseksi parhaiten on onnistuttu keskiarvolla 4,6 työpajojen järjestelyissä sekä työpajojen muistioissa ja yhteenvedoissa. Työpajojen ohjaaminen ja fasilitointi sai keskiarvon 4,4 ja kehittämistyön eteneminen 3,9. Luvut ovat hyvin positiivisia ja kaikki osa-alueet kehittämistyön etenemistä lukuun ottamatta saivat keskiarvoksi yli neljä. Kuitenkin jos ottaa huomioon ne asiavirheet, jotka edellisessä kysymyksessä työpajoihin osallistumisesta oli, ei tätäkään tietoa voi pitää täysin luotettavana. Vastauksien korkeisiin arvosanoihin saattoi vaikuttaa myös miellyttämisen halu koska vastaajien nimet olivat minulle näkyvissä.

Kyselyssä oli useita avoimia kysymyksiä ja ensimmäisessä kysyttiin, miten vastaajan omat ajatukset ovat muuttuneet sosiaalisesta taiteesta prosessin aikana. Kyselyssä tuli esiin kolme päälinjaa: osa vastaajista oli kokenut merkittäväksi uuden verkoston syntymisen, ihmisten kohtaamisen, tärkeät keskustelut sekä sen huomaamisen, että alueella on paljon sosiaalisen taiteen kehittämistä kiinnostuneita taiteen ammattilaisia. Toinen osa koki, että mikään omassa ajattelussa ei ollut varsinaisesti muuttunut, mutta sosiaalinen taide terminä oli tullut tutummaksi ja oma ajattelu aiheen tiimoilta oli syventynyt. Lisäksi yksi vastaaja koki, että prosessi ei ole

muuttanut mitään, eikä työyhteisössä ole keskusteltu aiheesta enempää; jos jonkinlainen yhteistyöhanke konkretisoituu ja työhön saadaan lisää resursseja, voidaan aiheeseen palata uudelleen.

Yhteiskehittämisen suurimpana hyötynä nähtiin oman verkoston laajeneminen, tutustuminen sosiaalisen taiteen toimijoihin ja aiheen näkyväksi tekeminen. Yhteen kokoontumista ja eri näkökulmista sosiaalisen taiteen pohtimista pidettiin hyödyllisenä ja asiaa eteenpäin vievänä asiana. Nähtiin myös, että kehittämistyön aikana tuli varmuus, että tulevaisuudessa taiteen soveltava käyttö esimerkiksi sosiaalisen taiteen kontekstissa on yhä tärkeämpi osa alueen taiteilijoiden tulonhankintaa ja siksi tällaiselle kehittämistyölle on tilausta. Muutama vastaaja sai kehittämisprosessista selkeästi kipinän sosiaalisen taiteen lisäämiseen omaan työhön tai organisaatioon. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat kokivat, että saivat yhteiskehittämisen prosessissa lisää tietoa kulttuurihyvinvoinnista ja sosiaalisesta taiteesta. Muutamalle vastaajalle kehittämisestä päällimmäiseksi jäi toivo; toivo siitä, että asiat menevät eteenpäin ja muutosta Keski-Pohjanmaalla tapahtuu niin asenteissa kuin konkreettisesti palvelujen kehittämisessä.

Vastaukset siitä, miten kehittämistyötä tulisi jatkaa ja mihin tulisi seuraavaksi ryhtyä, jakaantuivat melko tasaisesti kolmeen: reilu kolmannes vastaajista ehdotti, että tulisi hakea jonkinlainen hanke, joko toiminnan pilotointiin ja tarkkaan raportointiin tai ylipäänsä alueen kulttuurihyvinvoinnin juurruttamiseen ja organisointiin. Toiseksi ehdotettiin Soiten ja muiden sotepalveluiden kanssa yhteistyön rakentamista ja jonkinlaisen palvelutarjottimen kokoamista, josta Soite ja muut toimijat voisivat ostaa sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluita. Kolmanneksi eniten ehdotettiin verkostoitumisen tehostamista ja jatkuvia yhteisiä tapaamisia esimerkiksi pyöreän pöydän tai maanantaikahvien ympärillä. Myös Taikusydämen Länsisuomen alueverkoston alajaostoksi järjestäytymistä ehdotettiin. Esille tärkeinä asioina nousi myös palvelujen käyttäjien äänen saaminen mukaan seuraavissa kehitysprosesseissa sekä poliitikkojen kautta tehtävä vaikuttaminen. Yksittäisissä vastauksissa tuli esiin myös taide- ja sotealan koulutusten välisen yhteistyön lisääminen ja uusien täydennyskoulutusten luominen sekä se, että tulevaa kehittämistoimintaa tulisi tehdä kulttuurihyvinvointitermi edellä, eikä keskittyä pelkästään sosiaaliseen taiteeseen. Yhdessä vastauksessa oli nähtävillä ajatus, että erillisiä yhteisiä toimia ei tarvita, vaan jokaisen toimijan tulisi itse lisätä omaa kulttuuritarjontaansa ja kohdentaa sitä erityisesti nuorille.

Kun kyselyssä tiedusteltiin, mitä konkreettisia toimia itse ja oma organisaatio voi tehdä sosiaalisen taiteen jatkokehittämisen eteen, eivät ideat olleet enää niin ruusuisia. Vastaukset jakaantuivat neljään kategoriaan. Eniten vastauksissa näkyi ajatus siitä, että sosiaalinen taide voi olla mukana organisaation omassa toiminnan suunnittelussa ja organisaatio voi lähteä hakemaan hankkeita ja rakentamaan koulutuksia itsenäisesti. Monessa vastauksessa tuli tässäkin kohtaa esiin verkostoitumisen tärkeys ja tiedon jakaminen verkostolle omasta toiminnasta. Nähtiin että verkosto on kaikkien alueen toimijoiden voimavara ja sen käynnistämiseen oltiin valmiita panostamaan. Muutamassa vastauksessa tuli ilmi, että jos on olemassa jonkinlaisia sosiaalisen taiteen palveluja, voidaan niihin ohjata ihmisiä ja näin tukea palvelun kehittymistä. Myös tilojen ja ympäristöjen tarjoaminen sekä sidosryhmille tiedon välittäminen nähtiin mahdollisena omana toimintana. Yhdessä vastauksessa toiminnan tukeminen konkretisoitui jopa taiteilijoiden ja ostajien välittäjänä toimimiseksi sekä avustusten myöntämiseksi. Vapaa sana -osiossa pääsääntöisesti kiitettiin tämän kehittämistyön tekemisestä ja tiedonjakamisesta sekä keuhuttiin työpajojen ohjaamista ja intoa sekä taitoa, jota taisteluprosessissa on osoitettu.

Työpajoissa kerätty palaute oli hyvin samansuuntaista palautekyselyn kanssa. Lisäksi työpajoissa nousi toiveiksi tai kehittämiskohdiksi ihmisten runsampi osanotto työpajoihin sekä varsinkin sotepuolen tiiviimpi läsnäolo ja dialogin kehittäminen sotepuolen ja taidepuolen välille. Työpajoilta odotettiin myös konkreettisia toimia, ideoita ja etenemistä, vaikka niiden tarkka hahmottaminen ja konkretisointi olikin vaikeaa. Sosiaalisen taiteen termi nähtiin vieraana ja toivottiin, että työpajoissa luodaan yhteistä ymmärrystä aiheesta. Moneen toiveeseen on palautteen mukaan vastattu ja työpajoissa koetaan opitun paljon uusia asioita ja nähdään, että prosessissa on tullut esiin se, että kentältä löytyy yhteinen tahto kehittää sosiaalista taidetta. Tämä tahtotila nähdään jo itsessään isona asiana. Kehittämistyö ja sosiaalinen taide nähtiin aiheina hyvin tärkeinä ja oltiin kiitollisia, että tällainen kehittämisprosessi on laitettu alulle. Aihetta on palautteen mukaan käsitelty työpajoissa monipuolisesti ja pidetyt alustukset olivat kattavia ja nähdään, että ohjaajan ammattitaito ja tietoperusta olivat hyvät. Työpajoihin osallistuminen nähtiin mielenkiintoisena mahdollisuutena ja työpajat olivat mukavia ja koettiin, että niissä oli helppo keskustella ja osallistua. Myös työskentelymenetelmät nähtiin hyvinä, hieman erilaisina kuin tavallisissa palaverissa ja ne laittoivat ajattelua hyvin liikkeelle.

Kaiken kaikkiaan palautteesta on nähtävissä, että yhteiskehittämisen prosessi on vaikuttanut sekä osallistujien ajatteluun ja siihen, kuinka tärkeänä he pitävät sosiaalisen taiteen kehittämistä, että myös konkreettisesti oman organisaation toimintaan ja suunnitteluun. Yhteiskehittämisen työpajat koettiin tärkeiksi ja asiaansa edistäviksi ja toiminnalle toivottaisiin jatkoa.

4.5 Miten taistelu loppuu?

Toivoin, että yhteiskehittämisen työpajat olisivat vieneet minut taistelun loppuun, mutta niin ei tietenkään tapahtunut. Työpajoista lähtien olen ollut yhteydessä eri tahoihin, joiden kautta sosiaalisen taiteen kehittämistä voisi viedä eteenpäin. Työpajojen jälkeen olen saanut muutamia mielenkiintoisia yhteydenottoja sekä ollut muutamassa kehittämistyön kannalta merkittävässä tapaamisessa. Lisäksi maakunnassa on tapahtunut kuntoutuskenttää koskettavia asioita.

Yhteiskehittämisen työpajojen jälkeen tavoitin Taiteen edistämiskeskuksen asiantuntijan puhelinkeskusteluun. Keskustelu Taiken asiantuntijan Antti Huntuksen kanssa oli mielenkiintoinen, hän muun muassa kertoi, että minun ”kannattaisi lopettaa pääni lyöminen seinään”; jos järjestelmät itse, kuten Soite ja kaupunki eivät halua ottaa sosiaalisen taiteen palveluja järjestettäväkseen, en voi heitä pakottaa. Huntus kehotti säästelemään voimiani ja käymään taistelua siellä, missä voin voittaa. Hän ehdotti, että kannattaa keskittyä sosiaalisen taiteen palvelujen luomiseen ja ylläpitoon, eikä taistella järjestelmää vastaan. Huntus neuvoi, että toiminnan käynnistämiseen on olemassa paljon erilaisia apurahoja, joita suurten toimijoiden kannattaa hakea yhteistyössä pienempien kanssa. Apurahojen avulla voi toimintaa ylläpitää, kunnes asiat etenevät valtakunnallisesti ja Soiten ja kaupunkien on pakko ottaa toiminnan organisoinnista koppi.

Kun aloin saada kehittämistyöstäni ensimmäisiä tuloksia, sovin Huntuksen innoittamana OMA-hankkeen Koivulan ja Karvosen sekä Centria-ammattikorkeakoulun yrittäjyys- ja hyvinvointitiimin TKI-päällikön kanssa yhteisen tapaamisen. Tapaamisessa keskustelimme Centria-ammattikorkeakoulun mahdollisuuksista lähteä hakemaan uutta hanketta kehittämistyöni toimintaehdotusten pohjalta. TKI-päällikkö näytti toiminnalle vihreää valoa, kunhan siihen saataisi mukaan sotealan toimijoita; Centria ei voi lähteä kehittämään sotesektorin toimintaa ilman heidän mukanaoloaan hankkeessa.

Seuraavaksi TKI-päällikkö oli yhteydessä Soiten kehittämissyksikköön, josta ei saanut yhteiselle hankkeelle varsinaista vastakaikua, vaan yhteistyöpohdinnan siirtämistä tulevaisuuteen

perusteltiin muun muassa vaikealla taloustilanteella ja Kaikukortti -toiminnan juuri tapahtuvalla vakiinnuttamisella. Koska sotepuolen kanssa yhteistyön luominen on koettu Keski-Pohjanmaalla ja Soiten alueella vaikeaksi, ehdotettiin myös, että hankehaku siirrettäisiin Pohjois-Pohjanmaan puolelle, koska Centrialla on kampus myös Ylivieskassa. Minä kuitenkin lupauhin vielä olemaan yhteydessä Soiten yksiköihin kuten Siilinpesään ja Työllistymistä edistävään monialaiseen yhteispalveluun (TYP) yrittäen etsiä hankkeelle yhteistyökumppaneita. Otin yhteyttä kumpaankin yksikköön ja sovimme tapaamiset. Työntekijät kuuntelivat mielellään ja yhteistä ymmärrystä palveluiden tarpeellisuudesta tuntui syntyvän. Kuitenkin asia jäi siihen, ettei heillä ole valtuuksia päättää hankekumppanuudesta, vaan yhteisen hankkeen tulisi lähteä Soiten kehittämissyksiköstä ja he voivat vain viedä sanaa eteenpäin omille esihenkilöilleen. Keväällä 2021 olen ollut kehittämissyksikköön uudelleen yhteydessä ja siellä luvattiin keskustella aiheesta. Soiten alkavat YT-neuvottelut saattavat kuitenkin hankaloittaa uuden hankkeen hakemista (Salminen 2021).

Toisaalla Keski-Pohjanmaan maakuntaliitolle on myönnetty 170 000 € avustus Kulttuurimaakuntahankkeelle. Keski-Pohjanmaan maakuntaliitto oli yksi viidestä kuntien kulttuuritoiminnan avustuksen saaneesta. Liitto edistää rahoituksella jäsenkuntien kulttuuritoiminnan kehittämistä ja tarkoitus on luoda kulttuuritoiminnan pitkäjänteisen koordinoinnin toteuttamismalli, jolla vahvistetaan maakunnan kulttuurikentän verkostoitumista, laatua ja vaikuttavuutta. Toimenpiteillä on tarkoitus turvata saatavuus ja yhdenvertaiset mahdollisuudet taidetoimintaan koko maakunnan alueella. (Keskipohjanmaa 2020.) Maakuntaliiton kulttuurikoordinaattori Kai-Eerik Känsälän mukaan Kulttuurimaakuntahankkeessa kulttuurihyvinvointi on mukana yhtenä hankkeen kärkenä ja jonkinlaista yhteistyötä voidaan asian tiimoilta todennäköisesti tehdä (Känsälä 2021a). Hankkeen toimenpiteet vaativat monia virallisia päätöksiä sekä kannanottoja (Känsälä 2021a) ja siksi toiminta käynnistyy keväällä 2021 hitaasti. Hankkeeseen ollaan todennäköisesti palkkaamassa aluekehittäjiä, jotka suunnittelevat hankkeen kolmea kärkiteemaa yhdessä ohjausryhmän ja kuntien asukkaiden kanssa. Kulttuurihyvinvointiteemaan sosiaalinen taide sopisi mukaan mahdollisesti hyvin. (Känsälä 2021b.)

Opinnäytetyöprosessin aikana on tapahtunut muutoksia myös kuntoutuskentällä. Keski-Pohjanmaan alueen suurin työvalmennuspalveluita tuottava taho Kokkotyö-säätiö on haettu konkurssiin ja sen toiminta on loppunut (Holopainen 2021a, Ruuska 2021). Tilanne Kokkotyö-säätiön jälkimainingeissa on haastava. Soite kilpailutti joulukuussa 2020 kuntouttavan työtoiminnan ja hyväksyi palveluntuottajiksi kuusi hakijaa. Kun suurin palveluntuottaja Kokkotyö-

säätiö hakeutui konkurssiin ja toiminta loppui, ei Soite voi kuitenkaan ostaa kuntouttavaa työtoimintaa miltään mahdollisesti uudelta toimijalta, vaan sen on kunnioitettava kilpailulainsäädäntöä. (Savela 2021.)

Kun kuntouttavan työtoiminnan kilpailutus oli syksyllä 2020 käynnissä, yritin innostaa monenlaisia toimijoita jättämään tarjouksia. Kilpailutuksen kriteerit esimerkiksi vastaavan ohjaajan koulutuksesta ja yksilövalmennuksen järjestämisestä olivat niin tiukat, etteivät monet taidelaitokset kyenneet kuitenkaan jättämään tarjousta. Kirjoitin muutaman kappaleen sosiaalisen taiteen palveluista Ykspihlajan Asukasyhdistyksen kuntouttavan työtoiminnan hakemusta varten. Ykspihlajan Asukasyhdistyksen tarjous hyväksyttiin ja Yxpila Social Club -nimellä kulkevan esittäviä taiteita ja musiikkia sisältävän kuntouttavan työtoiminnan on tarkoitus alkaa keväällä 2021. Suunnittelussa ja järjestämisessä on vielä muutamia kysymysmerkkejä, mutta näyttää siltä, että Yxpila Social Clubin alla toimisi sosiaalisen sirkuksen ja sosiaalisen teatterin ryhmät.

Kävin tammikuun lopussa tapaamisessa Työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa (TYP) jonka kautta kuntouttavaan työtoimintaan pääsääntöisesti hakeudutaan. TYP:issä yhdeksi mahdollisuudeksi sosiaalisen taiteen lisäämiselle nähtiin se, että TYP ostaisi sosiaalisen taiteen palveluita omiin kuntouttavan työtoiminnan ryhmiinsä ulkopuolisilta toimijoilta.

Maaliskuun alussa 2021 käynnistyi Keski-Pohjanmaalla Työllisyyden kuntakokeilu, jossa on mukana alueelta kahdeksan kuntaa. Kokeilussa osa työttömistä siirtyy TE-toimistojen asiakkuudesta kunnan kokeilutoimiston asiakkaiksi. Valtakunnallinen kokeilu on yksi suurimmista työllisyyden uudistuksista vuosikymmeniin. (Holopainen 2021b.) Kokkolan kaupungilla ollaan sitä mieltä, ettei myöskään kaupunki ole perustamassa kuntakokeilun siivellä uutta työvalmennuspalveluja tarjoavaa toimijaa, mutta Nuorten työpajatoiminnalle etsitään ulkopuolista toteuttajaa. (Lehtinen 2021.) Kuntakokeilun koordinaattori ja Kokkolan kaupungin työllisyyspäällikkö Sanna-Mari Levijoki suhtautuu sosiaaliseen taiteeseen positiivisesti, mutta toteaa, ettei vielä tiedetä, millaisia palveluja kuntakokeilu lähtee kehittämään, koska palveluja kehitetään hankkeessa nähdystä tarpeista käsin. (Levijoki 2021.) Kokkolan kaupungin kulttuuritoimenjohtaja Sampo Purontaus taas näkee, että Kokkolan kaupungin puolelta on täydet valmiudet lähteä suunnittelemaan sosiaalisen taiteen edistämistä Kokkolassa ja maakunnissa (Purontaus 2021b).

Kevään 2021 aikana on tullut ilmi, että myös Kokkolan työttömien yhdistys on hiipumassa ja sinne on etsitty uutta vetäjää. Nyt uuden vetäjän toimesta haetaan uutta tuulta toimintaan ja

suunnitelmissa on mukana myös ilmaisutaidon ryhmä. Jos rahoitusta saadaan, työttömien yhdistys alkaisi tuottaa monenlaista aktivoivaa ja kehittävää toimintaa työttömille (Laakso 2021.) Myös oppivelvollisuuden laajentaminen muuttaa sosiaalisen taiteen kenttää Keski-Pohjanmaalla, kun Keski-Pohjanmaan Kansanopiston Kälviä Arts taidelinjat tulevat maksuttomiksi peruskoulunsa päättävälle (ks. Mustonen 2021).

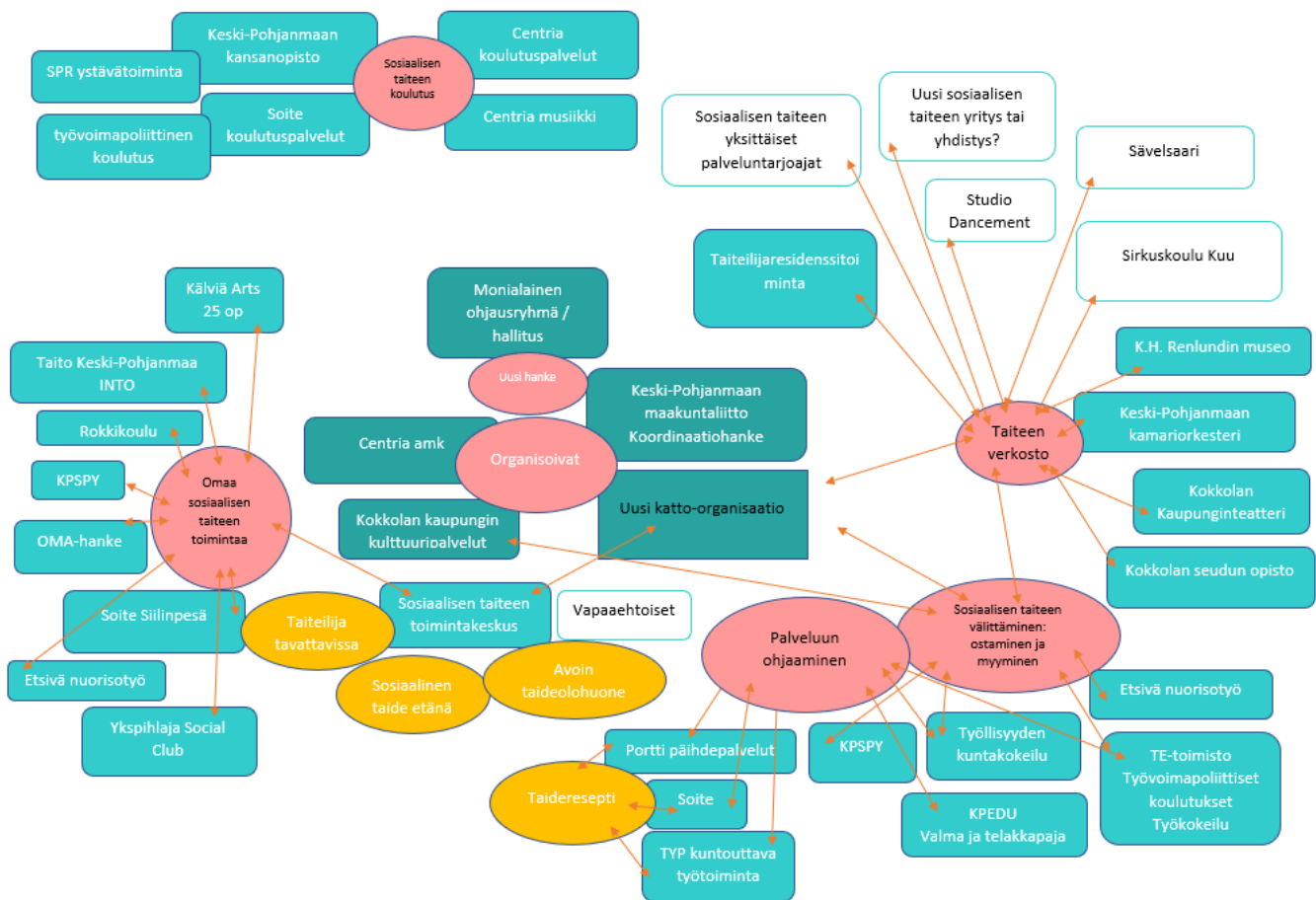
Moni asia on mennyt eteenpäin noin puolessa vuodessa, työpajojen jälkimainingeissa. Kokkotyö-säätiön pitkään vaakalaudalla ollut tilanne on ratkennut, vaikka se toikin mukanaan paljon uusia kysymysmerkkejä. Kuntakokeilu on vihdoin päässyt alkamaan ja Keski-Pohjanmaan maakuntaliiton Kulttuurimaakuntahanke on ilmaissut kiinnostuneensa yhteistyöstä maakunnan kulttuurin kehittämisessä. Hankekuvioita on mietitty ja Centria-ammattikorkeakoulu sekä Kokkolan kaupungin kulttuuripalvelut ovat kiinnostuneita yhteisestä hankkeesta. Kuntoutuspalvelut ovat maakunnassa nyt selkeästi muutoksessa. Uskon, että tämä on sosiaalisen taiteen kannalta hyvä tilanne, kunhan vain me taistelijat ja toimijat osaamme käyttää tilanteen hyödyksemme. Toivon, että tämän vuoden aikana asiat loksahavat paikoilleen ja sosiaalisen taiteen kehittäminen ottaa vieläkin harppauksia eteenpäin.

5 TUOTOKSET

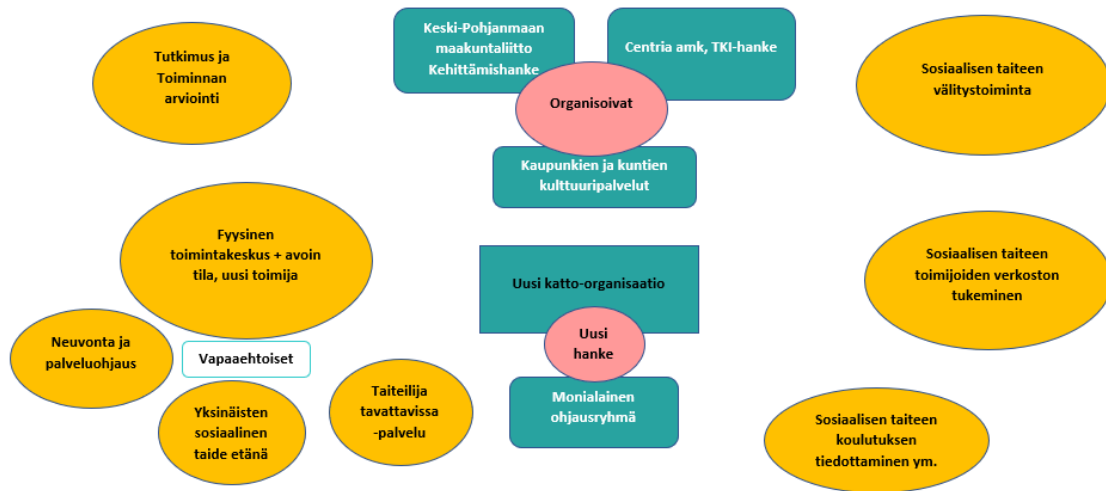
Taistelussani sosiaalisen taiteen puolesta on ollut monia vaiheita ja olen kerännyt suuren määrän tietoa. Tämän tiedon ja käymieni keskustelujen ja oppimieni asioiden pohjalta olen muodostanut sosiaalisen taiteen toimintamallin sekä toimintaehdotukset. Toimintamallin olen koostanut unelma- ja tavoitekuvaksi Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen kentälle. Toimintaehdotuksiin olen koostanut seuraavia askelmerkkejä siihen, miten prosessissa oppimani tiedon pohjalta suosittelen kehittämistyötä jatkettavan.

5.1 Toimintamalli

Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen toimintamalli on syntynyt yhteiskehittämisen työpajojen sekä niiden jälkeen käytyjen keskustelujen pohjalta miettien, miten kaikki erilaiset ideat ja hyviksi havaitut käytännöt olisi mahdollista istuttaa samalle kentälle. Toisaalta yhteiskehittämisen työpajoissa vahvasti ideoitiin uutta yhteistä toimijaa, joka olisi monitaiteinen ja tarjoaisi alustoja sekä harrastamiseen että ammattilaisten käyttöön. Toisaalta yhteiskehittämisen prosessi on innostanut monia toimijoita aloittamaan tai kehittämään omaa sosiaalisen taiteen toimintaansa. Näin ollen paletti sosiaalisen taiteen toimijoista on hyvin laaja jo pelkästään Kokkolassa, saati koko maakunnan alueella. Varsinkin taiteen toimijoilta nousi selvästi tarve yhteiselle verkostolle ja yhteiselle ideoiden kehittämiselle ja jakamiselle. Toisaalta nähtiin myös kova tarve soitealan ja taidealan hedelmällisemmälle kohtaamiselle ja koulutukselle. Työpajoissa toivottiin myös, että uudella sosiaalisen taiteen katto-organisaatiolla olisi toiminnassaan lisäksi taiteen välittämiseen, ostamisen ja myymisen helpottamiseen olevia toimintoja, ja uusi katto-organisaatio toimisi kaiken alueen sosiaalisen taiteen toiminnan hyväksi. Tällä uudella toimintamallilla Keski-Pohjanmaalla olisi sekä järjestelmän sisällä olevia sosiaalisen taiteen palveluja, joihin osallistuja saisi osallistua esimerkiksi korotetulla työttömyysetuudella ja kulukorvauksella sekä sellaisia avoimia palveluja, joihin kuka vain voi tulla ilman lähetettä tai diagnoosia mukaan. Seuraavissa kappaleissa yritän avata monimutkaisen mallin erilaisia osia ja toimintoja.

Kuva 2. Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen malli. Olen työstänyt toimintamallin tueksi havaintokuvia, jotka toivottavasti auttavat hahmottamaan laajaa kokonaisuutta. Kuvissa tumma turkoosi tarkoittaa katto-organisaatioon liittyviä tahoja, vaaleampi turkoosi muita tahoja ja turkoosireunaiset tarkoittavat vapaita tahoja, jotka ovat itsenäisiä yrittäjiä tai toimijoita. Vaaleanpunainen tarkoittaa toimintaa ja keltainen palveluita. Kaksisuuntainen nuoli tarkoittaa, että tietoa liikkuu tahojen tai toimintojen välillä molempiin suuntiin. Tässä kuvassa näkyy sosiaalisen taiteen kokonainen, hieman sekava malli, jota seuraavissa kuvissa katsotaan yksi osa kerrallaan. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti.

Kuva 3. Sosiaalisen taiteen uusi katto-organisaatio ja tehtävät. Uusi katto-organisaatio koostuu Keski-Pohjanmaan Maakuntaliiton kehittämishankkeesta, Centria amk:n uudesta TKI-hankkeesta sekä kaupunkien ja kuntien kulttuuripalveluista ja sitä ohjaa monialainen ohjausryhmä. Katto-organisaatiolla on monia erilaisia tehtäviä. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti.

Tässä toimintamallissa ehdotan, että Centria-ammattikorkeakoulun tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta hakee uuden hankkeen joko ESR-rahoituksella, Suomen kulttuurirahaston Taidetta hoitolaitoksiin rahoituksella, Taiteen edistämiskeskuksen rahoituksella, AVI:n nuorisolan kehittämisrahoituksella, STEA-rahoituksella tai jollain muulla tähän tarkoitukseen kohdennetulla rahalla tai näiden yhdistelmällä yhdessä Keski-Pohjanmaan liiton koordinoitihankkeen kanssa. Mukaan hankkeeseen otetaan Kokkolan kulttuuripalvelut ja muut halukkaat maakunnan kuntien kulttuuripalvelut. Lisäksi yhteistyökumppaneiksi pyritään kutsumaan Työllisyyden kuntakokeilu sekä erilaisia sotetoimijoita ja Soite tai sen yksiköitä.

Hankkeessa perustetaan uusi toimija eli esimerkiksi yhdistys, jolle annetaan monialainen ohjausryhmä. Tähän uuteen katto-organisaatioon palkataan tarpeeksi työntekijöitä, jotta sen monet tehtävät saadaan tehdyksi hyvin ja eri tehtäville löytyy niihin sopiva ammattilainen. Tällä uudella toimijalla on monia tehtäviä. Ensiksikin uusi toimija perustaa uuden fyysisen taiteen toimintakeskuksen, jossa on monenlaista sosiaalisen taiteen toimintaa. Toiseksi uusi toimija

välittää sosiaalisen taiteen toimintaa sotesektorin ja taidetoimijoiden välillä eli on apuna sosiaalisen taiteen myynnissä ja ostamisessa. Lisäksi uusi toimija koordinoi verkostoa, johon kutsutaan kaikki sosiaalisesta taiteesta kiinnostuneet ja sen kanssa työskentelevät sekä alueella vaikuttavat sosiaalisen taiteen ammattilaiset. Uusi toimija myös tiedottaa sosiaalisen taiteen koulutuksesta.

Uusi fyysinen taiteen toimintakeskus on avoin taidetila, jossa päivisin on monia erilaisia sosiaalisen taiteen työpajoja, esimerkiksi teatteripaja, mediapaja, kuvispaja, musiikkipaja, pop up -paja ja ruokapaja. Eri pajat toimivat mielellään rinnakkain samoissa tiloissa, tekevät omia töitänsä sekä vuosittain yhden yhteisen spektaakkelin. Pop up -pajassa voitaisi tehdä ajankohtaisia tempauksia sekä esimerkiksi kurssimuotoisia pajoja eri yhteistyökumppaneiden kanssa. K.H. Renlundin museon kanssa yhteistyössä voisi pitää taidenäyttelyitä tai tehdä museodraamaa. Mahdollisuuksia on myös yhdessä viedä museotoimintaa seinien ulkopuolelle Taide boxissa mallin mukaan. Isokylän nuorisotilan kanssa yhteistyötä voisi olla savityöpajan merkeissä ja Studio Dancementin kanssa tanssityöpajoina. Iltaisin ja viikonloppuisin tilat olisivat taiteen verkoston sekä harrastajien käytettävissä monenlaiseen toimintaan ja sen yhteyteen voisi rakentaa Kokkolan Seudun opiston kanssa myös teatteritaiteen perusopetusta, joka alueelta vielä puuttuu. Tilassa sijaitsee myös avoin tila, taideolohuone, jossa tarjotaan kahvia ja mahdollisesti siellä on ruokapajan pientä kahvilatoimintaa. Taideolohuoneeseen voisi kuka vain tulla pajojen aukioloaikoina viettämään aikaa. Tiettyinä aikoina tarjolla on myös sellaista taidetoimintaa, johon kuka vain ovesta tuleva voi liittyä yhdessä tekemään. Kokkolassa toimiva taiteilijaresidenssi olisi vahvasti mukana taiteen toimintakeskuksen toiminnassa, ja taideresidenssiin tulevat taiteilijat sitoutuisivat käyttämään osan työpanoksestaan sosiaalisen taiteen toimintaan toimintakeskuksessa tai muussa alueen sosiaalisen taiteen palvelussa.

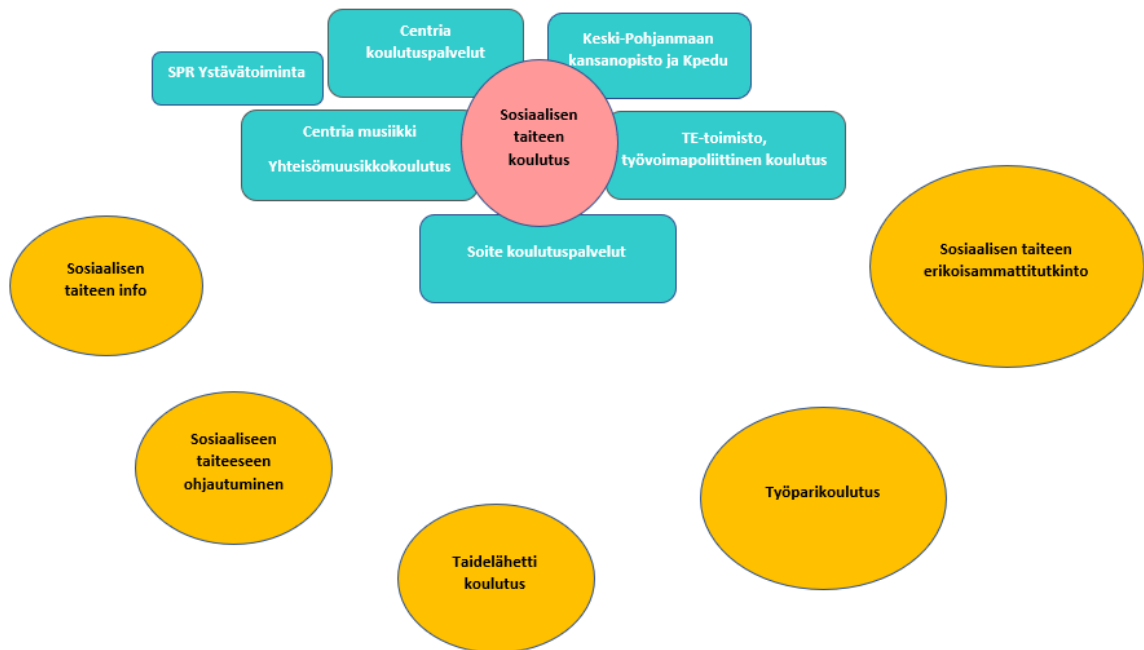
Uuden avoimen taidetilan lisäksi uusi toimija tarjoaa ja välittää muitakin sosiaalisen taiteen palveluja ja koordinoi maakunnan eri osissa tapahtuvaa sosiaalisen taiteen toimintaa. Eri osiin maakuntaa järjestäytyneet sosiaalisen taiteen toimintamuodot olisivat paikallisen taiteilijan ja soteosaajan tai sosiaalisen taiteen ammattilaisen vetovastuulla ja uusi katto-organisaatio koordinoisi toimintaa koko maakunnan alueella. Yksi uuden katto-organisaation välitettävä palvelu on Taiteilija tavattavissa- palvelu, jossa mikä tahansa taho voi kutsua tai palkata taiteilijan luokseen asumaan ja tekemään yhteisötaidetta esimerkiksi hoitolaitokseen tai sairaalan osastolle. Taiteilija tutustuu paikkaan ja sen asiakkaisiin tai asukkaisiin ja tekee sieltä paikasta ja sen

käyttäjistä kumpuavaa taidetta yhdessä heidän kanssaan. Toinen tarjottava palvelu olisi kohdennettu yksinäisille ja sellaisille ihmisille, jotka eivät syystä tai toisesta pääse ryhmätoimintaan. Tässä palvelussa esimerkiksi SPR Ystävätoiminnan kanssa yhteistyössä koulutettaisiin vapaaehtoisia taidelähettiläitä, jotka menevät tapaamaan ihmisiä ja vievät heille sosiaalisen taiteen toimintapaketin ja videotervehdyksen. Palvelun yksilövalmennus on kytketty osaksi ryhmätoimintaa ja työparista toinen on yksilövalmennuksen, sosiaalityön tai yhteisöpedagogiikan ammattilainen ja antaa yksilöohjausta tarvittaessa. Osa yksilövalmennuksesta voi säilyä myös lähettävällä taholla.

Ihmiset ohjautuvat avoimen taidetilan ryhmiin monien lähettävien tahojen toimesta, ja lisäksi toimintaan voi hakeutua mukaan itse. Kaikki ryhmiin tulevat haastatellaan ja valitaan etukäteen. Ryhmistä pyritään muodostamaan heterogeenisiä niin, että kahdensuuntaista integraatiota voi tapahtua myös ryhmien sisällä.

Uuden katto-organisaation tehtävänä olisi lisäksi mahdollistaa ja luoda tutkimusta sosiaalisen taiteen kentältä, palveluiden toimivuudesta, vaikuttavuudesta ja järjestämisestä sekä teettää ulkopuolisia arviointeja sosiaalisen taiteen palveluista palveluiden käyttäjille ja sidosryhmille sekä yhteistyökumppaneille. Tulosten pohjalta toiminta on jatkuvasti kehityksessä kuitenkin antaen uusille toimintamalleille tarpeeksi aikaa kehittymiseen ja kohderyhmänsä löytymiseen.

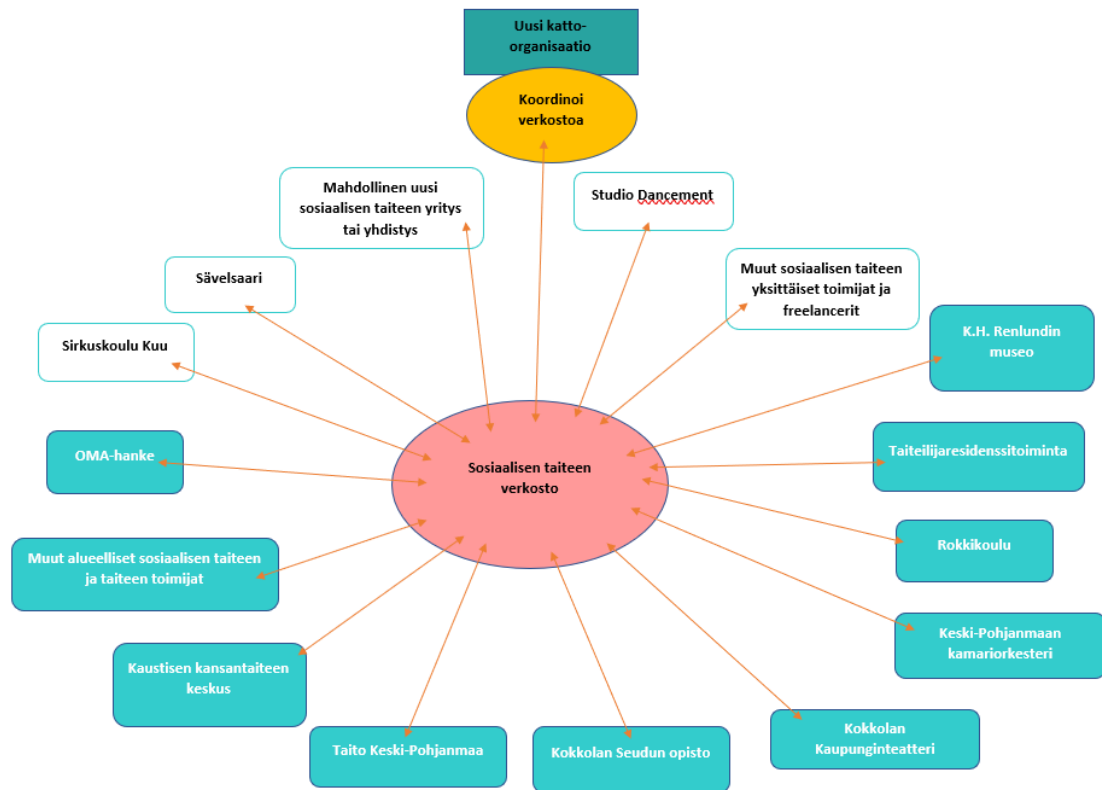
Tässä toimintamallissa ehdotan, että Keski-Pohjanmaalle perustetaan uudesta toimijasta ja sen toiminnasta erillinen sosiaalisen taiteen koulutus, jota tuottavat yhdessä Centria-ammattikorkeakoulu, KpEdu ja Keski-Pohjanmaan kansanopisto, Soiten koulutuspalvelut ja TE-toimiston työvoimapolitiittinen koulutus.

Kuva 4. Sosiaalisen taiteen koulutus. Ehdotuksessa sosiaalisen taiteen koulutusta järjestää useat tahot yhdessä ja koulutuksia olisi viisi erilaista. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti

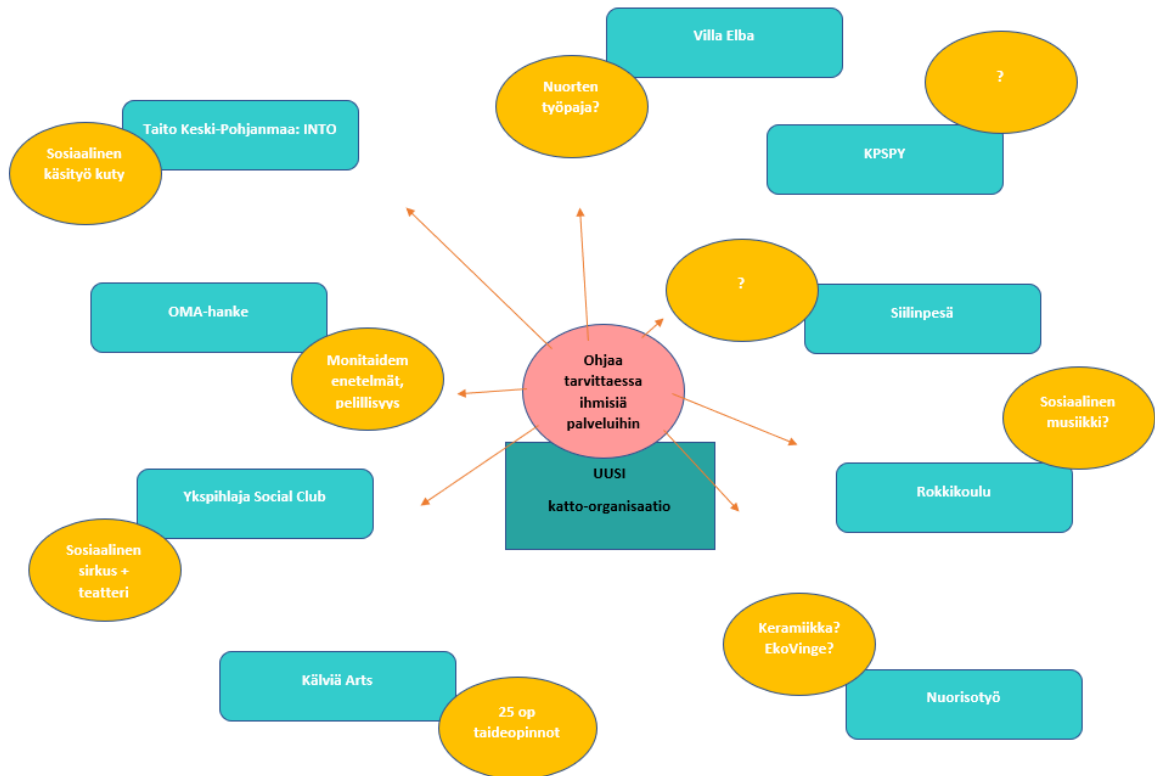
Tässä mallissa on viisi erilaista koulutusta. Ensiksikin on sosiaalisen taiteen info, jota osittain toteutan jo tämän opinnäytetyön tuotoksena ja joka on tarkoitettu niille, joille sosiaalinen taide ei ole vielä tuttua ja jossa kerrotaan ajankohtaisista asioista ja sosiaalisen taiteen perusperiaatteista ja toiminnasta. Toisena on sosiaaliseen taiteeseen ohjautuminen, joka on tarkoitettu kaikille sotealalla työskenteleville ja varsinkin niille, jotka ohjaavat asiakkaita palveluihin. Tässä koulutuksessa esiteltäisiin tarkemmin alueella olevat sosiaalisen taiteen palvelut, erityispiirteet ja kohderyhmät. Koulutuksessa annettaisiin esimerkkejä sosiaalisesta taiteesta niin, että ohjaustyötä tekeville syntyisi myös oma kokemus palveluista. Kolmas koulutus on Taidelähetti -koulutus, jossa esimerkiksi SPR-ystävöiminnan vapaaehtoiset ja muut halukkaat taidelähettiläät koulutettaisiin viemään sosiaalisen taiteen toimintapaketti yksinäisille ja osallistamaan heitä toimintaan. Neljänneksi järjestettäisiin työparikoulutusta, joka olisi osittain samaa koulutusta sekä sotealan että taidealan ammattilaisille. Koulutuksessa voisi jo syntyä uusia työpareja, linkkejä, ideoita ja palveluita samalla kun se antaisi osaamista ohjata sosiaalisen taiteen palveluja. Viidentenä kokonaisuutena olisi kokonainen sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin tutkinto, esimerkiksi erikoisammattitutkinto tai korkeakoulututkinto. Centria-ammattikorkeakoulussa musiikin koulutusohjelma on järjestänyt yhteisömuusikon koulutusta. Tämän koulutuksen

voisi aloittaa uudelleen ja laajentaa koulutusta myös muille taiteenaloille sekä kohdentaa sosiaalityöhön. Varmasti myös valtakunnallinen yhteistyö suuremman kulttuurihyvinvoinikoulutuksen osalta olisi oleellista.

Kuva 5. Sosiaalisen taiteen verkosto. Uusi katto-organisaatio koordinoi monenlaisista toimijoista koostuvaa sosiaalisen taiteen verkostoa. Yhteydenpito on molemminpuolista. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti.

Sosiaalisen taiteen verkosto koostuu erilaisista taiteen ja sosiaalisen taiteen ammattilaisista ja toimijoista. Siihen on tervetullut kuka vain siihen itsensä tai organisaationsa kuuluvaksi kokeva. Verkosto kokoontuisi säännöllisesti, esimerkiksi neljä kertaa vuodessa ja kannustaisi pienempien ryhmittymien yhteistyöhön ja vapaisiin tapaamisiin. Verkostoa koordinoi tämä uusi katto-organisaatio, joka auttaa verkoston jäseniä esimerkiksi hakemaan yhteisiä hankkeita ja rahoitusta. Uusi katto-organisaatio kerää verkoston jäseniltä osaamistietopankin sekä listan myytävistä sosiaalisen taiteen palveluista, joita se välittää ostajille ja toimii ostajien ja myyjien välikätenä ja tukena. Verkoston jäsenten tiedot löytyvät myös katto-organisaation internetsivuilta.

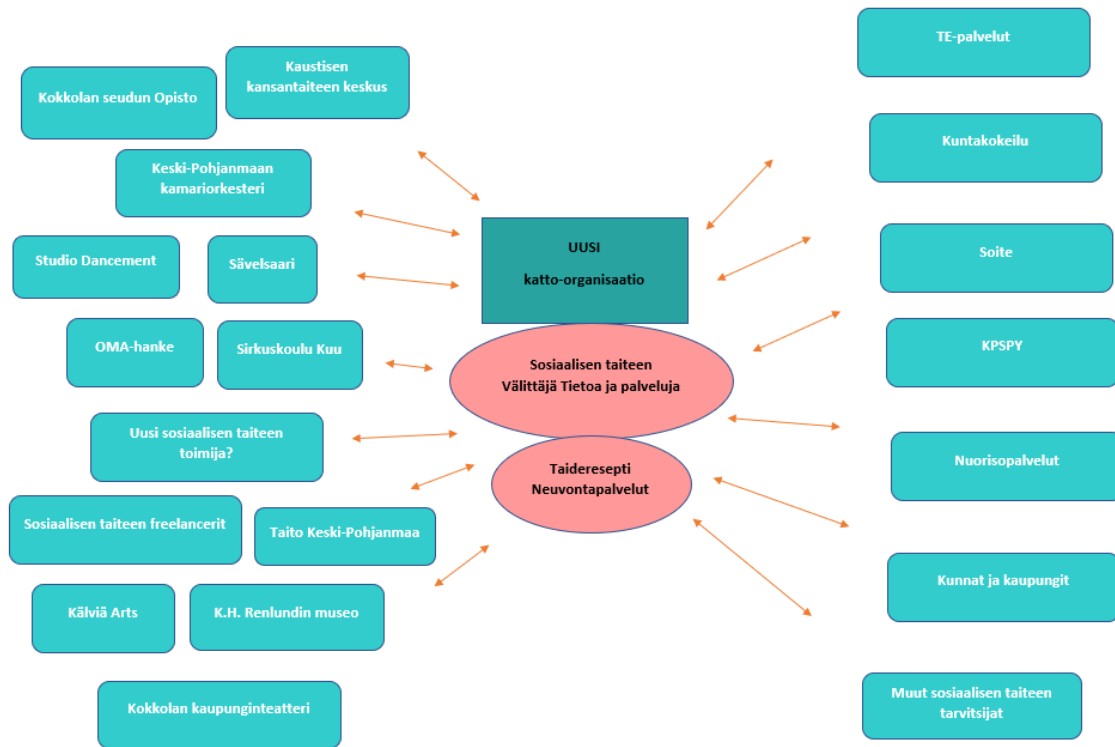

Kuva 6. Eri tahojen oma sosiaalisen taiteen toiminta. Eri tahoilla on myös omaa sosiaalisen taiteen toimintaa. Kuvassa vasemmalla on jo toteutunutta tai pian alkamassa olevaa toimintaa ja oikealla vasta ideointitasolla olevaa sosiaalisen taiteen toimintaa. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti.

Useat tahot järjestävät tai alkavat järjestää myös omaa sosiaalisen taiteen toimintaa. Uusi katto-organisaatio kokoaa näiden järjestäjien tiedot omille nettisivuilleen ja tarvittaessa välittää ihmisiä oikeiden palvelujen luokse. Katto-organisaatio myös tukee sosiaalista taidetta järjestäviä tahoja, auttaa heitä löytämään tarvitsemiaan ammattilaisia ja ohjaa työntekijöitä sopivan koulutuksen piiriin.

Osa eri tahojen omasta sosiaalisen taiteen toiminnasta voi olla kiertävää tai kurssimuotoista. Esimerkiksi etsivän nuorisotyön työntekijä voisi olla osan aikaa mukana jossakin nuorille suunnatussa sosiaalisen taiteen palvelussa työparina myös helpottamassa nuorten ohjautumista palveluun. Kun toivottavasti palvelun kysyntä kasvaa, voisi etsivät pitää myös omaa sosiaalisen taiteen toimintaa esimerkiksi Ekovingen puutarhassa tai Isojärven nuorisotilalla ja saada sinne itselleen työparin jostakin muualta.

Kokkotyö-säätiön konkurssin myötä alueella on todella iso aukko palveluissa. Myös Nuorten työpajatoiminnalle tarvitaan uusi palveluntuottaja ja yksi mahdollinen on esimerkiksi Nuorisokeskus Villa Elba. Nuorten työpajatoiminta voi olla osana myös muuta sosiaalisen taiteen toimintaa.

Kuva 7. Sosiaalisen taiteen ostaminen ja myyminen sekä palveluihin ohjaaminen. Kuvassa vasemmalla on sosiaalisen taiteen toimijoita ja oikealla tahoja, jotka voisivat ostaa sosiaalisen taiteen toimintaa. Keskellä Uusi katto-organisaatio toimii palveluiden ja tiedon välittäjänä. Kaavio: Anni-Veera Aitolehti.

Kun tietoa ja palveluita on enemmän, palveluiden kysyntä kasvaa ja syntyy uusia palveluita. Uusi katto-organisaatio auttaa eri tahoja aloittamaan sosiaalisen taiteen toimintansa esimerkiksi välittämällä sosiaalisen taiteen ammattilaisten osaamista ja palveluja. Katto-organisaatio myös tarvittaessa auttaa ostajaa kartoittamaan ja näkemään millainen olisi heille hyvä sosiaalisen taiteen toimintamuoto sekä välittää toiveita eteenpäin. Soiten eri yksiköt ja muut sotealan toimijat voivat ostaa asiakkailleen joko kokonaisen ulkoistetun palvelun, palvelun, joka toteutetaan ostajan tiloissa tai yksittäisiä sosiaalisen taiteen kertoja. Palvelu voi tapahtua kokonaan ulkoisen

palveluntuottajan toimesta tai niin, että sosiaalisen taiteen ammattilaisella on työparina sotealan ammattilainen, joka toimii vakituisesti kohderyhmän kanssa.

Katto-organisaatio myös välittää tietoa käynnissä olevista ja tulevista sosiaalisen taiteen palveluista niille sotealan ihmisille, jotka tekevät asiakasohjausta ja jatkopoluttavat asiakkaita erilaisiin palveluihin. Palveluihin voi ohjautua Te-palveluista, TYPistä, päihdepalveluista, psykiatriselta poliklinikalta, mielenterveyden tuki- ja asumispalveluista, etsivästä nuorisotyöstä, koulujen kuraattoreiden ja oppilashuollon kautta, muista kuntoutuspalveluista tai lääkärin lähetteellä. Alueelle otetaan käyttöön Kaikukortin rinnalle taideresepti, jolla esimerkiksi lääkäri voi määrätä asiakkaalle kuntoutukseksi sosiaalisen taiteen palveluita maksusitoumuksen tai palvelusetelin avulla. Lääkärillä ei tarvitse olla aina ajantasaista tietoa käynnissä olevista palveluista, vaan taidereseptin saaja voi olla yhteydessä katto-organisaatioon, joka auttaa asiakasta löytämään oikean palvelun luo. Tämä palveluohjaus on osa avoimessa taideolohuoneessa järjestettyjä ohjaus- ja neuvontapalveluita.

5.2 Toimintaehdotukset

Yhteiskehittämisen työpajojen jälkeen tapahtuneen verkostoitumisen ja kehittämisen sekä laatimani toimintamallin pohjalta teen toimintaehdotuksia siitä, mitä sosiaalisen taiteen kehittämiseksi kannattaisi seuraavaksi Keski-Pohjanmaalla tehdä. Mikään taho ei ole vielä ottanut koppia sosiaalisen taiteen kehittämisestä tai juurruttamisesta Keski-Pohjanmaalla, joten ensimmäiset toimintaehdotukset koskevat itseäni. Tarkoitukseni on jatkaa taistelua sosiaalisen taiteen puolesta siihen asti, kunnes uusi hanke ja katto-organisaatio ottavat kopin toiminnan kehittämisestä.

- 1) Tapaa Centria-ammattikorkeakoulu, Keski-Pohjanmaan liitto, Soiten kehittämispalvelut sekä kaupunkien kulttuuripalvelut ensin yksitellen. Puhukaa yhteisen hankkeen hakemisesta toimijoiden omista lähtökohdista sekä esittele tämän opinnäytetyön tuloksia ja toimintamallia.
- 2) Yhteisen hankkeen suunnittelutapaamisen järjestäminen. Suostuttele eri toimijat hakemaan yhteistä hanketta.

- 3) Ehdota yhteistyökumppaneille suuren hankkeen hakemista, jossa olisi kaksi kärkeä: a) Verkoston ja palvelutarjottimen rakentaminen sekä uuden katto-organisaation perustaminen ja b) Uuden sosiaalisen taiteen työpajan luominen. Hankehausta poissuljetaan Kulttuurihyvinvointisuunnitelman tekeminen isommassa mittakaavassa, koska ajatellaan sen sisältyvän Keski-Pohjanmaan liiton kulttuurimaakunnan kehittämishankkeeseen.
- 4) Hankkeen rahoitussuunnitelman tekeminen. Hyödyntäkää monia hankehakujia ja hakekaa laajaa rahoituspohjaa. Sosiaalisen taiteen työpajan kannattaa hakea myös Nuorten työpajan statusta. Ottakaa oppia hylätyistä hankepäätöksistä, esimerkiksi AvoT-hankkeesta ja perustelkaa uutta hanketta palvelujen määrällä, asiakkaissa tapahtuvan muutoksen arvioinnilla sekä valmiilla yhteistyösopimuksilla. Kytkekää hanke alusta asti myös tutkimuksen tekemiseen.
- 5) Kun rahoitusta saadaan, kehitetään ja rakennetaan sotetoimijoiden ja taidetoimijoiden yhteistyötä. Ideoikaa miten yhteistyötä voisi parhaiten rakentaa. Voisiko sotetoimijoille esimerkiksi tehdä oman kyselyn, jossa kysyttäisiin heidän mielipiteitään yhteistyön tarpeellisuudesta ja mahdollisuuksista, ja kehitettäisi yhteistyötä vastausten pohjalta?
- 6) Kun hankerahoitusta saadaan, tulee hankkeelle perustaa monialainen ohjausryhmä. Ohjausryhmän tulee koostua henkilöistä, jotka on mahdollista innostaa hankkeen kehittämiseen. Ohjausryhmän tehtävä ei ole kuunnella, vaan ideoida, unelmoida, tuoda esiin monia näkökantoja sekä antaa hankehenkilökunnalle hyviä ohjeita toteutukseen.
- 7) Kun hankerahoitusta saadaan, tulee kuntoutujat ja pitkäaikaistyöttömät osallistaa toiminnan kehittämiseen ja arviointiin sekä hankesuunnitteluun.
- 8) Kun hanke on jo pitkällä ja juurrutustyötä tehdään, perustakaa uusi hanke tuottamaan sosiaalisen taiteen koulutusta.
- 9) Solmikaa hankkeella aikaansaatu työ osaksi maakunnan ja Soiten rakenteita sekä hakekaa toiminnalle uusia rahoitusmahdollisuuksia ja kanavia. Aloitettua toimintaa ei tule lopettaa hankkeen loppuessa.

Vinkkejä jatkokehittämiseen ja toiminnan aloittamiseen:

- Älä lannistu, vaikka kaikki ei mene niin kuin suunnittelit.

- Kun järjestät työpajoja tai kutsut suuren joukon kerralla koolle, lähetä kutsut tarpeeksi aikaisin. Voit myös luoda kyselyn, jolla kartoitetaan, mitkä päivät tai kellonajat olisivat tapaamiselle parhaita, jotta mahdollisimman moni pääsisi osallistumaan.
- Hankkeen suunnitteluvaiheessa sekä henkilöstön palkkaamisvaiheessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että mukaan saadaan monenlaisia ammattilaisia. Koko hankehenkilöstön ei välttämättä tarvitse olla 100 % työajalla, jotta kulurakenteesta saadaan kantava.
- Hanketta suunnitellessa kannattaa sen sisään kirjoittaa toiminnan arviointi, kehittäminen ja tutkimustiedon tuottaminen.

Nyt on loistava aika luoda Keski-Pohjanmaalle laadukasta kulttuurihyvinvointitoimintaa ja sosiaalisen taiteen palveluja, koska koko kenttä on monien muuttujien kautta murroksessa. Toivon myös Keski-Pohjanmaan maakuntaliitolle sekä kunnille rohkeutta tarttua Rosa Meriläisen (2021) ehdotukseen kehittää kulttuurista maakunnan painopiste ja erottautumisen tekijä. Kokkolasta on lopetettu paljon hyviä tukipalveluita nuorille, koska niiden hyötyä ei olla nähty tai kohderyhmä on katsottu liian pieneksi. Nyt on syytä katsoa pidemmälle ja panostaa nuorten palveluihin. Pelkkä oppivelvollisuuden laajentaminen ei nosta nuoria eteenpäin, vaan heille, niin kuin kaikille muillekin, pitää olla tarjolla laadukkaita palveluja sosiaalisen vahvistumisen tueksi.

5.3 Videokoulutukset ja materiaali

Olemme tekemässä OMA-hankkeen kanssa yhdessä videota sosiaalisen taiteen määritelmästä ja olemuksesta. Video on tarkoitettu erityisesti kulttuurihyvinvointitoimintaa tekeville, suunnitteleville ja kehittäville tahoille sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujien, pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten kanssa toimiville ja ohjaus- ja neuvontatoimintaa heidän kanssaan tekeville. Videolla esitellään sosiaalisen taiteen käsite sekä annetaan puheenvuoro sosiaalisen taiteen palveluissa mukana olleille. Video julkaistaan kevään 2021 aikana muun muassa Centria-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan YouTube tilillä ja pääset katsomaan videon sen julkaisun jälkeen esimerkiksi [täältä](#).

Keski-Pohjanmaalla tehtiin Sosiaalisen taiteen yhteiskehittämisen työpajoissa kaksi verkostopohjaa, joissa esitellään Keski-Pohjanmaan toimijakenttää:

Padlettiin on kirjattu eri toimijoiden lyhyitä esittelyjä. Voit lisätä [tänne](#) myös oman palvelusi tai itsesi esittelyn.

Flingaan olen luonut yhdelle sivulle verkostokartan, jossa näkyy punaisella sotepuolen ja koulutuksen toimintoja sekä keltaisella pohjalla taidekentän toimintaa ja toimijoita. Vihreällä lukee sosiaaliseen taiteeseen viittaavaa toimintaa tai mahdollisuuksia. Pääset tutustumaan Flingan verkostokarttaan [tästä](#).

Ethän muokkaa Flingan pohjaa itse. Lisää ehdotuksesi Padlettiin tai lähetä ne suoraan sähköpostilla: anniveera.aitolehti@gmail.com.

6 POHDINTA

6.1 Sosiaalisen taiteen määritelmä

Sosiaalinen taide on jäsentynyt mielessäni sekä kulttuurihyvinvoinnin kentällä opinnäytetyöprosessini kuluessa uudella tavalla. Legioonateatterin metodi -kirjaa kirjoitettaessa työryhmä kyseenalaisti sosiaalisen teatterin käsitteen, mutta lopulta myös he päätyivät siihen, että se on juuri oikea termi kuvaamaan sosiaalityön ja teatterin yhdistävää metodologiaa (Järviluoma 2021). Sosiaalisen taiteen käsitteeseen ei ole ennen liitetty sosiaalisen kuntoutuksen- ja vahvistamisen, tavoitteiden asettamisen sekä toivon heräämisen tasoja ja näin ollen syntynyt käsite on kokonaan uusi. Opinnäytetyössäni olen perehtynyt kuljeskelumenetelmän avulla sosiaaliseen kuntoutukseen ja vahvistamiseen sekä toipumisorientaatioon ja toivoon ja luonut näistä eri elementeistä uuden käsitteen sosiaalityön, hyvinvointityön sekä taidetoimijoiden ja päättäjien käyttöön. Taistelussa sosiaalisen taiteen puolesta olen huomannut, että niin Keski-Pohjanmaalla kuin valtakunnallisesti kaivataan keinoja sotesektorin, taiteilijoiden ja rahoittajien yhteisen keskustelun ja vuorovaikutuksen tueksi. Sosiaalisen taiteen käsitteen määrittely syntyi myös tästä tarpeesta, jotta eri aloilla voitaisi puhua yhteistä kieltä ja nähdä yhteistyön tarve sektorirajat ylittävissä palveluissa.

Taidealalla vallitsee sekava käsiteviidakko, johon sosiaalinen taide on yksi käsite lisää. Luulen, että sosiaalisen taiteen käsite ei pysy käytössä täysin vakaana ja muuttumattomana, vaan muotoutuu tarkoittamaan hieman eri asioita eri konteksteissa. Tämä on vallan hyväksyttävää. Käsitteen ensisijainen tarkoitus on selventää kulttuurihyvinvoinnin kenttää erottamalla sosiaalisen taiteen kaltainen toiminta omaksi kokonaisuudekseen, jottei kulttuurihyvinvointi käsitettä käyttämällä tarvitse puhua koko laajasta kulttuurihyvinvoinnin kentästä. Toivon, että sosiaalisen taiteen käsite auttaa sosiaalityön ja hyvinvoinnin ammattilaisia sekä kehittäjiä käymään keskustelua taidealan ihmisten kanssa ja luomaan yhteisiä päämääriä sekä konkreettisia toimia ja palveluita näille eri sektorien rajapinnoille.

Olen luonut sosiaalisen taiteen käsitteen keräämäni kirjallisuuden, kartoittamieni hyvien käytänteiden, työpajoissa tuotetun ja unelmoidun tiedon sekä oman hahmotukseni ja kokemusteni pohjalta. Tekemäni työn perusteella koen, että voin tiivistää sosiaalisen taiteen käsitteen näihin 13 kohtaan:

7. Sosiaalinen taide toimii toipumisorientaatio-ajattelutavan mukaan ja pyrkii toivon, osallisuuden, toimijuuden ja kohtaamisen elementtien avulla tukemaan ihmistä kohti itselle merkityksellisen elämän luomista. (Korhonen 2019, SSYK 2019a, Rinkinen & Sedergren 2020.)
8. Sosiaalisen taiteen toiminnassa tuetaan toivon heräämistä ja kasvattamista. Toivo nähdään rohkeutena aloittaa matka omaan toipumiseen sekä luottamuksena omiin selviytymiskykyihin. Toivo ilmenee esimerkiksi haluna parantaa omaa elämää. Toivoa voidaan ryhmässä tukea mahdollistamalla merkityksellisiä kohtauksia ja uusia näkökulmia sekä hälventämällä stigmaa erilaisuuden ja kuntoutumisen sekä siihen johtaneiden syiden ympäriltä. (Kylmä 1996, Tikkanen 2012, Jääskelä, Koskinen & Solla 2017, Heikkinen 2018, Kallio 2020.)
9. Sosiaalinen taide on tavoitteellista, ja toiminnassa pyritään työskentelemään jokaisen osallistujan omia tavoitteita kohti. Tavoitteita käsitellään taiteen avulla yhdessä ryhmän kanssa. Lisäksi saatavilla on tarvittaessa yksilövalmennusta. (Ikonen 2018, Kostilainen & Nieminen 2018, Tolonen 2019, Lampinen & Ylinen 2020, STM 2020a, STM 2020b, Järviluoma, Koski & Tuomi 2021.)
10. Sosiaalinen taide auttaa osallistujia voimaan hyvin, mutta ryhmässä voidaan käsitellä myös pahoinvointia. Ohjaaja pitää huolen, että osallistujat eivät uppoa liian syvälle esimerkiksi omiin traumoihinsa. Sosiaalinen taide kasvattaa osallistujien rohkeutta, itsetuntoa ja vuorovaikutustaitoja, edistää toipumista ja kehittää kriittistä ajattelua sekä reflektointitaitoja. (Hernelahti 2017, Heikkilä 2017, Laitinen 2017b, Sirviö 2017, Ikonen 2018, Jäntti 2021, Aholainen, Jäntti, Tammela & Tanskanen 2021.)
11. Sosiaalisessa taiteessa on mielellään jonkinlainen esilletulo, ”wau-efekti” tai loppuproduktio, joka opettaa itsensä ylittämistä ja yhteisen päämäärän eteen työskentelyä sekä kasvattaa minäpystyvyyttä. (Sirviö 2017, Hernelahti 2017, Järviluoma, Koski & Tuomi 2021.)
12. Sosiaalinen taidetoiminta pyrkii olemaan osa sosiaali- ja terveysalan sekä hyvinvoinnin edistämisen palvelujärjestelmiä, jonne ohjaututaan järjestelmän sisältä esimerkiksi mielenterveys- päihde tai työllisyyspalveluista aktivointisuunnitelman kautta. Sosiaalisen taiteen palvelu voi olla osallistujilleen esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa, työkokeilua tai terapiatyötä. Sosiaalisen taiteen palveluihin voi hakeutua myös itse ja silloin ihminen ohjataan samalla myös muihin

hüntä auttaviin tukitoimiin. (Pekkinen 2016, Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2018, Ikonen 2018, THL 2019, Francourt & Sa-oirse 2019, Lehmusaho ym. 2019, Vienamo 2019, Koivisto ym. 2020, Laitinen ym. 2020, Houni 2021a, Houni 2021b, Järviluoma 2021, Jäntti 2021.)

13. Sosiaalisen taiteen toimintaa on hyvä arvioida säännöllisesti sekä maltillisesti kehittää arviointien pohjalta. Mahdollisuuksien mukaan voidaan käyttää myös ulkopuolista arviointia sekä kytkeä toiminta monenlaisiin tutkimuksiin. (Sirviö 2017, Heikkilä 2017, Lampinen & Ylinen 2020, Jäntti 2021.)

Yksi tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksistä oli, että miten luoda vuorovaikutusta sotealan ja taidealan välille ja miten löytää tähän vaikeaan keskusteluun yhteinen kieli. Tässä opinnäytetyössä on noussut sotealan ja taidealan yhteistyön vaikeudet esiin niin kirjallisuudessa, kuljeskelussa kuin työpajoissa, ja ongelma on vähintään valtakunnallinen. Toinen tutkimuskysymys oli, että miten sosiaalisen taiteen käsite tulisi määritellä ja millainen sisältö sille tulisi luoda. Sosiaalisen taiteen käsitteen 13 peruselementtiä ovat risteytys taidealan ja sotealan käsitteistä ja toiminnoista, ja olen määrittänyt peruselementit monesta eri lähteestä olevan tiedon perusteella. Sosiaalisen taiteen käsitteen määrittäminen mahdollistaa niin sotekentän kuin kulttuurihyvinvoinnin uudelleen tulkinnan, ja voimme sen avulla tarkastella löytyykö palvelujärjestelmistä sosiaalisen taiteen kaltaista toimintaa. Käsite antaa myös päättäjille, kehittäjille ja suositusten tekijöille uudenlaisen tavan hahmottaa palveluita sekä niiden tarvetta ja järjestämistä. Uskon, että sosiaalisen taiteen määrittämisen avulla on mahdollista ottaa konkreettisia askeleita kohti sosiaalisen taiteen palveluiden juurtumista osaksi palvelujärjestelmää.

6.2 Taistellessa oppimaani

Kolmas tutkimuskysymykseni oli, että millaiset ovat yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuudet sosiaalisen taiteen palveluiden ja palvelurakenteiden kehittäjänä taistelevan tutkimuksen menetelmiä ja henkeä hyödyntäen. Tässä luvussa kuvaan taistelusuunnitelman kohta kerrallaan sosiaalisen taiteen taisteluprosessia ja prosessin kuluessa oppimiani asioita.

1. Ota selvää tutkittavasta aiheesta, sen tilasta maakunnassa ja koko Suomessa. Mihin tutkimasi aihe linkittyy? Missä muualla tehdään samantapaista työtä?

Kun hakeuduin yhteisöpedagogi YAMK opintoihin, päätin, että haluan käyttää edessä olevan opinnäytetyöprosessin jotenkin hyödyksi; halusin opinnäytetyölläni parantaa Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen kenttää. Ajattelin, että YAMK opinnäytetyö on mahtava tilaisuus tehdä jotain sellaista, johon ei muuten olisi mahdollisuuksia.

Kerätessäni tietoa kuljeskelemalla keväällä 2020, järkytyin siitä, kuinka paljon erilaisia suosituksia kulttuurihyvinvoinnista ja sosiaalisesta taidetoiminnasta on olemassa ja silti niistä ei suppeahkon tiedusteluni perusteella olla Keski-Pohjanmaalla kovin tietoisia. Minun ymmärrykseni mukaan tällä tiedolla sosiaalisen taiteen vaikutuksista, käynnissä pitäisi olla monia valtakunnallisia toimintoja ja jokaisessa kunnassa tulisi olla jokaiselle kohderyhmälle kulttuurihyvinvoinnin ja sosiaalisen taiteen palveluja. Jossain täytyi siis olla virhe.

Muutamat asiat ovat viime vuosina menneet eteenpäin: taiteella ja kulttuurilla on oma keskusjärjestönsä KULTA ry, Taikusydämen toiminta on vakiintunut, kuntien kulttuuritoiminnalle on tullut uusi laki, Kaikukortti on vakiintunut suureen osaan Suomea ja Etelä-Suomessa on monia vakiintuneita toimintamuotoja sosiaalisen taiteen saralla. Kaikukortista huolimatta Keski-Pohjanmaalla tullaan valtakunnan tasoa jäljessä ja sosiaalisen taiteen palveluiden juurruttaminen alueelle on vaikeaa. Ihmettelen edelleen, mistä tämä johtuu; miksi tutkimustiedon ja käytännön välissä on näin suuri kuilu?

2. Aloita taistelu sosiaalisen taiteen puolesta; rajaa kohde, jonka puolesta olet valmis taisteluun sekä etsi keinot ja yhteistyökumppanit taisteluprosessiin.

Taistelevan tutkimuksen menetelmän (Suoranta ja Rynänen 2016) löytäminen auttoi minua sanallistamaan omaa tekemistäni ja luopumaan ajatuksesta, että minä en voi vallitsevalle tilanteelle mitään. Kuljeskeluprosessin onnistumisessa oli oleellista, että löysin muutaman ihmisen, joilla oli samantapaisia intressejä, rohkeutta ja taistelutahtoa ja he valoivat minuun uskoa silloin, kun itsestä tuntui, että kierrän vain kehää, löydän edestä aina uusia esteitä ja polku sekä päämäärä katoavat. Nyt taaksepäin katsoessani huomaan, että olen päämäärätietoisesti käynyt tätä taistelua jo vuodesta 2018, kun Sormus-hankkeelle ei myönnetty kuntarahaosuutta ja Kokkoyö-säätiön Teatteripaja lopetettiin ja olen laajentanut taisteluani koskemaan koko sosiaalisen taiteen kenttää.

Keväällä 2020 kysyin taistelevan tutkimuksen hengessä itseltäni, että jos voisin tehdä ihan mitä vain, niin mikä olisi se asia, joka parhaiten edistäisi sosiaalisen taiteen asemaa Keski-Pohjanmaalla? Tästä syntyi ajatus koota yhteen soten ja taidealan päättäjiä ja toimijoita keskustelemaan sosiaalisen taiteen tilasta yhdessä. Unelmointi ja entä jos -ajattelu on ollut prosessissa tärkeää. Taistelevan tutkimuksen menetelmä on antanut minulle varmuutta siihen, että aina voi kysyä ihan tyhmältäkin vaikuttavia kysymyksiä. Ja jos en saa kysymyksiini vastausta, uskallan olla yhteydessä muihin samassa organisaatiossa. Aina se, kenen pöydällä asia lepää, ei ole se, kenen kautta asia etenee. Taisteleva tutkimus on antanut minulle rohkeutta tehdä asioita, joita en vuosi sitten olisi uskaltanut.

3. Luo verkosto ja etsi oikeat ihmiset käymään keskustelua sosiaalisesta taiteesta.

Verkoston luominen on ollut koko opinnäytetyöprosessissa mahdollisesti palkitsevinta. Vaikka ei helpointa. Koin, että ne, kenellä on valta päättää, eivät olleet kiinnostuneita sosiaalisen taiteen mahdollisuuksista, eivätkä oikeastaan edes tiedä sellaisenkin päätöksenteon kuuluvan heille. Ne, jotka olivat kiinnostuneita tulemaan mukaan yhteiskehittämiseen ja verkostoitumaan, olivat pääsääntöisesti taidekentällä toimivia tahoja sekä sotekentän työntekijöitä.

Työpajoissa syntyi idea yhteisistä Maanantaikahveista, joiden järjestämisestäkin otettiin jo koppia. Yhdessä ideoitiin hatarasti organisoitu verkosto, jossa kulttuurihyvinvoinnista kiinnostuneet voisivat tutustua, jakaa tietoa ja hakea mahdollisesti yhteisiä hankkeita ja apurahoja. Maanantaikahvit eivät kuitenkaan ole vielä kokoontuneet ja toivon, että uusi haettava hanke ratkaisee myös tämän verkoston tulevaisuuden. Olen itse ylläpitänyt syntynyttä hataraa verkostoa jakamalla tietoa ja kulttuurihyvinvoinnin kuulumisia sähköpostein myös työpajojen jälkeen, koska yhteydenpito ja tiedon jakaminen nähtiin palautteissa hyvin positiivisena keinona.

Opinnäytetyöprosessi on ollut myös itsensä ja oman osaamisen myymistä ja markkinointia. On pitänyt vakuuttaa ihmiset siitä, että tämä prosessi on heidän aikansa ja vaivansa arvoinen. Enkä aina ole siinä onnistunut. Kyselyyn sain melko hyvin osallistettua ihmisiä myös sotesektorilta, mutta työpajoihin heitä oli vaikea saada mukaan. Siksi monen kanssa dialogi ja vuorovaikutus jäi puuttumaan.

4. Järjestä verkostolle yhteinen alusta, yhteiskehittämisen työpajat, jossa keskustelua ja vuorovaikutusta voi tapahtua.

Aluksi ajatukseni yhteiskehittämisen työpajoista oli hyvin erilainen, kuin millaiseksi työpajat lopulta muotoutuivat. Haaveeni oli, että yhteiskehittämissprosessin aikana löytäisin jonkun tahon, joka ottaisi koppia sosiaalisen taiteen palveluiden järjestämisestä ja että voisimme yhdessä verkoston kanssa puhua ja sopia esimerkiksi asiakkaiden ohjautumisesta palveluun. Mutta prosessista ei tullut sellainen. Ihmiset välttelivät vastuunottoa. Työpajat tulivat kerta toisensa jälkeen siihen tulokseen, että kukaan yksittäinen taho ei voi oman työn lisäksi ottaa vastuuta näin isosta asiasta, vaan täytyy perustaa hankerahoituksella uusi toimija, joka alkaa organisoida niin sosiaalisen taiteen palvelua kuin syntynyttä verkostoa.

Työpajoissa on toisaalta saavutettu enemmän, kuin ennakolta toivoin. Olen kuitenkin miettinyt mitä olisi pitänyt tehdä toisin, jotta työpajoissa asiat olisivat edenneet pidemmälle tai muutos olisi selkeämmin nähtävissä. Luin suunnitteluvaiheessa paljon erilaisia menetelmäoppaita, mutta päädyin pääosin pitämään toiminnalliset osuudet itselle vanhastaan tutuissa menetelmissä ja keskityin luomaan ryhmään otolliset puitteet vuorovaikutukselle. Jos työpajoista olisi toivonut vielä voimakkaammin vaikuttamisen välineitä, olisi ehkä pitänyt lähteä niihin toisenlaisista lähtöasetelmistä.

5. Pyri luomaan keskustelun ja vuorovaikutuksen pohjalta yhteinen käsitys siitä, millaista sosiaalisen taiteen palvelua alueella pitäisi olla ja miten se tulisi järjestää.

Työpajat toimivat alustana verkoston mielipiteille, ideoille ja ajatuksille. Osin verkostolla oli hyvin yksimielisiä ajatuksia siitä, miten palveluita pitäisi organisoida ja järjestää, ja toisissa kohdissa ajatukset olivat taas hyvin moninaisia. Esittelin ensimmäisissä työpajoissa kyselyn ja suositusten pohjalta luomani 6 vaihtoehtoista mallia sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin organisoimisesta maakunnassa. Pyysin malleihin kommentteja myös niiltä, jotka eivät työpajoihin päässeet. Yhteiskehittämisen aikana mahdollisten mallien määrä väheni kolmeen, koska suurten tahojen vastuunottoa ei nähty mahdollisena. Yhteisen käsityksen muodostuminen on vienyt aikaa, eikä se ehtinyt syntyä kokonaan työpajojen kuluessa, vaan se elää edelleen esimerkiksi toimintamallin kommentoinneissa.

Olen antanut erilaisten kommenttien, keskustelujen ja kohtaamisten vaikuttaa käsitykseeni siitä, miten sosiaalisen taiteen toiminta pitäisi maakunnassa järjestää. Esimerkiksi Taiken asiantuntijan Antti Huntuksen kanssa käymäni keskustelu vaikutti sekä ajatteluuni, että toimintaani; ensin olin kommentteista hieman ärtynyt, mutta lopulta olin hyvilläni, että joku puhui minulle suoraan ja auttoi näkemään koko asian eri näkökulmasta sekä tuki minua toimimaan uudella tavalla.

6. Älä lannistu, vaikkei kaikki mene niin kuin suunnittelet ja kohtaat umpikujia. Jatka pää pystyssä eteenpäin ja taistele vielä vähän kovemmin.

Taisteleva tutkimusmenetelmä on mahdollistanut opinnäytetyöni etenemisen silloinkin, kun turhautuminen iskee ja usko oman työn järkevyydelle horjuu. Sitä on tapahtunut monta kertaa. Ensin lopetin työt Kokkotyö-säätiöllä ja olin tilaajaa vailla. Monenlaisten keskustelujen jälkeen oikeaa tilaajaa ei tuntunut löytyvän. Sitten iski korona. Juuri kun olin löytänyt tilaajan, ymmärsin, että en halua enää todistaa sosiaalisen taiteen vaikuttavuutta, vaan luoda mahdollisuuksia ja näin koko opinnäytetyön luonne muuttui. Ja sitten en taaskaan löytänyt työlleni tilaajaa. Kun sain OMA-hankkeen kanssa yhteistyön käyntiin, moni asia on muuttunut helpommaksi. Edelleen koin suuria ongelmia esimerkiksi siinä, että työpajoihin osallistujien sitouttaminen sekä sotesektorin kanssa yhteistyön käynnistäminen oli vaikeaa. Myös kehittämistyön jatkaminen ja loppuun vieminen on ollut hyvin kivistä. Ihmiset eivät vastaa sähköposteihin, tai kun vastaavat, niin jotain hyvin erilaista kuin olin toivonut. Kaikki katsoivat palapeliä vain omista näkökulmastaan ja silloin kuva on kaikille eri näköinen, eikä aitoa vuorovaikutusta helposti tapahdu. Kokkotyö-säätiön konkurssi, kuntakokeilun sekä Keski-Pohjanmaan liiton Kulttuurimaakuntahankkeen aloitukset ovat kaikki omalta osaltaan sekoittamassa pakkaa ja joka puolella yritetään vakauttaa omaa toimintaa, eikä haluta luoda yhdessä uutta. Luovuttaminen on käynyt mielessä. Niin kuin Antti Huntuskin sanoi; kannattaisi lopettaa pään seinään hakkaaminen ja suunnata energia sinne, mihin oikeasti voi vaikuttaa. Mitä se sitten lieneekään.

Olen myös miettinyt, että jos olisin tiennyt kaiken tämän, mitä nyt tiedän jo prosessin alussa, olisiko koko prosessi ollut eri näköinen? Kyllä olisi. Toisaalta kuitenkin uskon, että kaikkea ei ole mahdollista tietää kerralla ja tiedonkeruu ja kehittäminen on prosessi, joka etenee sykleittäin, eikä ole mahdollista edetä seuraavaan vaiheeseen, ennen kuin oppii perusteet.

7. Fasilitoi yhteiskehittämisen verkosto ratkaisemaan sosiaalisen taiteen suurimmat alueelliset ongelmat.

Työpajoissa päästiin melko hyvin käsiksi niihin ongelmiin, jotka ovat toiminnan kehittämisen ja juurtumisen esteinä. Vaikka edelleen välillä ajattelen, että kulisseyksissä on vielä jotain sellaista vastustusta, jota en ole kyennyt määrittämään tai paikantamaan. Ongelmien ratkaiseminen olikin sitten hieman vaikeampi tehtävä. Sotealan ja taidealan yhteiskehittämisen hankaluuksiin nähtiin ratkaisuna se, että taideala tarjoaa sotesektorille helposti ostettavia palveluita. Toisaalta tämä ei vielä ratkaissut sitä ongelmaa, miten sotesektorille saadaan luotua kysyntää. Toisaalta voidaan ajatella, että kun tarjontaa on, herää sotesectori huomaamaan omat tarpeensa. Nykyinen tilanne Kokkotyö-säätiön konkurssin jälkimainingeissa voidaan myös nähdä positiivisena mahdollisuutena uudenlaisten palveluiden ostamiselle ja myymiselle, kun tyhjän päälle jääneille kuntoutujille tarvitaan kipeästi uusia palveluja. Kuntouttavan työtoiminnan kilpailutus vaikeuttaa palveluiden tarjoamista, mutta esimerkiksi Soiten ostaman terapiatyön osalta ostaminen ja myyminen voisi olla helppoakin. Välittäjätoiminta pitäisi saada luotua nopeasti, jotta sosiaalisen taiteen kenttä voisi hyötyä tästä epävakaaasta tilanteesta.

Sote- ja taidekentän vuorovaikutus nähtiin myös isona ongelmana. Toisaalta lohduttavaa on, ettei tämä vuorovaikutuksen hankaluus ole pelkästään Keski-Pohjanmaan ongelma, vaan asia, johon myös WHO suositteli kiinnittämään erityistä huomiota ja tukemaan muun muassa taide- ja sotealan yhteistyörakenteita (Francourt & Saoirse 2019, 56). Uskon, että tämä on yksi merkittävä asia, johon myös Keski-Pohjanmaalla pitää kiinnittää erityistä huomiota niin yhteisten verkostojen, palvelutarjottimen ja välittäjätoiminnan kuin koulutuksen kehittämisen osalta.

Moniin ongelmiin on löydetty vastaus, vaikkei vielä työpajoissa, niin sen jälkeen. Esimerkiksi sosiaalisen taiteen sisällöt ja ohjaajien riittävä ammattitaito puhututti työpajoissa paljon, mutta koen, että tämän opinnäytetyön teorialuvussa sekä sosiaalisen taiteen määritelmässä olen onnistunut kuvaamaan sosiaalisen taiteen melko kattavasti ja toimintamallissa on otettu huomioon myös ohjaajien osaaminen sekä kouluttaminen. Rahoitusongelmiin näen, että on myös löytynyt paljon vastauksia, niin erilaisten hankerahojen muodossa kuin myös siinä, että sosiaalisen taiteen kustannukset tulee loppujen lopuksi saada sotepuolen maksettavaksi, koska palvelut ovat sosiaalipalveluja niitä tarvitseville. Kuitenkin juuri nyt rahoitus kannattaa ottaa sieltä, mistä sitä tarjotaan eli hankkeista. Tiedonkulkuun ja verkoston toimivuuteen liittyvät asiat ratkaistaan

myös hankkeen avulla, kun hankekoordinaattori tai muu vastaava ottaa koppia verkoston organisoinnista ja tiedon keräämisestä. Haasteita nähtiin myös tahtotilassa sekä siinä, ettei kukaan halunnut ottaa koppia toiminnan kehittämistä. Ne, jotka kokivat asian vahvasti omakseen, eivät olleet missään organisaatiossa sellaisessa asemassa, että olisivat voineet päättää lähteä kehittämään toimintaa omanaan. Yksittäisille freelancereille taas uuden yrityksen tai yhdistyksen perustaminen asian ympärille, jossa ei ole rahoitusta tiedossa etukäteen, on liian riskialtista. Opinnäytetyössäni asia on ratkaistu siten, että prosessissa on löytynyt verkostoon ihmisiä, joita kiinnostaa yhteisten asioiden kehittäminen ja verkostoituminen ja uusi toimija tai eri toimijoiden yhdessä hakema hanke ottaa päävastuun asioiden eteenpäinviennistä.

8. Rohkaise yhteiskehittämiseen osallistuvia tahoja ja ihmisiä unelmoimaan isosti; jos kaikki olisi mahdollista, millainen sosiaalisen taiteen palvelu meillä olisi?

Unelmoiminen liittyy oleellisesti taistelevaan tutkimukseen; että osaa katsoa tilannetta erilaisesta näkökulmasta ja miettiä, että jos kaikki olisi mahdollista, niin millainen tilanne tai palvelu meillä olisi. Koen, että unelmoinnissa tässä opinnäytetyössä on onnistuttu hyvin. Niin taisteluprosessissa kuin yhteiskehittämisen työpajoissa on unelmoitu isosti. Kun lähetin vielä hieman keskeneräisen toimintamallin nähtäväksi muutamalle taholle, sain vastauksia, että malli on hyvin kunnianhimoinen. Mitä se onkin. En nähnyt järkeväksi tehdä asiaa pieneksi enää tässä vaiheessa, vaan tulee ajatella isosti, koska konkretia kuitenkin kutistaa sitä yllättävistä suunnista. Koen, että työpajoihin saatiin luotua sellainen ilmapiiri, että keskustelu saattoi olla avointa ja vapaata ja unelmoinnille oli tilaa ja mahdollisuuksia, kun kaikki eivät vain yrittäneet hyötyä tilanteesta itse, vaan nähtiin yhteistyön mahdollisuudet.

9. Kuuntele yhteiskehittämiseen kutsuttuja tahoja sekä ihmisiä ja muodosta sosiaalisen taiteen alueellisesta tilasta ja tulevaisuudesta kokonaiskuva.

Kokonaiskuva sosiaalisen taiteen tilasta ja kehittämisestä Keski-Pohjanmaalla on muodostunut pikkuhiljaa ja yhtenä oleellisena osana on ollut puhelin- ja sähköpostikeskustelut eri tahojen kanssa. Vaikka toisaalta, mitä enemmän olen lukenut ja kuullut, sitä vähemmän välillä tuntuu, että ymmärrän. Tuntuu, että sosiaalisen taiteen tilassa ja kehittämisessä vaikuttaa jotkut aivan muut kuin loogiset syy-seuraussuhteet. Tämä taistelu olisi pitänyt käydä jo aiemmin.

Olen pohtinut maakunnan kokonaiskuvaa toimintaehdotuksia kirjoittaessani. Miten käsitykseni siitä, mikä olisi alueellisesti sosiaaliselle taiteelle hyväksi, on kehittynyt? Miksi olen tuonut esiin toimintaehdotuksissa tietyt tahot tai askeleet, vaikka paljon muitakin mahdollisuuksia on kehittämistyön aikana ollut esillä? Miten olen varmistunut siitä, että kokonaiskuvani on oikea ja ehdottamani toimenpiteet ovat parhaat mahdolliset varsinkin, kun en tutkimuseettisistä syistä halunnut tuoda kaikkia tutkimuksessa mukana olleita tahoja nimineen esiin, vaan tarjota heille ainakin osittaisen anonymiteetin? Olen luottanut siihen, että tahot, joille olen esitellyt esimerkiksi toimintamallia, ovat olleet rehellisiä sitä kommentoidessaan. Toisaalta tiedostan sen, että useat tahot ovat ottaneet melko puolueettoman kannan eivätkä ole taipuneet suuntaan tai toiseen. Osaksi toimintaehdotusten kokoaminen onkin ehkä ollut hakuammuntaa, koska esimerkkejä vastaavista prosesseista, joihin verrata on ollut hyvin vähän tai en ole osannut niitä löytää.

On siis olemassa vaara, että tässä opinnäytetyössä esittelemäni kokonaiskuva Keski-Pohjanmaan tilanteesta niin sosiaalisen taiteen palveluiden kuin kehittämisverkoston tahtotilan ja prosessin suhteen on virheellinen. Todennäköisesti se on joiltain osin ainakin puolueellinen. Olen tämän opinnäytetyön teorialuvussa esitellyt sosiaalisen taiteen menetelmiä sekä vaikuttavuutta ja asemaa sekä pohdinnassa määrittänyt sosiaalisen taiteen käsitteen. Olen itse täysin vakuutunut siitä, että tämä sosiaalisen taiteen menetelmä toimii ja hyvät käytännöt esimerkiksi Legionateatterista ovat sovellettuina toistettavissa Keski-Pohjanmaalla, kunhan toimintaan löydetään oikeat henkilöt sitä tekemään. Tämä vahva uskoni sosiaalisen taiteen menetelmään varmasti värittää toimintaani sekä laatimiani ehdotuksia ja heijastuu näkemässäni kokonaiskuvassa. Valitsemani menetelmät tukevat tätä toimintatapaani. Kuljeskelun aikana on oleellista tehdä monenlaisia valintoja etenemisestä sekä siitä, mitä jätetään tekemättä, eikä kuljeskelussa syntynyt prosessi aina ole suoraviivainen ja selkeä jatkumo (Sotkasiira, Rannikko, Rapo & Ryyänen 2021, 251). Tässä opinnäytetyössä olen tarkoituksella tuonut esiin myös sen syntyprosessin, enkä ainoastaan kiillottanut tuloksia.

10. Löydä sosiaalisen taiteen palvelulle palveluntuottaja, rahoitusmalli sekä palveluohjausmalli ja kriteerit.

Pitkään ajattelin epäonnistuneeni yhdessä päämäärässäni eli sosiaalisen taiteen palveluntuottajan löytämisessä, koska kuvittelin alussa koko kehittämisprosessin ja varsinkin tulokset erilai-

siksi. Nyt koen, että olen löytänyt enemmän kuin palveluntuottajan. Ykspihlajan asukasyhdistys ja Ykspila Social Club on ensimmäinen toivottavasti monista palveluntuottajista, joka aloittaa sosiaalisen taiteen toiminnan kuntouttavan työtoiminnan palveluntuottajana. Ohjautuminen palveluun on sinänsä melko yksinkertaista: sinne ohjaututaan samoin kuin muuhunkin kuntouttavaan työtoimintaan. Kevään 2021 aikana jää nähtäväksi, kuinka paljon mainostusta joudumme järjestäjinä tekemään, että saamme ryhmät aloittamaan. Uskon, että ohjautumiseen voin vaikuttaa paljon muun muassa ohjaus- ja neuvontatyötä tekevien videokoulutuksilla. Kriteerit sen sijaan on toistaiseksi vielä palvelun laadulle sekä ohjautuvuudelle tekemättä ja se jää nähtäväksi, miten tämä tullaan Ykspihlajan Asukasyhdistyksessä järjestämään. Toivon, että koko sosiaalisen taiteen kenttä ei tule kuitatuksi alkavalla Social Clubin sosiaalisen sirkuksen ja -tatterin toiminnalla, vaan nähdään, että se on vain alkusysäys ja pieni pala tulevaa suurempaa mallia.

11. Paketoi kehittämistyössä syntyneet ideat ja ymmärrys sosiaalisen taiteen toimintamalliksi sekä konkreettisiksi toimintaehdotuksiksi siitä, miten sosiaalisen taiteen kehittämisen prosessia tulisi viedä eteenpäin.

Toimintamallin kehittämisessä olen ottanut huomioon sekä keräämäni aineiston sosiaalisesta taiteesta, niin tutkimukset, artikkelit ja suositukset kuin hyvien käytänteiden kartoituksessa kerätyn tiedon, että työpajoissa syntyneet ideat ja unelmat. Toimintamallin synnyttämisessä olen käyttänyt johtoajatuksena sitä, että jos kaikki olisi mahdollista, millainen olisi kaikkein hienoin rakenne ja palvelu. Olen kuitenkin pyrkinyt olemaan suunnitelmissa realistinen ja pohjaamaan ideat ja mallit jo vaikuttavaksi todistettuun työtapaan sekä suhteuttaa ne alueen mahdollisuuksiin ja väkilukuun. Uskon, että syntynyt malli on mahdollista toteuttaa muutaman vaiheen kautta, mutta sitä pitää toki kehittää edelleen hankkeen hakijoiden toimesta.

12. Jaa tutkimuksessa syntynyt tieto sekä toimintamalli kulttuurihyvinvointikentälle sekä Keski-Pohjanmaan toimijoille videokoulutuksen muodossa.

Suunnittelin aluksi toteuttavani useita videokoulutuksia sosiaalisesta taiteesta. Oman koulutuksensa olisivat saaneet ainakin osallistujat ja lähettävät tahot. Videokoulutusten toteuttamisessa vaikeaa on ollut muun muassa se, että videot piti suunnitella etukäteen, ennen kuin kaikki asiat

ovat todellisuudessa loksahaneet eteenpäin. Lopulta OMA-hankkeen kanssa ensimmäiseksi videoksi valikoitui sosiaalisen taiteen 13 kohdan määritelmän kuvaaminen yhdessä sosiaalisen taiteen asiakasryhmän kanssa. OMA-hanke on tehnyt erilaisia videoita kulttuurihyvinvoinnista ennenkin ja toivottavasti teemme useampia videoita yhteistyönä myös jatkossa.

13. Kirjoita taisteluprosessissa syntynyt uusi tieto, oivallukset, käsitteet, kehittämissuhteet, mutkat ja muu oppimasi ylös ja jaa se muille luettavaksi opinnäytetyössäsi.

Opinnäytetyön kirjoittaminen on ollut hyvin innostavaa, vaikka monessa kohdassa on ollut haastavaa löytää mahdollisimman paljon muita hyödyttävä tapa kertoa tästä prosessista. Rajaaaminen on ollut hyvin hankalaa; tuntui monesti, että haluan opinnäytetyölläni pelastaa koko maailman eli olen haukannut liian ison palan ja kaiken keräämäni tiedon tiivistäminen yhteen opinnäytetyöhön on mahdotonta.

Minua on suuresti auttanut opinnäytetyöohjaajani, joka on kannustanut minua puskemaan eteenpäin ja kaivamaan syvemmältä ja uskonut siihen, että myös ei niin tyypillisellä tavalla voi syntyä merkittävä opinnäytetyö. Suuri kiitos kuuluu myös työni tilaajille, OMA-hankkeen Minna Koivulalle ja Sanna-Kaisa Karvoselle, jotka ovat kannustaneet minua pitkin matkaa ja ihmetelleet sitä, miten en luovuta vaan painan eteenpäin. Se on antanut voimaa. Lisäksi Humanikin luokkatoverini ja erityisesti samassa opinnäytetyöryhmässä olevat ovat olleet tukena ja tsemppareina. Kiitoksensa ansaitsevat myös työtäni prosessin aikana lukeneet ja kommentoineet sekä kaikki kehittämisessä mukana olleet. Kiitos! On ollut ilo tehdä matkaa yhdessä!

6.3 Lopuksi

Mitä pitäisi vielä tapahtua, että sosiaalisen taiteen palvelut juurtuisivat niin Keski-Pohjanmaalle kuin muillekin palveluja tarvitseville alueille ja sosiaalisen vahvistamisen tarpeessa olevilla ihmisillä olisi niihin mahdollisuus hakeutua? Nykyajan vaikuttamisen keinot ovat moninaiset ja monet lähtevät ajamaan tärkeiksi katsomiaan asioita esimerkiksi kuntapolitiikkaan. Minä haluan uskoa, että yhteiskunnassamme on muitakin vaikuttamisen tapoja kuin kädet sidotuksi politiikoksi ryhtyminen. Millaisia ne tavat sitten ovat? Voiko yksittäinen ihminen omalla toiminnallaan vaikuttaa järjestelmäämme? Onko tällaisella taistelevalla tutkimuksella yhteiskunnallista merkitystä? Vai lähteekö muutos aina suurista instituutioista? Miksi sosiaalinen taide ei

ole jo järjestäytynyt osa palvelujärjestelmäämme? Todisteita, suosituksia ja esimerkkejä on useampaankin opinnäytetyöhön. Mitä vielä pitää tapahtua ja kenen pitää toimia, jotta palvelut muuttuvat ja kehittyvät tähän aikaan sopiviksi ja ihmisiä oikeasti innostaviksi ja auttaviksi?

Keski-Pohjanmaalla, kuten muuallakin Suomessa, sosiaalipalveluiden työntekijöistä on pulaa ja työ koetaan usein raskaana ja vaativana (Oosi 2021). Näen, että sosiaalisella taiteella on paljon mahdollisuuksia edesauttaa myös sosiaalipalveluiden työntekijöiden työssä jaksamista ja lisätä heidän innostustaan omasta työstään. Sosiaalinen taide voi olla mukana ratkaisemassa sosiaalialan työvoimapulaa ja työntekijöiden tiuhaa vaihtumista sekä tuoda vaikuttavuutta ja motivoivia ja toivoa herättäviä palveluja sosiaalialan ja hyvinvoinnin edistämisen palveluihin ja rakenteisiin. Haluaisin nähdä, että sosiaalisen taiteen määritelmäni on yhtenä työkaluna tuquemassa sotepalvelujen ja hyvinvoinnin edistämisen sekä taidealojen uusia yhteistyön muotoja.

Toivon, että tästä opinnäytetyöstä on hyötyä muille, jotka kamppailevat kulttuurihyvinvointipalvelujen juurruttamisen kanssa. Haluaisin nähdä, että sosiaalisen taiteen määritelmäni myös auttaisi muita toimijoita kulttuurihyvinvointikentän hahmottamisessa ja tulisi laajemminkin käyttöön hyvinvointia tuottavien ja mielenterveyttä tukevien yhteisöllisten sosiaalisen kuntoutuksen -ja vahvistamisen kentillä toimivien taideryhmien nimenä. Lisäksi haluan uskoa, että opinnäytetyössä esitellyt toimintamalli ja toimintaehdotukset rakentavat suuntaviivoja Keski-Pohjanmaan sosiaalisen taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin kehittämiseksi. Koen, että opinnäytetyöstä on jo nyt ollut paljon hyötyä aiheen esille nostamisessa ja tiedon levittämisessä ja useat tahot ovat saaneet kimmokkeen lisätä sosiaalisen taiteen elementtejä omiin palveluihinsa. Opinnäytetyössä on myös laitettu alulle alueellinen verkosto sekä alueellisen kehittämishankkeen hakemisen suunnittelu.

Keski-Pohjanmaalla moni asia kuntoutuksen ja sosiaalisen taiteen kentillä on muuttunut viimeisen vuoden aikana. Kaikesta en tokikaan ota kunniaa tälle opinnäytetyölle, mutta näen, että opinnäytetyön kehittämisprosessi on ollut mukana edesauttamassa sosiaalisen taiteen aseman vahvistumisessa maakunnassa. Toivon myös, että samalla kun tietoisuus kulttuurihyvinvoinnista ja sosiaalisesta taiteesta kasvaa, löytyy joukosta rohkeita ja näkemyksellisiä ihmisiä, joilla on innovatiivisia ideoita ja he uskaltavat tarttua haasteisiin ja nähdä asiat uudessa valossa. Tahdotaisin nähdä, että tämä opinnäytetyö rohkaisee muitakin tekemään taistelevaa tutkimusta ja taistelemaan sen puolesta, mihin uskoo sekä niiden puolesta, jotka eivät syystä tai toisesta siihen itse kykene.

LÄHTEET

- After Eight 2020. *After Eight Alive and kicking*. Internetsivu. <http://aftereight.fi/ae/index.cgi?t=4,1> Viitattu 18.11.2020
- Aholainen, Mari, Jäntti, Saara, Tammela, Annika & Tanskanen, Jani 2021. *Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen*. Lääkärilehti. Katsausartikkeli 5.3.202, 9/2021 vsk. 76. Viitattu 25.4.2021. <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/miten-taide-vaikuttaa-kulttuurisia-nakokulmia-hyvinvointiin-ja-terveyteen/?public=29e7a5eeae789608f35becb2cc8ef7a4&fbclid=IwAR0JWBFMJgNvwB4FarmUyyKQJecig8JC6DS1pbluXeXmGu7qhEX2ao3jLY>
- Airola, Sara 2020. Messenger-keskustelu. Sirkuskoulu Kuu 6.3.2020, 8:30
- Aitolehti, Anni-Veera 2019. *Ankeuttajat ja teatteripajan onni. Kuntouttavan työtoiminnan psykodraamallinen teatteriprosessi*. Helsingin psykodraamainstituutti. Ei julkaistu. Artikkelin voi tilata osoitteesta: anniveera.aitolehti@gmail.com
- Aitolehti, Sirkku & Silvola, Kirsti (toim.) 2009. *Suhteiden näyttämyöt. Näkökulmia psykodraamaan*. Helsinki: Duodecim.
- Arts Equal 2020. *Tietoa hankkeesta*. Viitattu 9.3.2020. <https://sites.uniarts.fi/fi/web/artsequal/tietoa-hankkeesta>
- Centria ammattikorkeakoulu 2021a. *OMA-hanke. Hankkeen esittely. OMA-hanke*. Viitattu 13.3.2021. <https://tki.centria.fi/hanke/oma-osa-minusta-osana-meita/8052/8052/8052>
- Centria ammattikorkeakoulu 2021b. *OMA-hanke. Etusivu*. Viitattu 13.3.2021. <https://tki.centria.fi/hanke/oma-osa-minusta-osana-meita/2378>
- Centria-ammattikorkeakoulu 2021c. *OMA-hanke. Hankkeen esittely. Osallisuuden merkistö*. Viitattu 13.3.2021. <https://tki.centria.fi/hanke/oma-osa-minusta-osana-meita/8811/8811/8811>
- Centria-ammattikorkeakoulu 2021d. *OMA-hanke. Hankkeen esittely. Osallisuuspelejä*. Viitattu 13.3.2021. <https://tki.centria.fi/hanke/oma-osa-minusta-osana-meita/8812/8812/8812>
- Centria-ammattikorkeakoulu 2021e. *OMA-hanke. Kehittäjäasiakkuus. Ryhmätoiminta*. Viitattu 13.3.2021. <https://tki.centria.fi/hanke/oma-osa-minusta-osana-meita/8792/8792/8792>
- Ekoluoma, Raisa 2016. Prologi. *Kymmenen vuotta esittävää taidetta – mikä on seuraava askel?* Teoksessa: Ekoluoma, Raisa & Hyttinen, Hilikka 2016. Samassa tilassa. Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana. Centria Raportteja ja selvityksiä 15. Centria ammattikorkeakoulu. Viitattu 18.3.2021. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121138/978-952-7173-13-8%20.pdf?sequence=1>
- Etelä-Savon maakuntaliitto 2019. *Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon*. Raportti hankkeen tuloksista 2017–2018.
- Fancourt, D. & Saoirse, F. 2019. *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Health Evidence Network synthesis report 67. World

- Health Organization, WHO. Viitattu 18.3.2021. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>
- Gynther, Heli 2020. *Kulttuurihyvinvointisuunnitelma*. Email heli.gynther@esavo.fi 10.6.2020
- Hagström, Lotta 2011. *Selvitys Pohjanmaan taidetoimikunnan hyvinvointipalveluhankkeista*. Pohjanmaan taidetoimikunta. Viitattu 10.3.2020. https://thl.fi/documents/10531/123644/Pohjanmaa_Suomeksi.pdf
- Hallas, Ursula 2012. Sosiaalinen taide. Hämmötelmä sosiaalisen taiteen eetokseksi. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö. Viitattu 2.8.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012102314586>
- Hallitusohjelma 2019. *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019*. Osallistava ja osaava Suomi. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 31. Viitattu 3.6.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Heikkilä, Miia 2017. *Taide hyvinvointipalveluissa*. Teoksessa Minna Hautio (toim.). Taide yhdistää. Monialaisuus osallistavan taiteen voimavarana. Humanistinen ammattikorkeakoulu: Hyvinvoinnin välitystoimisto, 25–48. Viitattu 10.6.2020. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140076/978-952-456-282-9.pdf?sequence=1>
- Heikkinen, Sanna 2018. *TOIVOSTA EPÄTOIVOON JA TAKAISIN. Toivon ilmeneminen ja rakentuminen mielenterveyskuntoutujien kertomuksissa*. Sosiaalipsykologian pro gradu tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itäsuomen yliopisto. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20181329/urn_nbn_fi_uef-20181329.pdf
- Hernelahti, Jenni 2017. *”Itsensä löytämistä ja käännekohta elämässä”*. Työttömien nuorten teatteripajan vaikutuksia osallistujiin. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Yhteisöpedagogi. Opinnäytetyö (YAMK). Viitattu 11.3.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705096974>
- Holopainen, Heini 2021a. *Kokkotyö-säätiön toiminta voi loppua jo helmikuussa – työntekijät ja satoja pitkäaikaistyöttömiä tyhjän päälle*. Uutinen. Yle 22.1.2021. Viitattu 17.3.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11750140>
- Holopainen, Heini 2021b. *Työllisyyden kuntakokeilu käynnistyy – Keski-Pohjanmaalta mukana kahdeksan kuntaa*. Uutinen. Yle 1.3.2021. Viitattu 17.3.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11814493>
- Houni, Pia 2019. *Taide ja kulttuuri vaikuttavat hyvinvointiin. Tiedosta toimintaan*. Taiteen edistämiskeskus, Taiteen käytön, hyvinvoinnin ja osallistamisen kehittämisohjelma. Viitattu 29.5.2020. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/06/taidejakulttuuri vaikuttavat-hyvinvointiin_.pdf
- Houni, Pia 2021a. *Taide keskellä arkea. Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvoinnin selvitys 2015–2020*. Etelä-Pohjanmaan liitto. Viitattu 12.3.2021. https://epliitto.fi/wp-content/uploads/2021/03/B_94_Taide_keskella_arkea_Etela-Pohjanmaan_kulttuurihyvinvoinnin_selvitys-2015n2020_web.pdf

- Houni, Pia 2021b. *Esitys kulttuurihyvinvointiselvityksestä*. Taide keskellä arkea! Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvoinnin selvitys 2015–2020. Kulttuurikaffit. Etelä-Pohjanmaan liitto. Teams-kokous 11.3.2021
- Houni, Pia, Turpeinen, Isto & Vuolasto, Johanna 2020. *Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus. Viitattu 12.12.2020 <https://www.taike.fi/documents/10921/1332027/Kulttuurihyvinvoinnin+k%C3%A4sikirja/00390626-4ee5-c833-3a72-28f388ce5781>
- Huttunen, Rauno & Heikkinen Hannu 1999. *Kriittinen teoria ja toimintatutkimus*. Teoksessa Heikkinen, Hannu, Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti (toim.) Siinä tutkija missä tekijä, Jyväskylä: Atena. 155–186.
- Häkkinen, Lotta 2017. *Sosiaalipedagogiikka ja osallistava taide*. Teoksessa Minna Hautio (toim.). Taide yhdistää. Monialaisuus osallistavan taiteen voimavarana. Humanistinen ammattikorkeakoulu: Hyvinvoinnin välitystoimisto, 20-25. Viitattu 10.6.2020. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140076/978-952-456-282-9.pdf?sequence=1>
- Häli, Aino 2020. VS: *Sosiaalisen taiteen 3. työpaja huomenna*. Email aino.hali@kamari-orkesteri.fi 20.10.2020.
- Ikonen, Piia-Elina, 2018. *Oikeastaan ei ole kyse sosiaalisesta kuntoutuksesta - on kyse nuorista*. Teoksessa Kostilainen & Nieminen. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, Diak työelämä 13, 261–278. Viitattu 5.3.2021. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Ty-elama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Jääskelä, Anniina, Koskinen, Jenni & Solla, Saana, 2017. *Mielenterveyskuntoutujien toivoa edistävät tekijät*. Kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Metropolia korkeakoulu. Viitattu 11.5.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/142560/koskinen_jenni-solla_saana-jaaskela_anniina.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jakobsson, Hanna 2018. *Teatteriprojekti sosiaalisen kuntoutuksen menetelmänä työpajalla*. Vaasan ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö. Viitattu 12.3.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018112818928>
- Jalava, K. 2016. *Sirkusunia. Sosiaalista sirkusta mielenterveyskuntoutujille*. Opinnäytetyö, sosionomi AMK. Diakonia ammattikorkeakoulu, Pieksämäki. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/115435/Sirkusunia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Jantti, Saara & Loisa, Janne (toim.) 2018. *THEATRE eli Kotiteatteriprojekti. Teatteri toipumisen välineenä -hankkeen loppuraportti*. Viitattu 8.3.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7679-8>
- Jantti, Saara 2021. *Dokumentti ja sosiaalinen teatteri*. Email saara.j.jantti@jyu.fi 22.3.2021 ja 24.3.2021.
- Järviluoma, Laura 2021. Suullinen tiedonanto. 12.3.2021.

- Järviluoma, Laura, Koski, Anne & Tuomi, Satu 2021. *Legioonateatterin metodi. Sosiaalisen teatterin opas*. Tampere: Legionateatteri ry. Viitattu 23.3.2021. <https://legioonateatteri.fi/legioonateatterin-metodi-sosiaalisen-teatterin-opas/>
- Jussilainen, Anna 2019. Yhteisötaide: *Historiaa, määrittelyjä ja käytäntöjä*. Teoksessa: Monni, Kirsi ja Törmi, Kirsi (toim.). Yhteisö ja taide: teemoja ja näkökulmia 2000-luvun taiteilijan laajentuneeseen toimintakenttään. Teatterikorkeakoulu, Taideyliopisto. Helsinki: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 71. Viitattu 12.3.2021. <https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/yhteisotaide-historiaa-maarittelya-ja-kaytantoja/>
- Juurinen, Helinä 2020. *Lasten ja nuorten kulttuurilähete lisää kulttuurista osallisuutta Pohjois- ja Etelä-Savon Verso-kunnissa*. LAKU-lähete. Kulttuuri sotessa – Näytön paikka -verkko-seminaari 28.5.2020. Etelä-Savon kulttuurihyvinvointiverkosto Taikuhyve ja Parasta Etelä-Savoon-hanke. Viitattu 10.6.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=VujV62g5UDM>
- Jyväskylän kaupunki 2021. *Nuorten taidetyöpaja*. Internetsivu. Viitattu 8.3.2021. <https://www.jyvaskyla.fi/nuoriso/toiminta/nuorten-taidetyopaja>
- Kaattari, Minna & Suksi, Ismo (toim.) 2019. *Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa*. Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän raportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 8.6.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4069-7>
- Kaikukortti 2019. *Kaikukortin valtakunnallinen yleisesite 2019*. Elämyksiä kulttuurista, Kaikukortilla maksutta sisään. Kulttuuria kaikille. Viitattu 8.3.2021. https://kaikukortti.fi/wp-content/uploads/2020/03/Kaikukortti_taitettu_yleisesite_2019.pdf
- Kaikukortti 2021a. Historia. *Mistä kaikki alkoi?* Internetsivu. Viitattu 8.3.2021. <https://kaikukortti.fi/lisatietoa/historia/>
- Kaikukortti 2021b. *Alueet*. Internetsivu. Viitattu 8.3.2021. <https://kaikukortti.fi/etusivu-2/alueet/>
- Kakko, Sofia-Charlotta & Karkkola, Piia (toim.) 2011. *Sosiaalisen sirkuksen hyvien käytäntöjen opas*. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Sosiaalinen sirkus -hankkeen julkaisu. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kallio, Maaret 2020. *Mielenterveys rakentuu arjessa, joka ei saa kriisissäkään menettää toivoaan*. Teoksessa Tulevaisuusvaliokunta. Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä, 141–152. Viitattu 22.3.2021. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_1+2020.pdf
- Karvonen, Sanna-Kaisa & Koivula, Minna 2020. *Helmikortit käyttöopas*. Centria-ammattikorkeakoulu. Viitattu 1.3.2021 <http://projekti.centria.fi/data/liitteet/4f324c47133d4f1b88be24b1c9744f27.pdf>
- Kase 2020. *Keski-Pohjanmaan tilastoja*. Viitattu 18.11.2020. <http://www.kase.fi/tilastot/>
- Keskipohjanmaa 2020. *Keski-Pohjanmaan liiton Kulttuurimaakuntahankkeelle 170 000 euroa – Hanke käynnistetään mahdollisimman pian*. Uutinen. Keskipohjanmaa 25.11.2020. Viitattu 17.3.2021. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/605791>

- Kleemola, Hanna 2019. Liite 4. *Kulttuurisote Pohjanmaalla*. Teoksessa Lehmusaho, Mervi & Kleemola, Hanna (toim.), Siltanen, Kirsi, Rouhelo, Anne, Virjonen, Kaija, Vienamo, Esa, Kleimola, Piia, Mäkinen, Eeva, Rosenlöf, Anna-Mari 2019. *Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke*. Yhteinen loppuraportti 1/ 2019. 60. Viitattu 12.3.2021. <https://www.obotnia.fi/assets/Sidor/1/79/Kulttuurisote-loppuraportti-kokohanke.pdf>
- Kluukeri, Iina 2021. *Kokkotyö-säätiön toiminta loppuu – säätiö haetaan konkurssiin*. Uutinen. Yle Keski-Pohjanmaa. Viitattu 15.2.2021 <https://yle.fi/uutiset/3-11769835>
- Koivisto, Taru-Anneli, Lehikoinen, Kai, Lapio, Pauliina, Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria & Salanterä, Sanna 2020. *Kulttuuri ja taide sairaaloissa ja muissa terveyspalveluissa*. Toimenpidesuositus. Arts Equal Policy Brief 1/2020. Taideyliopisto. Viitattu 13.3.2021. <https://sites.uniarts.fi/documents/14230/0/artsequal+-+toimenpidesuositus+-+2020+-+nro+1+%E2%80%93+2020+08+14+NETTI.pdf/e9eb7dd8-d0e7-2879-2816-b7cf56c9980f?t=1599650585009>
- Koivula, Minna & Karvonen, Sanna-Kaisa 2020. *Elävä portfolio*. Centria raporteja ja selvityksiä 43. Centria ammattikorkeakoulu. Viitattu 13.3.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020052538998>
- Koivula, Minna 2020a. Opinnäytetyösuunnitelma. Email minna.koivula@centria.fi 23.9.2020.
- Koivula, Minna 2020b. Suullinen tiedonanto. 27.8.2020.
- Kokkolan kaupunginteatteri 2020a. *Teatterileirit*. Viitattu 10.3.2020. <https://kokkolanteatteri.fi/teatterileiri/>
- Kokkolan kaupunginteatteri 2020b. *Yleisötyö*. Viitattu 10.3.2020. <https://kokkolanteatteri.fi/liiput-ja-palvelut/yleisotyo/>
- Kokkolan kaupunki 2019a. *K.H. Renlundin museo. Taide boxissa -hanke. Taide ja hyvinvointi*. Viitattu 9.3.2020. https://www.kokkola.fi/palvelut/kulttuuripalvelut/museot_ja_perinneyot/kh_renlundin_museo/hankkeet/nomad/taide/fi_FI/nomad/
- Kokkolan kaupunki 2019b. *Rokkikoulu. Toteuta musiikillinen unelmasi Rokkikoulussa*. Viitattu 10.3.2020. <https://www.kokkola.fi/palvelut/nuorisopalvelut/Rokkikoulu/>
- Kokkolan kaupunki 2019c. *Mun juttu – meidän tulevaisuus -hanke*. K. H. Renlundin museo. Viitattu 1.3.2021. https://kokkola.navigo.fi/palvelut/kulttuuripalvelut/museot_ja_perinneyot/kh_renlundin_museo/hankkeet/menneethankkeet/mun_juttu/fi_FI/hankkeet/
- Kokkotyö-säätiö 2019. Varkun, Nuorten varhaisen kuntoutuksen ohjausryhmän muistio. 27.9.2019. Ei julkaistu.
- Korhonen, Riikka 2019. *Toipumisen palasia. Recovery-mallin elementit. Opinnäytetyö*. Sosiaali- terveys- ja liikunta-ala. Kuntoutuksen ohjaaja AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.5.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/221010/Opinn%c3%a4ytety%c3%b6%c2%ad%c2%ad_SRE13S1%c2%ad_Korhonen_Riikka%c2%ad.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari 2018. *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, Diak työelämä 13. Viitattu

- 5.3.2021. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Ty-oelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- KULTA ry 2021a. *Mikä on KULTA? KULTA ry on kulttuuri- ja taidealan edunvalvoja*. Viitattu 19.3.2021. <https://kulttuurijataide.fi/mika-on-kulta/>
- KULTA ry 2021b. *Aineistoja. Tietokortit*. Viitattu 19.3.2021. <https://kulttuurijataide.fi/aineistoja/>
- KULTA ry 2021c. *Mikä on KULTA? Strategia. KULTA ry:n tehtävä*. Viitattu 19.3.2021. <https://kulttuurijataide.fi/mika-on-kulta/strategia/>
- Kulttuuria kaikille 2020. *Kaikukortti*. Internetsivu. Viitattu 8.6.2020. <http://www.kulttuuria-kaikille.fi/kaikukortti>
- Kulttuurikauppila 2021. *Lähde! Taiteesta osallisuutta. Taiteesta osallisuutta 2020–2023*. Viitattu 13.3.2021. <https://www.kulttuurikauppila.fi/lahde-taiteesta-osallisuutta/>
- Kylmä, Jari 1996. *Toivon dynamiikka: inhimillisen olemassaolon uudistuksen lähde*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Känkänen, Päivi & Rainio, Anna Pauliina 2010. *Suojassa, mutta näkyvässä – taidelähtöinen toiminta osallisuuden rakentajana lastensuojelussa*. Artikkelit. Nuorisotutkimus 28, 4–20.
- Känsälä, Kai-Eerik 2021a. Koordinoitihanke. Email kai-eerik.kansala@keski-pohjanmaa.fi 4.2.2021.
- Känsälä, Kai-Eerik 2021b. Suullinen tiedonanto. 25.3.2021.
- Laakso, Johanna 2021. Messenger-viesti 10.3.2021 klo: 17.38.
- Laitinen, Liisa 2017a. *Näkökulmia taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksiin*. Kooste. Sitra. Viitattu 1.6.2020. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksiin/>
- Laitinen, Liisa 2017b. *Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista*. Sitra. Viitattu 11.3.2021. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/>
- Laitinen, Liisa, Jakonen, Olli, Lahtinen, Emmi & Lilja-Viherlampi Liisa-Maria 2020. *From grass-roots activities to national policies – the state of arts and health in Finland*. Arts & Health. An International Journal for Research, Policy and Practice. Informa UK Limited. Viitattu 10.3.2021. <https://doi.org/10.1080/17533015.2020.1827275>
- Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019.
- Lampinen, Piia & Ylinen, Heidi 2020. Tolkkupajan projektipäällikkö & projektikoordinaattori. Teams 14.12.2020. Haastattelija: Anni-Veera Aitolehti
- Lattunen, Noora 2018. *Teatteri sosiaalisen vahvistamisen ja kahdensuuntaisen integraation menetelmänä. Case: Kotouttamista ja kulttuuria*. Opinnäytetyö. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Humanistinen ammattikorkeakoulu

- Lehmusaho, Mervi & Kleemola, Hanna (toim.), Siltanen, Kirsi, Rouhelo, Anne, Virjonen, Kaija, Vienamo, Esa, Kleimola, Piia, Mäkinen, Eeva, Rosenlöf, Anna-Mari 2019. *Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke*. Yhteinen loppuraportti 1/ 2019. Viitattu 12.3.2021. <https://www.obotnia.fi/assets/Sidor/1/79/Kulttuurisote-loppuraportti-kokohanke.pdf>
- Lehtinen, Tapio 2021. *Kokkola parantaa työttömien palveluita – työllisyyden kuntakokeiluun osallistuu 2 700 asiakasta kahdeksasta keskipohjalaiskunnasta*. Uutinen. Keskipohjanmaa 16.3.2021. Viitattu 17.3.2021. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/612626>
- Levijoki, Sanna-Mari 2021. Suullinen tiedonanto 17.2.2021.
- Lindh, Jari, Härkää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) 2018. Johdatus sosiaaliseen kuntoutuksessa. Lapland University press: Rovaniemi. Viitattu 25.5.2020. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63636/Sosiaalinen_kuntoutuksessa_pdfA.pdf;jsessionid=9287773F176B00D72CF9B31430A5AA9E?sequence=...
- Lintervo, Annika 2007. Taiteelliset lähtökohdat. *Yhteisötaide lopputyöni työpajojen taustafilosofiana*. Internetsivu. Viitattu 11.2.2021. <http://www.yhteisötaide.net/sivut/taide/>
- Lundbom, Pia & Herranen, Jatta (toim.) 2011. *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.3.2021. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/12/humak-sos-vahvistaminen-verkko.pdf>
- Merikivi, Henna 2009. *Yksilö ja ryhmä psykodraamaterapiassa*. Teoksessa Aitolehti, Sirkku & Silvola, Kirsti (toim.). Suhteiden näyttämö. Näkökulmia psykodraamaan. Helsinki: Duodecim. 101-110.
- Meriläinen, Rosa 2021. *Kirje maakuntajohtajille kulttuurin ja luovien alojen asemasta maakunnan strategiassa*. 4.2.2021. KULTA ry. Viitattu 19.3.2021. <https://kulttuuri-ja-taide.fi/kirje-maakuntajohtajille-kulttuurin-ja-luovien-alojen-ase-masta-maakunnan-strategiassa/>
- Mieli ry 2018. *Suomi mielenterveyden mallimaaksi: Mieli 2.0 – Uusi kansallinen mielenterveys- ja päihdeohjelma vuoteen 2025*. Suomen mielenterveys ry. Viitattu 29.5.2020. <https://mieli.fi/fi/suomi-mielenterveyden-mallimaaksi-mieli-20-%E2%80%93-uusi-kansallinen-mielenterveys-ja-p%C3%A4ihdeohjelma-vuoteen>
- Mustonen, Minna 2021. *Keski-Pohjanmaan kansanopistolla Kälviällä saa opiskella luovasti tavoittein tai ilman niitä – "Taide on paras väline, joka toimii", sanoo opettaja Minttu Nikula*. Uutinen. 25.2.2021. Viitattu 23.3.2021. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/611564>
- Nieminen, Jorma 2021. Jyväskylän nuorten taidetyöpajan työntekijä ja yksi perustajista. Puhe- linhaastattelu 14.1.2021. Haastattelija: Anni-Veera Aitolehti.
- Nikula, Jouni 2019. *Taide lähti, mitä tilalle? Kokkolassa aletaan tosissaan pohtia, mitä Pohjoismaisen taidekoulun entisiin tiloihin keksittäisiin*. Keskipohjanmaa 11.2.2019. Viitattu 10.3.2020. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/563333?ref=login>
- Nikula, Minttu 2017. *"Edessämme on laaja elokuva, kun sen näkee."* Teoksessa: Kuhalampi, Anja & Laakso, Hilikka (toim.). Tässä mä olen. Tuloksia ja kokemuksia Mun juttu – meidän

- tulevaisuus -hankkeen toiminnasta. LUT Lappeenranta University of Technology. 115-125. Viitattu 18.3.2021. <https://lutpub.lut.fi/bitstream/handle/10024/161131/LUT%20Mun%20juttu%20web.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Nyqvist, Leena 2019. *Kokonainen elämä. Kulttuurisuunnitelman malli palvelutaloille*. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Liiketoiminta ja kulttuuri. Kulttuurituottaja. Opinnäytetyö (YAMK). Viitattu 10.3.2021. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/336074/Nyqvist_Leena.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu, Ritalahti, Jarmo 2015. *Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan*. Helsinki: SanomaPro.
- Oosi, Riikka 2021. *Sosiaalipalveluissa pulaa työntekijöistä Keski-Pohjanmaalla: tarvetta olisi heti kymmenelle työntekijälle. Taustalla on koulutetun työvoiman puute koko maassa*. Uutinen. Yle. 7.4.2021. Viitattu 7.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11865129>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. *Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa - mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen*. Prosenttiperiaatteen kärkihanke - esite. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 1.6.2020. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161228/Prosenttiperiaatteen%20k%c3%a4rkihanke-esite.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus*. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15. Viitattu 8.3.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-278-4>
- Oversteyns, Susanna 2021. *Lapuan kaupungin kulttuuripäällikön kommenttipuheenvuoro Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvointiselvitykseen*. Kulttuurikaffit. Etelä-Pohjanmaan liitto. Teams-kokous 11.3.2021.
- Pekkinen, Sanna 2016. *Hyvinvointitaidetta tuottamassa*. AMK-lehti. Journal of Finnish Universities of Applied Science. Viitattu 10.6.2020. <https://uasjournal.fi/tutkimus-innovaatiot/hyvinvointitaidetta-tuottamassa/>
- Pirkanmaan sairaanhoitopiiri 2017. *Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma*. Viitattu 10.3.2021. https://www.tampere.fi/tiedostot/p/gS5Dfh9gp/pirkanmaan_kulttuurihyvinvointisuunnitelma.pdf
- Purontaus, Sampo 2020. *Tiedustelu kiinnostuksesta osallistua Kaikukortti-toimintaan*. Email: sampo.purontaus@kokkola.fi 8.10.2020.
- Purontaus, Sampo 2021a. *Opinnäytetyöstäsi*. Email: sampo.purontaus@kokkola.fi 13.4.2021.
- Purontaus, Sampo 2021b. *Esiintymiskorvaukset palvelutalovierailuista*. Email: sampo.purontaus@kokkola.fi 19.4.2021.
- Rinkinen, Sanna & Sedergren, Reetta 2020. *Toipumisen arvioinnin kehittäminen mielenterveyskuntoutujien klubitalolla*. Opinnäytetyö. Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Sosiaaliala. LAB-ammattikorkeakoulu ja Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 12.5.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334885/Rinkinen_Sedergren_Opinna%cc%88ytetyo%cc%884_2020%20%281%29%20%281%29.pdf?sequence=2&isAllowed=y

- Rosenlöf, Anna-Mari 2019. *Tavallista arkea – kulttuurihyvinvointi Suomessa vuonna 2030*. Taidetutka. Viitattu 11.3.2021. <http://taidetutka.fi/2019/tavallista-arkea-kulttuurihyvinvointi-suomessa-vuonna-2030/>
- Rosenlöf, Anna-Mari 2021. *Taikusydamen kommenttipuheenvuoro Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvointiselvitykseen*. Kulttuurikaffit. Etelä-Pohjanmaan liitto. Teams-kokous 11.3.2021.
- Ruuska, Vili 2021. *Kokkotyö-säätiön toiminta loppui: Uusi palveluntuottaja hakusessa – Näin toiminnan päättyminen vaikuttaa Soiten asiakkaisiin*. Uutinen. Keskipohjanmaa 5.2.2021. Viitattu 17.3.2021. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/610284>
- Ruusuvirta, Minna, Renko, Vappu & Luonila, Mervi 2020. *Kuntien kulttuuritoiminnan nykytila ja kehittämistarpeet*. Cuporen työpapereita 12. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Viitattu 8.3.2021. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/kuntien_kulttuuritoiminnan_nykytila_ja_kehittamistarpeet.pdf
- Saari, Anni 2020. *Kokkola leikkaa kulttuurista – Leikkaus voi vähentää Keski-Pohjanmaan kamariorkesterin ja Kokkolan kaupunginteatterin valtionavustuksia jopa vuosia*. Uutinen. Keski-Pohjanmaa 21.9.2020. Viitattu 18.3.2021. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/601696>
- Salminen, Jussi 2020. Sähköpostikeskustelu Soiten kehittämisspällikön kanssa sosiaalisesta taiteesta. Kiitos vastauksestasi kyselyyn 7.10 ja 20.10.2020. Sähköposti. jussi.salminen@soite.fi
- Salminen, Jussi 2021. Sosiaalisen taiteen kehittämishanke. Email jussi.salminen@soite.fi 18.3.2021.
- Savela, Antti 2021. *Mitä uutta tekemistä Kokkotyö-säätiön asiakkaille? – Va. toimitusjohtaja Sonja Jungar-Irjala: "Ainakin terepiatyötä tekevät jäämässä tyhjän päälle"*. Kokkotyö-säätiön tilalle ei kannata perustaa uutta toimijaa, sillä Soiten ostettava kuntouttavan työtoiminnan palvelut kilpailutukseen osallistuneelta viideltä yhdistykseltä. Uutinen. Keskipohjanmaa 12.2.2021. Viitattu 17.3.2021. <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/610650>
- Saukko, Päivi 2021. *Seinäjoen sosiaali- ja terveyskeskuksen sosiaalityön tulosaluejohtajan kommenttipuheenvuoro Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvointiselvitykseen*. Kulttuurikaffit. Etelä-Pohjanmaan liitto. Teams-kokous 11.3.2021.
- Selkee, Johanna 2019. *Uusi laki nostaa kunnallisen kulttuuritoiminnan profiilia*. Suomen kuntaliitto ry. Viitattu 10.3.2021. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2019/uusi-laki-nostaa-kunnallisen-kulttuuritoiminnan-profiilia>
- Sirviö, Minna 2017. *"Mulla on eka kerran elämässä sellainen olo, että mua tarvitaan jossain."* *Parkkitoiminnan kehittäminen osallistujalähtöisesti*. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma YAMK. Opinnäytetyö. Viitattu 24.2.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705076705>
- Sirviö, Minna 2020. Messenger-keskustelu. 24.2.2020, 12:01.
- Soite 2020. *Tietoa Soitesta*. <https://soite.fi/soite> Viitattu 18.11.2020

- Soite 2021. *Mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut*. Internetsivu. Viitattu 18.3.2021. https://www.soite.fi/mielenterveyskuntoutujien_asumis_ ja_tukipalv
- Sotkasiira, Tiina, Rannikko, Anni, Rapo, Päivikki & Ryyänen, Sanna 2021. *Kuljeskelu aktivistitutkimuksena*. Teoksessa Ryyänen, Sanna & Rannikko Anni (toim.). Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus. 242–270.
- SSYK 2019a. Suomen sosiaalipsykiatristen yhteisöjen keskusliitto ry. *Recovery-malli*. Internetsivu. Viitattu 11.5.2020. <https://recovery.fi/>
- SSYK 2019b. *Toimintasuunnitelma vuodelle 2019*. Viitattu 12.5.2020. <https://ssyk.fi/liitto/toimintasuunnitelma-vuodelle-2019/>
- STM 2020a, Sosiaali- ja terveysministeriö. *Kuntoutus*. Viitattu 12.5.2020. <https://stm.fi/sote-palvelut/kuntoutus>
- STM 2020b. Sosiaali- ja terveysministeriö. *Sosiaalinen kuntoutus*. Viitattu 12.5.2020 <https://stm.fi/sosiaalinen-kuntoutus>
- Store, Maria 2020. *Uudenlainen musiikkikerho alkaa syyskuussa Kokkolassa, Kälviällä, Lohtajalla ja Ullavassa – Perhejameissa aikuinenkin pääsee soittamaan*. Uutinen. Kokkola-lehti 27.8.2020. Viitattu 18.3.2021. <https://www.kokkola-lehti.fi/uutinen/600188>
- Strömmer, Päivi 2005. *Vertailukehittäminen: Virtuaalikypärä nimeltä benchmarking*. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä (toim.) Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineenä. Hyvät käytännöt menetelmäkäsikirja. Stakes. Viitattu 4.3.2021. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77163/vertaismenetelmat.pdf?sequence=1>
- Suomen Nuorisosirkusliitto 2020. *Mitä on sosiaalinen sirkus?* Viitattu 6.3.2020 <https://snsl.fi/sosiaalinen-sirkus/#.XIP1sEczY2w>
- Suoranta, Juha & Ryyänen, Sanna 2016. *Taisteleva tutkimus*. 2. painos. Helsinki: Into kustannus.
- Sävlsaari 2020. Sävlsaari -facebookisivu. Tietoja. Viitattu 6.3.2020. https://www.facebook.com/Savelsaari/?_tn_=%2Cd%2CP-R&eid=ARB5ZxxCBHrnibg9X6K_ukd2djh95WcDHu24eLfyHcaaf2ZrhWgZ-QScHXcXvBW5jtIF9jyw7ip4Fkxji
- Taikusydän 2018. *Taiteesta hyvinvointia*. Viitattu 10.3.2020. <https://taikusydan.turkuamk.fi/info/taiteesta-hyvinvointia/>
- Taikusydän 2019a. *Käsitteet. Soveltava taide, osallistava taide*. Internetsivu. Viitattu 9.6.2020. <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/>
- Taikusydän 2019b. *Maailman terveysjärjestö WHO:n raportti taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista*. Viitattu 21.3.2021. <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>
- Taikusydän 2021a. *Taikusydän kokoaa, kytkee ja koordinoi*. Viitattu 11.2.2021. <https://taikusydan.turkuamk.fi/info/taikusydan/>

- Taikusydän 2021b. *Taikusydän. Tietopankki. Hankkeet*. Viitattu 13.3.2021. <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/hankkeet/>
- Taikusydän 2021c. *Taikusydän. Tietopankki. Julkaisut. Tutkimus*. Viitattu 13.3.2021. <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/julkaisut/tutkimus-2/>
- THL 2019. *Terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelmaehdotus 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ehdotus terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelmaksi 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 29.5.2020. https://stm.fi/documents/1271139/1359032/K%C3%A4ytt%C3%B6suunnitelmaehdotus_TEm%C3%A4%C3%A4r%C3%A4rahat+2020.pdf/d304cd11-0fcc-195d-5cf6-c9df6e385217/K%C3%A4ytt%C3%B6suunnitelmaehdotus_TEm%C3%A4%C3%A4r%C3%A4rahat+2020.pdf/K%C3%A4ytt%C3%B6suunnitelmaehdotus_TEm%C3%A4%C3%A4r%C3%A4rahat+2020.pdf
- THL 2020. *SOSKU kehittää sosiaalista kuntoutusta*. Viitattu 14.3.2021. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku>
- Tikkanen, Kaija 2012. *15–20-vuotiaiden nuorten toivo, sen ylläpitäminen ja vahvistaminen*. Akateeminen väitöskirja. Terveystieteen yksikkö. Tampereen yliopisto. Viitattu 12.3.2020 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66879/978-951-44-87361.pdf?sequence=1>
- Tikkaoja, Marja & Susi, Oona 2017. *Lisää paikkoja taiteelle*. Teoksessa Minna Hautio (toim.). Taide yhdistää. Monialaisuus osallistavan taiteen voimavarana. Humanistinen ammattikorkeakoulu: Hyvinvoinnin välitystoimisto, 10–14. Viitattu 10.6.2020. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140076/978-952-456-282-9.pdf?sequence=1>
- Tolkkupaja 2019. *Tolkkupaja. Mitä Tolkussa tehdään?* Viitattu 28.8.2020. <https://www.tolkkupaja.fi/>
- Tolonen, Jonna 2019. *Tavoitteet nuorten mielenterveyskuntoutuksessa*. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan ylempi AMK tutkinto. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/169572/Tolonen%20Jonna.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 12.5.2020
- Ventola, Marjo-Riitta 2013. *Osallistava teatteri. Laadukas aikalaiskonsepti*. Teatterikorkeakoulu. Esittävien taiteiden tutkimuskeskus. Lisensiaatin tutkimus. Viitattu 12.3.2021. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42344/Ventola_Marjo-Riitta_2013.pdf?sequence=2
- Vienamo, Esa & Harju, Mirka 2015. *Taide, kulttuuri, hyvinvointi – Hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja*. Hyvinvointia kuntiin ilman rajoja -hanke. Etelä-Pohjanmaan liitto. Viitattu 13.6.2020. <https://www.obotnia.fi/assets/Sidor/1/79/Taide-kulttuuri-hyvinvointi-hyvia-kaytanta-ja-toimintamalleja-pdf.pdf>
- Vienamo, Esa 2019. Liite 3. *Kulttuurisote Etelä-Pohjanmaalla*. Teoksessa Lehmusaho, Mervi & Kleemola, Hanna (toim.), Siltanen, Kirsi, Rouhelo, Anne, Virjonen, Kaija, Vienamo, Esa, Kleimola, Piia, Mäkinen, Eeva, Rosenlöf, Anna-Mari 2019. Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke. Yhteinen loppuraportti 1/ 2019. 57–59. Viitattu 12.3.2021. <https://www.obotnia.fi/assets/Sidor/1/79/Kulttuurisote-loppuraportti-kokohanke.pdf>

- Villa Elba 2019. *Nuotta-valmennus*. Internetsivu. Viitattu 18.3.2021. <https://www.vil-laelba.fi/422-2/>
- Vuorinen, Anu 2018. *Taide kuntien ja maakunnan siltana*. Blogikirjoitus. Taidetutka. Viitattu 11.2.2021. <http://taidetutka.fi/2018/taide-kuntien-ja-maakunnan-siltana/>
- Yle 2009. *Sirkus torjuu syrjäytymistä*. Kulttuuriuutiset 3.11.2009. Viitattu 6.3.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-5911679>

LIITTEET

LIITE 1

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Tervetuloa kyselyyn sosiaalisesta taiteesta!
Kiitos kun käytät aikaasi vastaamiseen!

Tässä kyselyssä selvitetään sinun ja/tai organisaatiosi näkemyksiä sosiaalisen taiteen palvelun toteutuksesta ja tarpeesta Keski-Pohjanmaalla. Toivon, että vastaat kysymyksiin avoimesti. Vastaukset auttavat tulevien sosiaalisen taiteen kehittämisen työpajojen suunnittelussa.

Mistä on kyse?

Olen Anni-Veera Aitolehti ja teen Humakin ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyökesäni kartoituksen ja toimintaehdotuksia sosiaalisen taiteen palvelun lisäämiseksi Keski-Pohjanmaalle ja/tai Kokkolaan. Olen koulutukseltani teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK), psykodraamaohjaaja ja nyt YAMK yhteisöpedagogiopiskelija. Olen viime vuodet työskennellyt yksilö-, työhön- ja ryhmävalmentajana, opettajana sekä ohjaajana ja olen sosiaalisen taiteen ammattilainen. Olen innoissani kehittämässä yhdessä taiteen ja sotealan ammattilaisten kanssa sosiaalisen taiteen palvelua. Opinnäytetyöni tilaajana toimii Centria ammattikorkeakoulun OMA-hanke.

Aineiston käyttö:

Tämä kysely toteutetaan osana Humanistisen ammattikorkeakoulun YAMK yhteisöpedagogi opinnäytetyötä. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä aineistoa suoraan luovuteta kolmansille osapuolille. Kyselyllä kerättyä aineistoa kuitenkin käytetään opinnäytetyössä Taistelu sosiaalisen taiteen puolesta - Sosiaalinen taide osaksi sosiaalityön ja hyvinvoinnin palvelujärjestelmää taistelevan tutkimuksen menetelmin sekä tulevien työpajojen suunnittelussa. Tähän kyselyyn osallistutaan omalla nimellä, mutta lopullisessa opinnäytetyössä ei mainita ketään osallistujaa tai hänen organisaatiotaan nimeltä (paitsi jos

erikseen niin sovitaan). Työssä kuitenkin viitataan työpajojen litteroituun aineistoon, minkä vuoksi aineisto ei ole täysin anonyymi. Opinnäytetyö tulee valmistuttuaan löytymään kaikille avoimesta Theseus -tietokanasta. Lisätietoa opinnäytetyöstä, sosiaalisesta taiteesta ja tulevista työpajoista saat tietopaketista, joka on saamasi sähköpostin liitteenä sekä osoitteesta anniveera.aitolehti@gmail.com.

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

OMA
H A N K E

KOKKOLAN
KAUPUNKI

Centria
AMMATTIKORKEAKOULU

KANNUS
JUURET ELÄMÄLLE

Tämän kyselyn ja tulevien työpajojen on tarkoitus kehittää sosiaalisen taiteen toimintaa yhdessä Keski-Pohjanmaalla eteenpäin, kohti vakinaista palvelua. Osalla vastaajista on takanaan organisaatio tai taho, jonka puolesta puhuvat, osa vastaajista voi toimia esimerkiksi oman taiteenalan freelancereina. Vastaa kysymyksiin omasta tilanteestasi käsin. Voit myös avata tilannettasi alle esim., jos kyseessä on jonkin organisaation sisällä oleva hanke, palvelu tai toimiala.

1. A) Nimi ja organisaatio

1. B) Työskenteletkö / toimiiko organisaatiosi sosiaali- ja terveysalalla vai taidealalla?

- Sote
- Taide
- Molemmilla

Sosiaalisella taiteella tarkoitetaan tässä kyselyssä erityisesti sellaista taidetoimintaa, jota tehdään kuntoutuksena tai hyvinvoinnin lisäämiseksi jonkin erityisryhmän kanssa. Sosiaalisen taiteen ryhmän ohjaajana toimii aina oman taiteenalanensa sekä sotealan ammattilainen tai näistä koostuva työpari.

1. C) Kuinka tuttua sosiaalinen taide on sinulle?

- Hyvin tuttu
- Jonkin verran tuttu
- Olen joskus kuullut asiasta
- Ei juurikaan tuttu
- Haluan lisätietoa sosiaalisesta taiteesta

1. D) Onko sinulla ja / tai organisaatiollasi kokemusta sosiaalisesta taiteesta?

- Kyllä
- Ei

1. E) Kerro halutessasi lisää teille tutuista sosiaalisen taiteen palveluista tai toiminnasta.

2. A) Näettekö, että sosiaalisen taiteen palvelusta olisi hyötyä teidän asiakkailenne?

- Kyllä
- Ei

2. B) Miten tai miksi toiminta palvelisi tai ei palvelisi asiakkaitanne?

Tällä kyselyllä kartoitetaan eri tahojen mahdollisuuksia olla mukana ideoimassa, käynnistämässä ja toteuttamassa sosiaalisen taiteen toimintaa Kokkolaan ja/tai Keski-Pohjanmaalle. **Millaiset mahdollisuudet sinulla ja/tai organisaatiollasi on osallistua sosiaalisen taiteen toimintaan, sen käynnistämiseen, organisointiin ja ylläpitoon?**

3. A) Toiminnan käynnistämiseen ja ideointiin?

3. B) Toiminnan ylläpitämiseen?

Sosiaalisen taiteen toimintaa on Kokkolassa ja Keski-Pohjanmaalla tällä hetkellä jonkin verran, mutta yhteinen nimittäjä ja mahdollisuus hakeutua esim. mielenterveys- ja päihdekuntoutujana, pitkäaikaistyöttömänä tai osatyökykyisenä mukaan toimintaan puuttuu. Uuden toiminnan käynnistämisessä on aina joitain haasteita. **Millaisena näet sosiaalisen taiteen toiminnan esteet ja haasteet?**

4. A) Toiminnan käynnistämisessä ja ideoinnissa?

4. B) Toiminnan toteuttamisessa ja ylläpitämisessä?

5. Mikä tai mitkä tahot olisivat mielestänne sopivat järjestämään sosiaalisen taiteen toimintaa Kokkolaan ja/tai Keski-Pohjanmaalle?

6. Miten tällainen sosiaalinen taidetoiminta tulisi mielestänne rahoittaa? Mistä raha toiminnalle saataisiin?

7. A) Missä maantieteellisesti sosiaalisen taiteen toiminta tulisi järjestää?

7. B) Millaiset tai mitkä tilat olisivat hyvät sosiaaliselle taidetoiminnalle?

8. Miten sosiaalisen taiteen palveluun ohjaututtaisiin? Mitä kautta asiakas poluttuisi tai hakeutuisi sosiaalisen taiteen palveluun?

9. A) Kenellä olisi vastuu suunnittelusta ja siitä, että palvelu on laadukasta ja vie asiakkaita eteenpäin?

9. B) Miten ja kenen tulisi arvioida ja kehittää palvelua?

10. Mitä pitäisi tapahtua, jotta sosiaalisen taiteen palvelu saataisiin alueella käyntiin?

11. Keneltä sinä lähtisit kysymään vastauksia näihin kysymyksiin? Keiden mielestäsi tulisi olla paikalla, kun näistä asioista keskustellaan ja päätetään?

12. Millaisena sinä ja/tai organisaatiosi näette sosiaalisen taiteen palvelun Kokkolassa ja/tai Keski-Pohjanmaalla? Voit vapaasti ideoida, unelmoida, kehittää, kertoa hajanaisia ajatuksia tai esittää vaikka kysymyksiä.

Kiitos paljon osallistumisestasi kyselyyn!

Muistathan osallistua myös Sosiaalisen taiteen työpajoihin Kokkolassa syksyllä 2020. Voit ilmoittautua työpajoihin nyt tai myöhemmin sähköpostilla anniveera.aitolehti@gmail.com. Voit myös olla yhteydessä, jos sinulle tulee lisää kysymyksiä tai jotain mitä haluat vielä kertoa.

Nähdään pian!

Yst.

Anni-Veera Aitolehti

Mihin työpajoihin osallistut?

- Työpaja 1 (taide) ma 5.10 klo 14.15–16.45
- Työpaja 2 (sote) to 8.10 klo 13.00–15.30
- Työpaja 3 (yhteinen) ke 21.10 klo 12.00–14.30
- Työpaja 4 (yhteinen) ke 28.10 klo 15.00–17.00
- En tiedä vielä aikataulujani. Ilmoittaudun myöhemmin sähköpostilla.
- En pysty osallistua työpajoihin. Sovitaan mahdollisuuksien mukaan henkilökohtainen haastattelu.

LIITE 2

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalisen taiteen kehittämisen palautekysely

Tervetuloa!

Tämä on Sosiaalisen taiteen Keski-Pohjanmaan yhteiskehittämisen prosessin palautekysely, jota täytetään marraskuussa 2020. Kyselyn tuloksia tullaan käyttämään Anni-Veera Aitolehden opinnäytetyössä Taistelu sosiaalisen taiteen puolesta, Yhteisöpedagogi YAMK, Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyössä ei kuitenkaan mainita mitään tahoa nimeltä, jollei siitä erikseen sovita.

Jos sinulla ilmenee mitään kysyttävää tai kommentoitavaa, ota yhteyttä: anni-veera.aitolehti@gmail.com.

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

OMA
HANKKE

KOKKOLAN
KAUPUNKI

Centria
AMMATTIKORKEAKOULU

KANNUS
JUURET ELÄMÄLLE

1. Nimi ja organisaatio

Sosiaalisen taiteen yhteiskehittämisen prosessissa on järjestetty 4 työpajaa, joista 1. oli suunnattu taidealan ihmisille, 2. sosiaalialan ihmisille ja kaksi viimeistä oli kaikille yhteisiä. Ensimmäiset työpajat pidettiin livenä ja viimeinen etänä Zoom-alus-
talla. Ennen työpajoja julkaistiin sosiaalisen taiteen kehittämisen webropol-kysely, jolla kartoitettiin alueen toimijoiden ajatuksia ja unelmia sosiaalisesta taiteesta. Vastauksia kyselyyn tuli 27. Lisäksi kehittämistyössä on käyty monia keskusteluja sähköpostilla ja puhelimitse sekä tehty selvitystyötä. Missä kaikessa sinä olet ollut mukana?

2. Miten olet osallistunut sosiaalisen taiteen kehittämistyöhön Keski-Pohjanmaalla?

- Olen osallistunut 1 työpajaan
- Olen osallistunut 2 työpajaan
- Olen osallistunut 3 työpajaan
- En ole osallistunut työpajoihin
- Olen ollut kehittämistyössä mukana sähköpostiviestein
- Olen ollut kehittämistyössä mukana puhelinkeskusteluin
- Olen vastannut Webropol-kyselyyn
- Olen ollut kehittämistyössä mukana jollain muulla tavalla

3. Miten sosiaalisen taiteen kehittämistyön organisoinnissa ja ohjauksessa on mielestäsi onnistuttu? Vastaa asteikolla 1-5, jossa 1 on heikosti ja 5 on erinomaisesti.

	1	2	3	4	5
Kehittämistyöstä tiedottaminen ja yhteydenpito	0	0	0	0	0
Työpajojen järjestelyt	0	0	0	0	0
Työpajojen ohjaaminen ja fasilitointi	0	0	0	0	0

Kehittämistyön eteneminen	o	o	o	o	o
Työpajojen muistiot ja yhteenvedot	o	o	o	o	o

Tämä opinnäytetyö / kehittämistehtävä on pyrkinyt kokoamaan verkostoa, mahdollistamaan eri tahojen vuorovaikutusta ja yhteisen ymmärryksen syntyä sosiaalisesta taiteesta ja sen nykyisestä asemasta Keski-Pohjanmaalla. Lisäksi yhteiskehittämisessä ollaan unelmoitu isosti ja mietitty, mikä olisi ihanteellinen tapa järjestää sosiaalisen taiteen palvelut / kulttuurihyvinvoinnin palvelut alueella.

Työpajoissa on syntynyt hyviä ideoita ja osaa niistä ollaan viemässä eteenpäin (lue myös sähköpostissa tullut muistio). Seuraavissa kysymyksissä kartoitetaan sitä, mitä te toimijana olette saaneet tästä kehittämistyöstä ja onko tästä teille hyötyä.

4. Miten ajatuksesi sosiaalisesta taiteesta ja kulttuurihyvinvoinnista on muuttunut tämän kehittämistehtävän ja siihen osallistumisen myötä?

5. Mitä konkreettista sinä ja/tai organisaatiosi teette tai voitte jatkossa tehdä sosiaalisen taiteen alueellisen kehittämisen ja parempien palvelujen tai ohjautuvuuden eteen?

6. Mistä näkökulmasta sinä ja/tai organisaatiosi haluaisitte jatkaa sosiaalisen taiteen kehittämistä? Mitä sinusta yhteisesti pitäisi tehdä seuraavaksi? Tai minne suuntaan sosiaalisen taiteen kehittämistä pitäisi viedä, millainen malli valita?

7. Mitä sinulle tai organisaatiollesi "jäi käteen" tästä kehittämistyöstä? Mitä hyötyä tällaisesta kehittämistyöstä mahdollisesti oli?

8. Vapaa sana, terveiset tai kommentit
